

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra historie

Magisterská diplomová práce

**Obecní samospráva Hranic v letech 1850–1914, pohled do hospodářství
města a průmyslového vývoje**

Bc. Jana Synková

Vedoucí práce: PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Obecní samospráva Hranic v letech 1850–1914, pohled do hospodářství města a průmyslového vývoje“ zpracovala samostatně na základě uvedené literatury a pramenů.

V Olomouci dne

Podpis .....

Chtěla bych na tomto místě poděkovat vedoucímu své diplomové práce panu PhDr. Michaelu Viktoríkovi, Ph.D. za vedení, podněty a cenné rady při zpracovávání tématu.

Obsah

<u>1. ÚVOD</u>	<u>6</u>
<u>2. ČESKÁ DĚJEPISNÁ PRÁCE O HRANICÍCH</u>	<u>9</u>
2.1. Shrnutí a bilance pro 19. století	15
<u>3. NĚMECKÁ DĚJEPISNÁ PRÁCE O HRANICÍCH</u>	<u>18</u>
<u>4. HISTORICKÉ PŘEDPOKLADY</u>	<u>20</u>
<u>5. OBECNÍ SAMOSPRÁVA A JEJÍ ČINNOST</u>	<u>27</u>
5.1. Nástin legislativy	27
5.2. Hranický obecní výbor a personální kontinuita jeho členů	34
5.3. Obecní volby, komunální politika a národnostní spory v Hranicích	39
5.4. Sociální struktura voličské základny	49
<u>6. HOSPODÁŘSKÝ VÝVOJ V LETECH 1850-1914</u>	<u>55</u>
6.1. Rozpočtová politika města	55
6.2. Budování komunální infrastruktury	62
6.3. Průmyslové zastoupení ve městě ve sledovaném období	75
<u>7. ZÁVĚR</u>	<u>84</u>
<u>8. PŘÍLOHY</u>	<u>87</u>
<u>9. SOUPIS BIOGRAFIE</u>	<u>91</u>
9.1. Literatura	91
9.2. Archivní prameny	93
9.3. Tištěné prameny	93
9.4. Soudobý tisk	94
9.5. Internetové odkazy	94
<u>10. RESUMÉ</u>	<u>95</u>

1. Úvod

Během 2. poloviny 19. století prošlo město Hranice vývojem, na jehož konci bylo středně velké město po stránce zalidnění s nepříliš rozvinutým průmyslem, zato se značnou kumulací živností a řemesel. Přestože se město nacházelo na výhodném místě, ze kterého mohlo těžit pro svůj prospěch, netransformovalo se v důležitý obchodní či finanční uzel s výrazně rozvinutým průmyslovým odvětvím. Často se můžeme dočíst, že Hranice nebyly nikterak výjimečnou průmyslovou oblastí.¹

Paradoxní je, že Hranice byly v 1. polovině 19. století největším městem v okolí, co do počtu obyvatel. Hranice měly více obyvatel než Lipník nad Bečvou, Přerov nebo dokonce Ostrava, ve které žilo v roce 1843 pouhých 1 876 obyvatel.² Z toho vyplývá, že Hranice měly dobrý předpoklad k tomu, aby se staly významným a důležitým centrem. Avšak dostavba Severní dráhy císaře Ferdinanda v roce 1847 zřejmě zapříčinila, že se tak nestalo a že Hranice zůstaly daleko za těmito městy. V Moravské Ostravě zásluhou severní dráhy rapidně rostl počet obyvatel. V roce 1869 nebyl rozdíl ještě nějak zvlášť velký (Hranice měly 6 735 obyvatel a Moravská Ostrava 6 881), ale už na konci století v roce 1900 měly Hranice pouze 8 185 obyvatel a Moravská Ostrava celých 30 116.³ Přerov, který byl v roce 1869 lidnatější než obě města (měl 8 197 obyvatel), byť v 1. polovině 19. století měl méně obyvatel než Hranice, byl v roce 1900 domovem 18 423 obyvatel.⁴

S ohledem na výše uvedené je cílem této diplomové práce prozkoumat v rozmezí od roku 1850 do roku 1914 fungování obecní samosprávy, hospodářství města, budování moderní městské infrastruktury a nastínit rozvoj průmyslových podniků, které ve městě ve sledovaném období existovaly.

Pro vznik práce byly důležité archivní prameny, tištěné prameny a dobový tisk. Využívala jsem archivní fondy ze Státního okresního archivu v Přerově a z olomoucké pobočky Zemského archivu v Opavě. Ve Státním okresním archivu v Přerově jsem pracovala s archiváliemi fondu Archiv města Hranice, který byl pro vznik této práce jeden z nejdůležitějších. Ve fondu je mnoho nepostradatelných informací o městě ve

---

¹ BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Ostrava 1978, s. 131.

² KLADIWA, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850–1913*. Ostrava 2004, s. 7.

³ Tamtéž, s. 7; Dále: Retrospektivní lexikon Československé socialistické republiky 1850–1970. Praha 1978.

⁴ Tamtéž.

zkoumaném období. Zejména jsem ve fondu našla mnoho informací k rozpočtové politice města, a mnoho informací ke komunální infrastruktuře. V tomtéž archivu je k dispozici fond Okresní úřad Hranice, ve kterém jsem našla doplňující poznatky ke komunální infrastruktuře a k otázce živností jsem nahlížela do živnostenského rejstříku, jež je součástí zmíněného fondu Okresní úřad Hranice.

V Olomoucké pobočce Zemského archivu v Opavě jsou uloženy fondy, které byly pro tuto práci také stěžejní. Jedná se samozřejmě o fond Krajský soud Olomouc, především o firemní spisy, jež jsou jeho součástí. Firemní spisy podávaly nejzákladnější informace o podnicích působících ve sledovaném období na území města. Také jsem využívala materiály fondu Obchodní a živnostenské komory v Olomouci. Fond Živnostenský inspektorát Olomouc nabízí mnoho užitečných informací k tématu, zejména k podnikům a jejich zaměstnancům. Ovšem časové rozpětí materiálu fondu je jiné, než jakému se věnuje diplomová práce.

Tištěné prameny *Industrie Compass* a *Chytilův adresář Moravy* jsem využívala jako doplňkové prameny ke kapitole věnované průmyslovým podnikům. Poznatky z těchto pramenů sloužily pro doplnění informací.

Další možnou variantou pramenů je soudobý tisk. Pro tuto práci bylo důležité periodikum *Hranicko-lipnické noviny*, které začalo vycházet v roce 1893, a vycházelo v Lipníku nad Bečvou do roku 1898. V roce 1898 začaly vycházet hranické staročeské noviny *Hlasy z Pobečví*, které v podstatě *Hranicko-lipnické noviny* nahradily. Další periodikum *Morava* (později přejmenované na *Moravan*) vycházelo v Brně. Také přerovské *Moravské národní noviny* vycházející od roku 1905 přinášejí mnoho informací k Hranicím. Zbývající periodika mají pro dané téma spíše doplňující význam. Jedná se o *Moravskou orlici*, *Lidové noviny* a *Našinec*.

První kapitola práce se věnuje dějinám města od první písemné zmínky. Jejím cílem je nastínit důležité mezníky v historii města a vylíčit jakými předpoklady město disponovalo. Při výběru názvu této kapitoly jsem se inspirovala publikací *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska* od Pavla Kladiwy a kolektivu autorů, kde je tato kapitola výstižně nazvaná *Historické předpoklady*.

V hlavní části práce bych na začátku chtěla nastínit vývoj zákonů upravující územní samosprávu. Jedná se o první obecní zákon tzv. *Prozatimní obecní zákon* (bývá

nazýván také Stadionovo obecní zřízení) z roku 1849 a poté o Obecní zákon pro Markrabství moravské č. 4 z. z. dne 15. března 1864. Na základě těchto zákonů bych chtěla načrtnout vývoj obecní samosprávy a tyto poznatky následně aplikovat při výkladu o hranické obecní samosprávě, hranickém obecním výboru a oprávněných voličích. Dalším cílem je seznámit s hranickým obecním výborem s ohledem na personální kontinuitu jeho členů. Pozornosti neujde ani voličská základna, které by se věnovala další podkapitola, a v níž by byla prozkoumána sociální struktura oprávněných voličů. S ohledem na skutečnost, že vývoj města byl poznamenán nacionálními spory v tzv. boji o radnici, je na místě nastínit i volební klání a činnost obou táborů během volebního období. Další částí práce je rozbor rozpočtové politiky města. Jak město hospodařilo s obecním majetkem a do čeho investovalo je také důležitý okruh problémů, co se týče hospodářského vývoje města. Předposlední část práce je věnována budování moderní infrastruktury ve městě. Budování nových moderních zařízení, které vedly ke zkvalitnění života obyvatel a k zlepšení hygienických poměrů ve městě (vodovod, kanalizace, jatka, nemocnice apod.). V závěru samotné práce se věnuji průmyslovému odvětví tedy průmyslovým podnikům ve městě.

2. Česká dějepisná práce o Hranicích

Doposud bylo k Hranicím napsáno mnoho knih, prací, studií a článků. Avšak s rozdílnou úrovní kvality a zpracování. Podíváme-li se na tento materiál, vidíme rozdíly ve zpracovanosti jednotlivých historických období. Nejvíce pozornosti bylo věnováno období do třicetileté války a krátce po ní, pro něž byly napsány dvě kvalitní syntetizující práce.⁵ Pro následující staletí podobná syntéza prozatím vydána nebyla. Knihy, které byly pro 18.–20. století vydány, se týkají spíše dílčích témat. Totéž je možné říct o člancích, které byly doposud publikovány v různých periodikách.⁶ Vzhledem k těmto skutečnostem se vynořuje potřeba vydání celkové syntézy historie města nebo alespoň pro tu část, která syntetizující práci postrádá. V následujícím pojednání je podána konkrétnější představa o tom, co bylo k hranickým dějinám napsáno.

První známé pokusy o sepsání historie města Hranic pochází z pera hranického rodáka Josefa Heřmana Agapita Gallaše⁷. V letech 1808–1811 vzniklo jeho rukopisné několikasvazkové dílo *Památky města Hranic*, které jsou nenahraditelné především díky poznatkům o Gallašově současnosti. Výtah z jeho rukopisu se stal součástí další tentokrát knižně vydané práce *Stručné dějiny ochranného města Hranic (Kurzgefaste Geschichte der Schutzstadt Weißkirch, 1836)*. Jak z názvu vyplývá, je to krátké pojednání o dějinách Hranic od roku 1169 až do konce 17. století. Jedná se o nejstarší

---

5 Jedná se o HOSÁK, Ladislav a spol.: *Hranice–dějiny města*. I. díl. *Od nejstarších dob do třicetileté války*. Hranice 1969; PLAČEK, M.: *Město Hranice do Bílé hory*. Hranice 2004.

6 Jedná se zejména o starší městské nebo regionální periodika, která v dnešní době již nevycházejí, a sice vlastivědně zaměřené periodikum *Záhorská kronika* vycházející v letech 1891-1950 a měsíčník *Zpravodaj města Hranic a lázni Teplíc nad Bečvou*, který vycházel od roku 1958 do roku 1990. Dále týdeník *Přehled*, který vycházel střídavě od roku 1930-1941, v roce 1968 a poté až od roku 1990 do roku 1995 a konečně moderní sborník s názvem *Kdysi a nedávno* vydávaný od roku 2009 do roku 2012.

7 Josef Heřman Agapit Gallaš se narodil 4. dubna 1756 v domě, který dodnes stojí v dnešní Gallašově ulici. Při křtu dostal jméno Josef Jiří Antonín, proč užíval jména Josef Heřman Agapit, dodnes není jasné. Již v dětství vynikal malířským, řezbářským a jazykovým nadáním, ale rodiče jej poslali studovat na piaristické gymnázium v Lipníku nad Bečvou a posléze studoval teologii v Olomouci. Studium nedokončil a v roce 1778 odešel do Vídně, kde se stal ranhojičem. Jako vojenský ranhojič působil v Uničově a v roce 1788 se stal vrchním lékařem generálního štábu protiturecké armády. V haličské Jaroslavi oslepl, byl penzionován a v roce 1791 se vrátil do Hranic. V roce 1794 se oženil a věnoval se občasnému léčení, malířství, regionální historii a literatuře. Kromě historických prací psal Gallaš také beletristická díla. Jeho nejslavnější práce -sbírka *Múza Moravská-* vyšla v roce 1813. Napsal i několik autobiografických rukopisných děl, z nichž nejvýznamnější práce *Mé žalosti a mé bolesti* byla v roce 2006 knižně vydána. Gallaš zemřel 15. února 1840. Blíže o této osobnosti a jeho literární činnosti BEDNÁŘ, V. a kol.: *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*. Hranice 2006, s. 55-56; BARTOVSKÝ, V.: Hranice. Hranice 1906, s. 166-173; GALLAŠ, J. H. A: *Mé žalosti a mé bolesti*. (ed) Hranice 2006.

tištěné dějiny Hranic. Přestože je dnes tato práce již překonaná, pro tehdejší dobu měla velký význam a sloužila jako předloha k dalším pobrobnějším zpracováním dějin města.

Jako předloha sloužily Gallašovy Stručné dějiny především Liboru Scholzovi⁸ při psaní díla *Památky města Hranic, ku stoleté slavnosti posvěcení farního chrámu Páně 24. června 1764*. Autor Libor Scholz knihu vydal vlastním nákladem v roce 1864 k příležitosti 100letého posvěcení farního chrámu Páně v Hranicích. Scholz Gallašovy záznamy doplnil o nové údaje ze své doby, o soudobé popisy různých památek, popisy hradů a tvrzí v okolí Hranic a na závěr knihu obohatil o životopis J. H. A. Gallaše.

V 90. letech 19. století vzniklo velké dílo Jana Otty *Ottův slovník naučný, 1897*, které k historii města podává množství faktografických a kulturně-historických poznatků.

Další velmi významnou a důležitou osobu v české historiografii k dějinám města Hranic představuje Vojtěch Bartovský⁹. Je autorem mnoha cenných prací a článků, z nichž bych vyzvedla příspěvky k soukenickému řemeslu.¹⁰ Bezespору zásadní publikace od Bartovského je kniha nazvaná *Hranice; Statisticko-topografický a kulturně historický obraz spolu s úplným adresářem*. Autor se zde věnuje, jak historii Hranic, kulturnímu a hospodářskému rozvoji města, tak také tehdejšímu obrazu města, díky kterému si toto dílo zachovává trvalou hodnotu. Práce vyšla autorovým nákladem v roce 1906 a svůj neocenitelný význam získala díky informacím a údajům z konce 19. a především počátku 20. století.¹¹ O rok později, tedy v roce 1907, publikoval syn

---

⁸ Libor Scholz, římskokatolický kněz, kaplan a spisovatel se narodil 22. července 1835 v Lošticích na Olomoucku. Jeho vlastenecké zaujetí jej vedlo k členství v měšťanském spolku Občanská beseda Jurik. Scholz působil v Hranicích v letech 1863–1865 jako kooperátor a kaplan. V letech 1880–1881 setrval v Hranicích jako kněz deficient (Tzn. duchovní, který se stal nezpůsobilým k vykonávání svého duchovního povolání z důvodu tělesných, duševních či jiných nedostatků.). Libor Scholz zemřel na mrtvici 9. července 1881 v Hranicích. Bylo mu pouhých 45 let. INDRA, B.: *Biografický slovník k dějinám města Hranic*. Sborník státního okresního archivu Přerov, 1998, s. 31-77.

⁹ Vojtěch Bartovský se narodil 3. dubna 1876 v Bolevci u Plzně, do Hranic přišel na pozvání školského spolku Galaš a působil zde jako učitel na české měšťanské škole. Bartovský vynikal nejen svými učitelskými schopnostmi, ale i svým zájmem o regionální historii a vlastivědu. Během svého života zaměřil svůj zájem i na oblast školství a vlastním nákladem vydal v roce 1908 příspěvek s názvem *Rozvoj národního školství vůbec a na Hranicku zvláště*. Vojtěch Bartovský zemřel 20. března 1910 v Hranicích. Blíže o této osobnosti NOVOTNÝ, L.: *Učitel Vojtěch Bartovský*. Přehled, 2, 1991, s. 5 nebo BEDNÁŘ, V. a kol.: *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*. Hranice 2006, s. 99.

¹⁰ BARTOVSKÝ, V.: *Hranické soukenictví jindy a dnes*. Zpravodaj krajské výstavy „Pobečví“ v Hranicích, 1927, č. 2, s. 3; č. 3, s. 2-3; Týž: *Rozkvět a úpadek hranických řemesel*. Záhorská kronika, 10, 1927-1928, s. 65-67, s. 106-110; Týž: *Soukenický cech v Hranicích*. Záhorská kronika, 9, 1926-1927, č. 2, s. 5-7, s. 78-81.

¹¹ Statistické údaje v hospodářské, školské, kulturní oblasti, které pomohou utvořit si konkrétní představu o činnosti nějakého zařízení. Spolková statistika, výčet samosprávných a zemských úřadů a přehled peněžních ústavů.

Vojtěcha Bartovského Vladimír Bartovský výtah z této práce v německém jazyce s názvem *Mährischen Weiskirchen* s podtitulem *Ein topographisch-historisches Bild*. Významné je i dílo od téhož autora *Hranický okres* vydané v roce 1909 jako součást řady *Vlastivěda moravská*. Vladimír Bartovský aktualizoval otcovo nejzásadnější dílo *Hranice* a v roce 1924 tuto verzi vydal pod názvem *Hranice a lázně Teplice nad Bečvou, Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz*. Novum aktualizované práce spočívá v rozšíření některých kapitol a zařazení nových témat. Je zde činnost a rozvoj městské plynárny do 20. let, rozšířeny výklady ke kulturním zařízením, popsán rozmach elektrizace ve městě a v neposlední řadě popsána návštěva prezidenta Tomáše G. Masaryka.

Vývoji průmyslu a řemeslům v Hranicích se věnoval školní inspektor a spisovatel Čeněk Kramoliš. Svými články k této problematice přispíval do hranického tisku *Hlasy z Pobečví*.¹² Zásadnější článek *Nynější průmysl v Hranicích*, v němž se krátce věnuje průmyslovým továrnám a závodům v Hranicích ve 2. polovině 19. a v 1. polovině 20. století byl publikován v *Záhorské kronice*.¹³ Kramoliš byl i hranickým kronikářem a z jeho pera pochází kronika Hranic v době 1. světové války *Válečné vzpomínky školního inspektora, 1924*. V roce 1927 se v Hranicích konala výstava *Pobečví*, k níž byl uspořádán doprovodný text *Almanach Krajské výstavy Pobečví*. Informace k výstavě uspořádal Kramoliš a byl také autorem některých částí. Almanach obsahuje zajímavé texty, z nichž bych vyzvedla kapitolku *25 let české práce na radnici hranické*, jejíž součástí je i přehled starostů Hranic v letech 1903–1927. Almanach je obohacen i o množství tehdejších inzerátů.

V roce 1936 byla vydána monografie *Soudní okres Hranický; Vývoj v letech 1900–1935*, jejímž autorem byl Alfa V. Musiol. Publikace je věnována památce zemřelého ředitele hospodářské školy v Hranicích Jaroslavu Burešovi. Obsahuje několik vzpomínkových textů na jeho osobu, ale i mnoho příspěvků k Hranicím a jednotlivým obcím tehdejšího soudního okresu. Přínos této práce spočívá především v aktuálních informacích a poznacích z daného období, jež provázené statistickými údaji. Krátce

---

12 KRAMOLIŠ, Č.: Z dějin řemesla se zřetel k Hranicím. *Hlasy z Pobečví*, 14. březen 1914, s. 1-2; 21. březen 1914, s. 1-2; 28. březen 1914, s. 1-2; 4. duben 1914, s. 5-6; 11. duben 1914, s. 1-3.

13 V *Záhorské kronice* publikoval další neméně přínosné práce KRAMOLIŠ, Č.: *Katastry a katastrální mapy*. *Záhorská kronika*, 14, březen 1932, č. 3, s. 82-84; Týž: *Názvy tratí a katastrální mapy města Hranic*. *Záhorská kronika*, 14, červen 1932, č. 4, s. 100-103; Týž: *Znak a pečeti města Hranic*. *Záhorská kronika*, 14, prosinec 1931, č. 2, s. 33-35.

pojednává o komunálních zařízeních ve městě, o zemědělství a peněžních ústavech. Na závěr knihy je umístěna zajímavá obrazová příloha a tehdejší inzeráty.

Závažnými příspěvky k dějinám města Hranic přispěl také Bohumír Indra. Tento významný hranický historiograf se narodil 17. října 1912 v Hněvotíně u Olomouce a po absolvování gymnázia v Hranicích vystudoval filozofickou fakultu univerzity v Brně. Zprvu působil jako učitel, posléze působil jako tajemník Okresního školského úřadu a také působil ve funkci městského archiváře v Hranicích. V roce 1949 se nastalo přestěhování do Opavy, kde začal pracovat jako archivář zemského archivu. V roce 1950 získal doktorský titul z československých a obecných dějin a od roku 1955 působil ve funkci ředitele Zemského archivu v Opavě, jímž zůstal až do roku 1978. Ve své bohaté publikační činnosti se zaměřoval na oblast severní Moravy a Slezska, z čehož se Hranicím dostalo významné pozornosti.¹⁴ Cenná práce o hranických dějinách z pera Bohumíra Indry je publikace *Hranice–Dějiny města*, která byla napsána ve spolupráci s Marií Jaškovou a Ladislavem Hosákem. Dějiny měly být napsány k příležitosti oslav 800letého výročí první písemné zmínky o městě, ale z důvodu krátkého časového úseku vymezeného pro sepsání dějin autoři přistoupili k vydání pouze I. dílu dějin od nejstarších dob do třicetileté války. Tento první díl byl vydán v roce 1969 a i přesto, že práce na dalších dílech probíhaly, nikdy nebyly dokončeny.¹⁵ Indra pak samostatně navázal na tyto Dějiny dvěma studii¹⁶ a tím dovedl dějiny Hranic do konce 17. století. Bohumír Indra, jenž si Hranice velice oblíbil, publikoval od roku 1928 také mnoho zásadních článků o hranické historii v *Záhorské kronice* a od roku 1969 v *Kulturním zpravodaji města Hranic a lázní Teplíc*.¹⁷ V jeho pozůstalosti bylo nalezeno také mnoho článků o hranických kronikářích a tyto články byly vydány v publikaci *Kronikáři města Hranic*. Město knihu vydalo v roce 2004 a jejími

---

14 BEDNÁŘ, V. a kol.: *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*. Hranice 2006, s. 60.

15 NEBESKÝ, J.: *Jak to bylo s Dějinami Hranic*. Hranický týden, č. 34, 26. 8. 2005, s. 5.

16 INDRA, B.: *Město a panství Hranice za třicetileté války*. In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov 1996, s. 17-80; Týž: *Hranice ve 2. polovině 17. století. Doba největšího úpadku města a jeho pozvolná obnova*. In: *Kdysi a nedávno*. Hranice 2011, s. 2-27.

17 Konkrétně (Označení ulic v Hranicích v roce 1825, Zřízení objížďky vnitřního města na císařské silnici v roce 1839, Popis města Hranic v roce 1844, Veřejné osvětlení města od roku 1814 po dnešek, Zaniklé vodní mlýny a budova bratrského sboru u Veličky, Konec starého motošína, Stará a Nová střelnice, Gallašův popis města Hranic z roku 1811, Gallašův popis okolí města Hranic na počátku 19. století, Hranické zemědělství a příroda na počátku 19. století, Topografický popis města Hranic Ignáce Böhma z roku 1834, Zmizely staré ulice na Hrázi, Třebízského a jedna strana ulice Gallašovy. Dále se jednalo o články, které pojednávaly o historii jednotlivých domů. Město Hranice požádalo manželku p. Bohumíra Indry o shrnutí a doplnění všech topografických příspěvků a v roce 2005 je knižně vydalo pod souhrnným názvem *Historie hranických domů*, což je velice přínosná práce, která podává precizní obraz historie určitých domů a potažmo i města samotného).

spoluautory byli Václav Bednář a ředitel Státního okresního archivu v Přerově Jiří Lapáček. Ve své badatelské činnosti se Bohumír Indra také zaměřil na židovskou náboženskou obec v Hranicích. Na toto téma napsal několik zásadních příspěvků. Na příklad se jedná o článek s názvem *Židovská obec v Hranicích*, jímž přispěl do *Vlastivědných listů*¹⁸. Cenný je také jeho článek *Poslední soukeníci v Hranicích (Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc nad Bečvou, 26, duben 1984, s. 5-8)*, v němž se zabývá úpadkem soukenického řemesla. Mnoho ze svých prací publikoval také ve Sbornících Státního okresního archivu v Přerově¹⁹ a Časopisu Slezského zemského muzea²⁰. Bohumír Indra zemřel v roce 2003 v Opavě.²¹

Indrův současník a hranický kronikář Ludvík Novotný vydal drobné pojednání o událostech odehrávajících se v Hranicích za 1. světové války a během vzniku první Československé republiky nazvané *1. světová válka a 28. říjen na Hranicku*, které bylo vydáno v roce 1969. Tímto příspěvkem dokumentuje složitou dobu ve městě. Novotný také přispíval svými články do Zpravodaje města Hranic a lázní Teplíc nad Bečvou.²²

Jednou z klíčových prací je *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960 (okresy Přerov, Hranice, Kroměříž) VI. svazek*, kterou vytvořil autorský kolektiv Josef Bartoš, Jindřich Schulz a Miloš Trapl. Místopis podává velkou škálu neocenitelných faktografických informací od správního nástinu, hospodářských a politických informací, školských a kulturních poznatků až po důležité historické a kulturní zajímavosti.

Prvními staletími existence města se zabýval také Miroslav Plaček. V roce 1995 spolu se Stanislavem Milošem publikoval příspěvek s názvem *Fortifikační systém*

---

18 Dále INDRA, B.: *Židovská náboženská obec v Hranicích za okupace republiky a její násilná likvidace nacisty v roce 1942*. *Vlastivědné listy*, 16, 1990, č. 1, s. 15-17.

19 INDRA, B.: *Město a panství Hranice za třicetileté války*. Sborník Státního okresního archivu Přerov, 1996, s. 17-80; Týž: *Biografický slovník k dějinám města Hranic*. Sborník Státního okresního archivu Přerov, 1998, s. 31-77.

20 INDRA, B.: *Malířské dílny a malíři ve městech severovýchodní Moravy a těšínského Slezska od 16. století do osmdesátých let 17. století (I.)*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 1990, s. 148-151; Týž: *Příspěvky k biografickému slovníku výtvarných umělců na Moravě a ve Slezsku v 16. až 19. století*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 1994, s. 23-25.

21 INDRA, B.: *Historie hranických domů*, Hranice 2005, s. 302.

22 Jeho příspěvky jsou informačně velice cenné. NOVOTNÝ, L.: *70 let mostu přes Bečvu v Hranicích [Postaven 1905, zničen 1945]*. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc nad Bečvou, prosinec 1975, s. 15-17; Týž: *Stávka v továrně Rak a Hobza v Hranicích 1906*. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc nad Bečvou, únor 1976, s. 7-8; Týž: *Požár u firmy Heller v Hranicích*. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc nad Bečvou, únor 1976, s. 7. Týž: *Z historie železnic na Hranicku (K 130. výročí jízdy prvního vlaku přes Hranice)*, Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc nad Bečvou, květen 1977, s. 7-12; Týž: *75 let mlékárny v Hranicích*. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc nad Bečvou, červenec-srpen 1979, s. 2-8.

Hranic na Moravě, v němž se zabývali historií hranických hradeb i prvními staletími města. Plaček je dále autorem nejnovější syntézy prvních staletí historie Hranic nazvané *Město Hranice do Bílé hory* vydané v roce 2004, v níž klade důraz na stavební vývoj Hranic, respektive objektů a opevnění.

Výše zmíněný Jiří Lapáček je spoluautorem další publikace o dějinách Hranic. Spolu s Václavem Bednářem, Miroslavem Maradou a Miroslavem Černým se podílel na vydání knihy o hranických hřbitovech *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*. V publikaci, která byla vydána v roce 2006, je věnována pozornost městskému hřbitovu, židovskému, hřbitovu U Kostelíčka a hřbitovu v přilehlých Drahotuších. Jsou zde nákresy hřbitovů, fotografie hrobů a pojednání o všech významných osobnostech pohřbených na těchto hřbitovech. Přestože v ní čtenář silně postrádá jmenný rejstřík, je tato práce velmi zajímavá a přínosná. Z jeho pera také vzešla kniha *Historie a současnost podnikání na Přerovsku a Hranicku*, která pro území Hranicka má spíše shrnující význam, přesto přináší pohled na vývoj podnikání na daném území až do současnosti.

Hranickou architekturou se zabývá Tomáš Pospěch, který na toto téma vydal několik studií publikovaných v odborných časopisech²³ či v místním tisku, Hranickém týdnu.²⁴ V roce 2000 byla vydána monografie *Hranická architektura 1815–1948*, kterou je možné označit za průkopnickou práci k tomuto tématu. Pospěch je také autorem mnohých příspěvků k tématu vojenské ústavy. Za spoluúčasti Václava Bednáře vydal knihu *Hranice – c. k. rakousko-uherské vojenské ústavy*. Jedná se o drobnou monografii k tématu, která lehce nastiňuje vznik a existenci ústavů. Autor mimo jiné zmiňuje proběhnuvší zápas mezi městy Brnem, Kroměříží a dalšími o to, kde budou ústavy postaveny. V závěrečné části nechybí rejstřík významných osob, které byly s vojenskými ústavami nějakým způsobem spojeny. Václav Bednář a Tomáš Pospěch se také podíleli na vydání knihy *Orel, lev, svastika a hvězda – historie bývalých*

---

23 POSPĚCH, T.: *Karel Caivas: Stavby v Hranicích a nedalekých Teplících nad Bečvou*. Prostor Zlín, 6, 1998, č. 2, s. 22-25; Týž: *Meziválečná architektura v Hranicích*. Umění, 46, 1998, s. 267-275; Týž: *Například Hranice...architektura v životě maloměsta (1815-1918)*. Umění a řemesla, 41, 2000, č. 3, s. 8-13; Týž: *Objekty vojenských ústavů v Hranicích*. Prostor Zlín, 2000,

24 POSPĚCH, T.: *Existoval v Hranicích dosud neznámý hřbitov?* Hranické noviny, 14. březen 1994, s.3; Týž: *Hranická architektura 19. století-Parky a hřbitovy*. Hranický týden, 11. únor 2000, s. 6; Týž: *Kapitoly z moderní meziválečné hranické architektury (1-9)*. Hranický týden, březen-duben 1997.

vojenských škol v Hranicích. Václav Bednář se tématu vojenské ústavy věnoval také samostatně a své poznatky publikoval v několika člancích.²⁵

K současným historiografům Hranic dále patří Jiří Nebeský, autor mnoha textů²⁶ a knihy *Hranice* vydané v edici *Zmizelá Morava*.

2.1. Shrnutí a bilance pro 19. století

S ohledem na výše uvedené, vidíme nedostatky a mezerovitost ve zpracování dějin města. Jak již bylo řečeno, chybí ucelená práce, která by mapovala dějiny města v souvislostech až do současnosti. 19. století je v literatuře podchyceno torzovitě a pouze některá témata se dočkala zpracování.

Článek Čenka Kramoliše *Nynější průmysl v Hranicích* pojednává o průmyslových podnicích ve 2. polovině 19. století a na počátku 20. století, ale má spíše charakter výčtu, než potřebného historického pojednání. Totéž můžeme říci o článku *Vývoj průmyslu a průmyslových podniků na Hranicku* od Dušana Krumploviče.

Co se týče 2. poloviny 19. století a počátku 20. století bylo nejvíce badatelské pozornosti zaměřeno na vojenské ústavy, kterým bylo věnováno několik příspěvků. Tomáš Pospěch, který se jako jediný věnuje architektuře města a vojenských ústavů, přispěl k tématu zásadními texty. Výsledky jeho bádání jsou ojedinělé, neboť architekturou vojenských ústavů potažmo celého města se doposud nikdo nezabýval.

---

²⁵ BEDNÁŘ, V.: *Bývalá vojenská akademie v Hranicích byla založena před 75 lety*. NP, 25. 8. 1995, s. 11; Týž: *J. S. Machar a Vojenská akademie v Hranicích*. Sborník Státního okresního archivu Přerov, Přerov 1999, s. 67-76; Týž: *Neslavné počátky slavné školy*. Hranický týden, 14. 4. 1995, s. 7, 21. 4. 1995, s. 5; Týž: *Poslední výjezdní maturita*. Vlastivědný věstník moravský, 50, 1998, č. 3, s. 307-308; Týž: *Robert Musil a Hranice*. Sborník Státního okresního archivu Přerov, Přerov 2000, s. 197-206; Týž: *Zrození akademie. Před 75 lety v Hranicích*. [Vojenská akademie], Svoboda 1. 4. 1995, příl. Magazin, č. 14, s. 9; Týž: *C. k. Vojenské internátní školy v Hranicích 1856-1918*. Kdysi a nedávno, 3, 2012, s. 32-38.

²⁶ NEBESKÝ, J.: *Spolek k zachování a ozdobování filiálního kostela Narození P. Marie v Hranicích*. Přehled, 6. září 1991, s. 7-8; Týž: *Rodina Baillou v Hustopečích*. Hranický týden, 31. května 1996, s. 6; Týž: *Vývod na náhrobníku Anny Pavlovské z Vidbachu (Hranice)*. Heraldická ročenka, 1996, s. 70-71; Týž: *Sgrafitový dům u hřbitova-bratrská škola*. Hranický týden, 30. května 1997, s. 4.; Týž: *Nález náhrobníku Lidmily ze Štatumberka (Hranice)*. Střední Morava, 6, 2000, sv. 10, s. 87-88; Týž: *Příběh lágru-Internátní tábor a perzekuce Němců v Hranicích (1945-1946)*. Hranice 2003. Dále se v minulosti věnoval listopadovým událostem roku 1989 v Hranicích. K tomuto tématu vydal sice skromnou, ale zato ojedinělou monografii *Listopad 89 v Hranicích*. Nebeský pracoval s výpověďmi očitých svědků listopadových událostí v Hranicích, zejména s tehdejšími studenty hranického gymnázia. Ve Sborníku Státního okresního archivu Přerov publikoval článek *Listopad 1989 na Přerovsku – svědectví jedné schůze*.

Václav Bednář také zaměřil svou pozornost na vojenské ústavy, ale především v rámci školství. Věnuje se dějinám vojenských ústavů jako výchovnému a vzdělávacímu zařízení.

Otázka řemeslného soukenictví, jíž se věnovali dva odborníci Vladimír Bartovský a Bohumír Indra, je zpracována kvalitně a podrobně. Výsledky jejich bádání nám podávají obraz o vývoji soukenického řemesla od počátku až po jeho postupné upadání v 2. polovině 19. století.²⁷

Bohumír Indra se také věnoval vývoji veřejného osvětlení v Hranicích v článku *Veřejné osvětlení v Hranicích od roku 1814 po dnešek*. V něm podrobně zpracovává okolnosti veřejného osvětlení od zavedení petrolejových lamp až po připojení města na elektrickou energii.

Různé faktografické poznatky k dějinám města 2. poloviny 19. století a počátku 20. století nám nabízí Bartovského *Hranice*. Pro toto období podává především podstatné statistické přehledy v oblasti hospodářství (statistické údaje k porážce dobytka, přehled škol ve městě na přelomu století, kulturní zařízení a jejich návštěvnost, spolková statistika, přehled samosprávných a okresních úřadů s jejich představiteli v Hranicích apod.) Proto se literatura tohoto typu řadí mezi základní literaturu pro zmíněné období. Na stejném principu vznikla práce *Soudní okres Hranický; Vývoj v letech 1900–1935* od V. Alfa Musioly a kolektivu autorů, která mimo jiné podává podobný statistický přehled ke kulturním, zemědělským a finančním oblastem na Hranicku pro 20. a 30. léta 20. století, ale s přesahy i do 19. století.

Pro 19. století jsou také bezesporu důležité novější dílčí práce, které poskytují informace o významných osobách 19. století. Jedná se na příklad o publikaci *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*, která nejen, že mapuje hřbitovy v Hranicích a blízkých Drahotuších, ale poskytuje i informace o osobnostech pohřbených na těchto hřbitovech.

Oblast školství také postrádá ucelené odborné pojednání o jeho rozvoji po roce 1850. Příspěvky ke školství, které v dnešní době reflektujeme, jsou dílčí, zaměřené na jednotlivé stupně a typy vzdělávání. Dnes máme k tomuto tématu několik starších příspěvků. Jsou to však záležitosti týkající se zejména lesnického školství, vojenských

---

²⁷V první řadě jde o článek Vladimíra Bartovského *Soukenický cech v Hranicích* publikovaný v Záhorské kronice nebo *Hranické soukenictví jindy a dnes* od téhož autora. Oblast soukenického řemesla uzavírá příspěvek od Bohumíra Indry s názvem *Poslední soukeníci v Hranicích*.

škol a gymnaziálního vzdělávání. Podrobný popis lesnického školství na Moravě, v němž se odrazily i Hranice, přinesla v roce 1984 Střední lesnická škola. Práce se věnuje okolnostem přesunu lesnické školy do Hranic, struktuře vyučování, profesorům, vyučovacím předmětům a školnímu polesí. Dalším pojednáním o hranickém lesnickém školství je krátký text publikovaný v Almanachu krajinské výstavy Pobečví publikovaný v roce 1927, který nastiňuje počátky lesnictví na Moravě vůbec a konkrétněji popisuje vývoj lesnického školství v Hranicích. Obě tyto práce jsou pro dané téma klíčové a dosud nepřekonané.

Zvláštní pozornosti se dostalo gymnaziálnímu vzdělávání v Hranicích. Prvnímu gymnáziu ve městě a okolnostem jeho vzniku se věnoval Petr Kadlec a přispěl v letech 2011 a 2012 moderním a odborným výkladem k otázce gymnaziálního vzdělávání v Hranicích. Kadlec ve svých textech vyvrátil dlouho předkládaný názor (ve starší literatuře, v dobovém tisku), že gymnázium bylo v roce 1873, za nečinného dohledu obecních zastupitelů, násilně poněmčeno.

3. Německá dějepisná práce o Hranicích

Vedle topografických popisů města Hranic od Matthaeuma Meriana v jeho práci *Topographia Bohemiae, Moraviae a Silesiae (Topografie Čech, Moravy a Slezska)* z roku 1650, od Franze Josepha Schwoye v díle nazvaném *Topographie vom Markgrafthum Mähren (Topografie Markrabství moravského)* z roku 1794, od Řehoře Volného ve známém díle *Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert (Markrabství moravské, topografický, statistický a historický popis)*, jenž vyšel v Brně roku 1835, od téhož autora v díle *Kirchliche topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften (Církevní topografie Moravy, do listin a rukopisů)* z roku 1863 a konečně krátká zmínka od K. Baedekera v jeho práci *Handbuch für Reisende in Deutschland und dem oesterreichischen Kaiserstaat (Příručka pro cestovatele v Německu a v Rakousku)* z roku 1855, byly vydány práce, které zachycují dějiny Vojenských ústavů. Jednou z nich je práce *Die k. und k. Militär – Oberrealschule zu Mährisch – Weiskirchen (C. a k. vojenská-vyšší škola v Hranicích)* od pplk. Gottholda Krebse, učitele němčiny na Vyšší reálné škole v Hranicích. Kniha byla vydána v roce 1906 k příležitosti 50. letého výročí příchodu chovanců do Hranic.²⁸ Další knihou, která je věnovaná tématu vojenských škol, je práce od Friedricha Gattiho nazvaná *Geschichte der k. und k. Technischen Militär-Akademie (Historie c. a k. vojenské akademie)*. V této knize, která byla vydaná v roce 1905 je značná část prostoru věnovaná počátkům hranické kadetky.

Snad nejstarší německy psaný průvodce s názvem *Der Bezirk Weisskirchen in Mähren (Okres Hranice na Moravě, 1864)* pochází z pera Karla Umlauffa. Umlauff byl členem německého zemědělského spolku v Novém Jičíně a tuto práci napsal pro zemědělskou a lesnickou výstavu v Hranicích, kde měla sloužit pro informaci návštěvníkům. Toto pojednání podávalo informace o zeměpisných poměrech okresu, výškových stavech, vodstvu, minerálních pramenech a podnebí. Ve druhé části knihy se zabývá obyvatelstvem, přesněji počtem, národností, náboženstvím, věkem, pohlavím, povoláním, jednotlivými obcemi, školami a spolky. Autor neopomněl ani oblast zemědělství, kde se věnoval zemědělským podmínkám, hodnocení půdy, struktura půdy, systému hospodaření, výnosům, průměrným cenám, spotřebě, pěstování ovocných stromů a chovu dobytka. V poslední části knihy Umlauff informuje o stavu

---

28 BEDNÁŘ, V.: *C. k. Vojenské internátní školy v Hranicích 1856-1918*. Kdysi a nedávno, 3, 2012, s. 32-38.

průmyslu, o továrnách a živnostech, o výročních trzích, o dopravních prostředcích, o železnici, silnicích, daních a oficiálních vztazích. Umlauff také působil jako soudce u c. k. vrchního zemského soudu v Hranicích a později v Novém Jičíně. Za sepsání této práce byl jmenován čestným občanem města Hranic.²⁹

Obecný vhled do přírodně-geografických a kulturně-historických skutečností podává prof. Friedrich Umlauft v práci *Die Länder Oesterreich-Ungarns in Wort und Bild (Země Rakousko-uherská ve slově a obraze, 1881, svazek 8)*. Své poznatky dovedl do začátku 17. století.

Židovskou náboženskou obcí se zabýval J. Rabbinowicz, který v roce 1929 napsal krátký příspěvek k této problematice s názvem *Geschichte der Juden in Mähr. Weisskirchen (Dějiny Židů v Hranicích)*. Jeho článek byl prvním pojednáním o dějinách hranické židovské obce s krátkými medailonky o rabínech působících v hranické synagoze. Jakub Rabbicowicz napsal také článek o matrikách židovské obce v Hranicích, který je nazván *Die ältesten Matrikel und Familienverzeichnisse der Kultusgemeinde Mähr.-Weisskirchen (Nejstarší matriky a rodinné seznamy židovské náboženské obce v Hranicích)*. Zabývá se všemi třemi druhy matrik (rodná, oddací, úmrtní) a věnuje jim pozornost z hlediska obsahového, kdy představuje a popisuje jednotlivé rubriky.

---

29 INDRA, B.: *Biografický slovník k dějinám města Hranic*. Sborník státního okresního archivu Přerov, 1998, s. 31-77.

4. Historické předpoklady

První písemná zmínka o městě pochází z roku 1169, kdy olomoucký úřední kníže Friedrich³⁰ daroval rajhradskému benediktinskému klášteru hranický újezd. Donace proběhla pod přímluvou rajhradského mnicha Jurika, který toto území osídlil a kolonizoval. Přestože dnes víme, že se jedná o falešnou listinu, již si rajhradský klášter potvrzoval práva na území Hranic proti nárokům premonstrátského kláštera Hradiska u Olomouce, po obsahové stránce je listina zcela věrohodná.³¹ Mnich Jurik byla reálná a dokonce vážená osoba, která se do širšího povědomí, především od 19. století, zapsala jako zakladatel města.³² V roce 1276 povolil opat premonstrátského kláštera Budiš jistému Thámovi vysadit ves Hranice na město. Účelem povýšení mělo být vybudování samosprávného úřadu, který by posléze klášter ekonomicky podporoval. Zmíněná listina je první listinou, která jasně dokládá založení města a zároveň není historickou obcí považována za padělek. Proces povýšení zřejmě nedošel zdárného konce, neboť stejná situace proběhla znovu v roce 1292, kdy opat Chvalek udělil totéž právo lokátoru Gerlachovi. Centrem této obce byl kamenný kostel a od něj někteří historikové odvozují latinský i německý název obce (Alba Ecclesia, Weisskirch, Bílý – kamenný kostel).³³

Od dob opata Chvalka byly Hranice obdařeny svými nejstaršími výsadami a městským znakem.³⁴

Olomoučtí premonstráti město Hranice častokrát pronajímali nebo zastavovali šlechtickým majitelům až do 15. století, v jehož průběhu pak byl církevní majetek kvůli dluhům kláštera zastaven pánům z Cimburka. Klášter zástavu nevyplatil a dluh, který činil 800 hřiven grošů, zaplatil Jan z Cimburka.³⁵ Jan Tovačovský z Cimburka byl přesvědčeným stoupencem husitství a kališnictví. Na svých statcích dosazoval husitské kněží a Hranice nebyly výjimkou. Jan z Cimburka sídlil na hradě Tovačově a na

---

³⁰ Syn českého knížete a krále Vladislava II.

³¹ HOSÁK, Ladislav – INDRA, Bohumír – JAŠKOVÁ, Marie: *Hranice – dějiny města*. I. díl. *Od nejstarších dob do třicetileté války*. Hranice 1969, s. 23.

³² NEBESKÝ, Jiří: *Hranice*. Praha 2007, s. 9.

³³ Tamtéž, s. 10. Jiní historikové pracují s možností, že název je odvozen bílého oděvu mnichů. Podobně jako název Ostrovačic Schwarzkirchen je odvozen od černého oděvu benediktýnů.

³⁴ Svatý Štěpán, u jeho nohou na pravé straně moravská orlice, na levé straně stříbrný český lev v červeném poli. Ctibor Tovačovský z Cimburka městskému znaku přidal svůj erb (štít s trojí řadou cimbuří nad sebou), jenž se nachází pod nohama svatého Štěpána. V roce 1629 znak polepšil i kardinál František z Dietrichštejna a doplnil znak o dva nože a knížecí korunu nahoře ve zlatém poli. BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Vlastivěda moravská. Hranický okres*. Brno 1909, s. 117.

³⁵ HOSÁK, Ladislav – INDRA, Bohumír – JAŠKOVÁ, Marie: c.d., s. 41-42.

hranicke panství dosadil hejtmana, kterým byl v r. 1433 Jan ze Lhoty.³⁶ Jan z Cimburka potvrdil Hranicím všechna městská práva a svobody, kterými město disponovalo a užívalo je, protože při dobytí města Janem z Cimburka byly všechny městské knihy a privilegia zničeny. Jednalo se především o právo vaření a šenkování piva ve městě a na míli od města, právo šenkování vína a rybolov v řece Bečvě a v potoce Ludyni. Dále držba městského pastviště, držba zahrad na předměstí, dva svobodné jarmarky v roce a týdenní trh v sobotu. Řemesla, která byla v privilegiu obsažena, byli solníci, pekaři, ševci a soukeníci. Vedle všech platů a dávek měšťanů vůči vrchnosti a městu potvrdil Jan z Cimburka měšťanům i odúmrť.³⁷ Ve vlastnictví pánů z Cimburka bylo i drahotušské panství, díky čemuž se město rozvíjelo jižním směrem na úkor území Drahotuš. Obě území se později vlivem situace spojila.³⁸ Od dob Jana z Cimburka mají Hranice privilegium na vybírání cla a mýta od projíždějících kupců.³⁹ Po Janu Tovačovském z Cimburka se stal novým majitelem hranického panství jeho syn Ctibor Tovačovský z Cimburka. V roce 1475 koupil město Vilém z Pernštejna, s jehož jménem jsou spojeny značné stavební úpravy. Především se jedná o úpravy na hranickém náměstí, budování kamenných hradeb a zároveň se rozvíjela i hranická předměstí jako Motošín, Novosady, Horní ulice a Předměstí. Vilém z Pernštejna usiloval o to, aby během jeho života a života jeho synů nebyla vyplacena zástava a Hranice jim zůstaly v jejich majetku do konce jejich života. Vilémovi se podařilo získat od krále Vladislava povolení jednat s opatem a konventem hradištského kláštera o dědičném získání města a hranického panství. To se mu podařilo a 6. ledna 1499 byl do olomouckých zemských desek Vilémovi z Pernštejna a jeho dědicům vložen do dědičného vlastnictví hrad Hranice, město Hranice s předměstím a vsi Partutovice, Jindřichov, Střítež, Šumvaldy, Blahutovice, Lučice, Nejdeč, Loučka, Bělotín, Zbrašov, Heřmanice a Polouvsí. Tímto okamžikem skončila zástavní držba města a hranického panství zástavními držiteli a klášter ztratil jakýkoli nárok na ně.⁴⁰ Od Jana z Pernštejna, syna Viléma z Pernštejna, mělo město nový městský řád, který udával pravomoci městské rady a řídil život ve městě z hlediska ekonomického. Roku 1528 byla na místě bývalého fojtství vystavěna radnice. Obyvatelé již nebyli povinni robotními povinnostmi, ale odváděli peněžní

---

³⁶ HOSÁK, Ladislav – INDRA, Bohumír – JAŠKOVÁ, Marie: *c.d.*, s. 42.

³⁷ Tzn. Právo dědit majetek po příbuzných, kteří zemřeli bezdětní. HOSÁK, Ladislav – INDRA, Bohumír – JAŠKOVÁ, Marie: *c.d.*, s. 42-43.

³⁸ NEBESKÝ, Jiří: *Hranice*. Praha 2007, s. 11.

³⁹ HOSÁK, Ladislav – INDRA, Bohumír – JAŠKOVÁ, Marie: *c.d.*, s. 44.

⁴⁰ Tamtéž, s. 50.

dávky.⁴¹ V roce 1548 přešlo hranické panství na krátký čas do držení Václava Haugvice z Biskupic, za jehož vlády se v Hranicích rozmohlo učení Českých Bratří.⁴² Václav Haugvic město a panství držel do roku 1553, kdy jej prodal Janu Kropáči z Nevědomí. Jan Kropáč nechal v letech 1554–1562 vystavět nový renesanční zámek vedle starého hradu.⁴³ Nový zámek měl být pohodlným místem pro Kropáčovu rodinu, ale také důstojným reprezentačním sídlem. Nejen zámek, ale celá řada dalších památek byla vystavěna v renesančním stylu. Jedná se o domy s renesančními portály, dva domy mimo městské hradby a objekt Kostelíčka, jehož stavitelem byl Martin František Vlach. Renesanční památky představují nejstarší podobu města, neboť gotické památky se až na výjimky nedochovaly.⁴⁴ Jan Kropáč z Nevědomí byl posledním mužským potomkem svého rodu, tudíž veškerý jeho majetek zdědila jeho dcera Anna. Hranické panství se tím dostalo do vlastnictví rodu prvního jejího manžela Jana z Kunovic a v roce 1579 se ovdovělá Anna provdala za Jana ze Žerotína. V roce 1584 udělil Jan ze Žerotína hranickému řeznickému cechu právo, který zakazoval dovážet maso do města. Anna ze Žerotína, jež se hlásila k českobratrskému vyznání, osvobodila českobratrské kněží od všech poplatků a povinností. Dovolila jim zvonit k bohoslužbám, svobodně vychovávat a učit děti, jejich zahrady a louky prohlásila za svobodné, stejně tak i hřbitov a pohřby a umožnila jim vykonávat jakékoli řemeslo. Všechny tyto výsady potvrdil i její manžel Jan ze Žerotína a navíc jim dovolil chovat neomezený počet domácího dobytka. Dovolil jim psát poslední vůli, v níž by sami rozhodovali o svém majetku, manželkách a dětech, neboť doposud si po smrti kněží přivlastňovala jejich majetek vrchnost.⁴⁵ Po smrti Anny ze Žerotína zdědil hranické panství její syn z prvního manželství Jan Jetřich z Kunovic, který jej však posléze vyměnil za panství Světlou se svým švagrem Zdeňkem Žampachem z Potenštýna. Zdeňk Žampach prodal roku 1609 hranické panství Karlu Bergrovi z Bergrů a od něj panství nedlouho poté koupil Václav Mol z Modřelic. Václav Mol byl majitelem hranického panství v době stavovského povstání, v němž se sám angažoval na straně stavovských povstalců. Za toto angažmá byl vězněn a byl mu konfiskován majetek, který následně získal olomoucký biskup

---

⁴¹ NEBESKÝ, Jiří: *Hranice*. Praha 2007, s. 12.

⁴² BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranický okres*. Brno 1909, s. 119.

⁴³ HOSÁK, Ladislav – INDRA, Bohumír – JAŠKOVÁ, Marie: *c.d.*, s. 77.

⁴⁴ NEBESKÝ, Jiří: *Hranice*. Praha 2007, s. 12-13.

⁴⁵ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice. Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz s úplným adresářem*. Hranice 1906, s. 110; Dále: HOSÁK, Ladislav – INDRA, Bohumír – JAŠKOVÁ, Marie: *c.d.*, s. 92-93.

František kardinál z Dietrichšteina darem za věrné služby.⁴⁶ V době, kdy byli vlastníky hranického panství Zdeněk Žampach, Karel Bergr z Bergrů a Václav Mol z Modřelic se město dostávalo do krize a zvyšovala se jeho zadluženost. Tito majitelé totiž osvobozovali měšťanské domy a předměstské grunty patřící šlechticům nebo židům od městských dávek, čímž narušovali městské příjmy. Z toho důvodu stagnoval růst města. Nepříznivou situaci ve městě je možné pozorovat na počtech domů v tabulce, kterých na konci století příliš nepřibýlo ve srovnání se situací během držení města rodem Pernštejnů.⁴⁷

Rok	1539	1569	1610
Domů celkem	254	318	328
Město v hradbách	140	140	139
předměstí	114	178	189
Motošín a Novosady	?	?	79
Horní ulice a Předměstí	?	?	110

Pozn.: V počtu domů jsou započítány také domy patřící vrchnosti, obecní a církevní domy, např.: radnice, lázně, katovna, fara, škola, špitál atd.

Zdroj: HOSÁK, Ladislav – INDRA, Bohumír – JAŠKOVÁ, Marie: *Hranice – dějiny města*. I. díl. *Od nejstarších dob do třicetileté války*. Hranice 1969, s. 112.

Hospodářská situace města na počátku třicetileté války byla velmi nepříznivá. Město ztratilo mnoho svých výsad především kvůli bojům s vrchností, bylo hospodářsky velmi oslabené a zadlužené. Stagnovala výroba a odbyt sukna z důvodu nedostatku peněz a zadlužení měšťanů. Zvýraznily se majetkové rozdíly mezi obyvateli města. Od roku 1611 se ve městě začínali usazovat první židé, což probíhalo sice za zvýšeného odporu měšťanů, ale s podporou vrchnosti, neboť pro ni představovala židovská menšina ekonomicky výhodnější obyvatelstvo. Po roce 1636 se židovská menšina konstitovala v samostatnou židovskou obec s vlastní samosprávou, jejíž existence trvala do roku 1919.⁴⁸ Další proměnou, kterou Hranice prošly během

⁴⁶ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*. s. 110.

⁴⁷ HOSÁK, Ladislav – INDRA, Bohumír – JAŠKOVÁ, Marie: *c.d.*, s. 112.

⁴⁸ NEBESKÝ, Jiří: *Hranice*. Praha 2007, s. 14-15.

třicetileté války, byla rekatolizace. Proběhla ve dvacátých a třicátých letech 17. století. V Hranicích a v okolí se zvýšil i počet Němců.

Po bitvě na Bílé Hoře bylo obyvatelstvo nuceno zřeknout se svého vyznání. Byli pronásledováni příslušníky jiných především českobratrských církví. Pomoc či poskytnutí přístřeší českobratrským kněžím bylo trestáno smrtí.⁴⁹ V roce 1626, kdy vojska generála Mansfelda obléhala město, došlo k odboji obyvatelů Hranic. Po krátkém boji hraničtí obyvatelé otevřeli vojskům brány města, za což byli posléze přísně potrestáni. Byli nuceni složit do knížecí pokladny 1000 dukátů a městu byly odebrány všechny výsady a privilegia. Sami vůdcové odboje byli odsouzeni k smrti, žaláři či k zaplacení vysokých pokut. Dne 16. října 1627 byli popraveni dva přední protagonisté a byli pohřbeni u pranýře na náměstí.⁵⁰

Během třicetileté války bylo město několikrát dobyto, vyrabováno a napadeno epidemiemi. V roce 1644 bylo ve městě 89 obydlených domů, 38 pustých, 34 obydlených a 127 pustých domů bylo na předměstí. Na konci třicetileté války byl vypálen zámek, radnice, kostel a byly pobořeny městské hradby.⁵¹ Vlivem těchto problémů se zastavil rozvoj řemeslné výroby a růst města. Třicetiletá válka znamenala pro Hranice značný úpadek a zkázu.⁵² Zlepšení hospodářské situace zchudlých měšťanů, obydlení prázdných domů a gruntů a rozvoj řemesel bylo i snahou kardinála z Dietrichsteina, neboť by tím opět vzrostla řemeslná výroba, obchod a tím se zvýšilo množství důchodů a příjmů z města. Proto dal roku 1629 městu Hranicím potvrdit nové cechovní řády a privilegia, ačkoliv se tato nová privilegia nevyrovnala předchozím svobodám a výsadám.⁵³ Po smrti Františka kardinála z Dietrichsteina 19. září 1636 se veškerého dietrichsteinského majetku ujal jeho synovec Maxmilian, který potvrdil výsady vydané roku 1629 městu.⁵⁴ Dietrichsteinové byli majiteli hranického panství téměř tři staletí, kdy Hranice byly součástí jednoho z největších moravských dominií. Sice nebyly rezidenčním sídlem, ale mohly těžit z výhod progresivně spravovaného

---

⁴⁹ V Hranicích je znám případ, kdy pán jménem Čaputa poskytl přístřeší příslušníku českobratrské církve, za což byl následně odsouzen k trestu smrti. Místo, kde ležel jeho velkostatek, se k uctění jeho památky nazývá Čaputova ulice. BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 111.

⁵⁰ Jejich těla byla nalezena při kopání základů pro kostelní věž nynějšího farního chrámu roku 1753. BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 112.

⁵¹ NEBESKÝ, Jiří: *Hranice*. Praha 2007, s. 14.

⁵² HOSÁK, Ladislav – INDRA, Bohumír – JAŠKOVÁ, Marie: *c.d.*, s. 116-117.

⁵³ INDRA, Bohumír: *Město a panství Hranice za třicetileté války*. In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 1996, s. 45; Dále: BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 113.

⁵⁴ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 119.

hospodářského celku.⁵⁵ V roce 1766 v Hranicích přenocoval císař Josef II. při své cestě do Polska a v roce 1787 město navštívil podruhé. Důležitou událostí pro Hranice bylo v roce 1783 přeložení c. k. krajského úřadu z Přerova do Hranic.⁵⁶ Reformy Josefa II. způsobily, že v roce 1787 ztratily Hranice soudní pravomoc a poklesly na úroveň pouze tzv. ochranného města.

V roce 1784 sám kníže Karel Jan z Dietrichsteina, jež vlastnil Hranice v letech 1781–1808, založil ve městě manufakturu na výrobu fajánse (hrnčířské výrobky). Během držby města Františkem Josefem z Dietrichsteina (1808–1854) byla postavena Severní dráha císaře Ferdinanda.⁵⁷ Od roku 1869 jsou Hranice spojeny s okolím telegrafním spojením.⁵⁸

V 18. století se v Hranicích začalo znovu etablovat soukenictví, které mělo pro město velký význam již ve středověku. První soukeníci se ve městě začali usazovat ve druhé polovině 13. století a na počátku 14. století se začali sdružovat do cechů. Rozkvět soukenického řemesla nepříznivě ovlivnily pobělohorské události, kdy mnoho hranických soukeníků českobratrského vyznání emigrovalo do zahraničí. Po stagnaci vývoje spojené i s dopady třicetileté války našlo soukenictví novou vlnu rozkvětu v 18. století, kdy se objevila nová místa odbytu hranického sukna.⁵⁹ Ve 40. letech 19. století začala vznikat tovární výroba sukna, která vzápětí způsobila úpadek řemeslného soukenictví.⁶⁰

V roce 1834 měly Hranice 5 558 obyvatel a dokonce byly na krátký čas lidnatějším městem než blízký Přerov.⁶¹ V roce 1854 mělo město Hranice 5 929 obyvatel.⁶² Na rozvoj města příznivě působila, zejména na zvyšování počtu jeho obyvatel, stavba c. k. rakousko-uherských vojenských ústavů⁶³ započatá roku 1853.

---

⁵⁵ NEBESKÝ, Jiří: *c. d.*, Praha 2007, s. 14.

⁵⁶ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 120.

⁵⁷ Tamtéž, s. 120.

⁵⁸ NEBESKÝ, Jiří: *c. d.*, Praha 2007, s. 17.

⁵⁹ BARTOVSKÝ, Vladimír: *Soukenický cech v Hranicích*. In: *Záhorská kronika. Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví. Dolní Újezd 1926*, s. 5-7.

⁶⁰ NEBESKÝ, Jiří: *c. d.*, Praha 2007, s. 17.

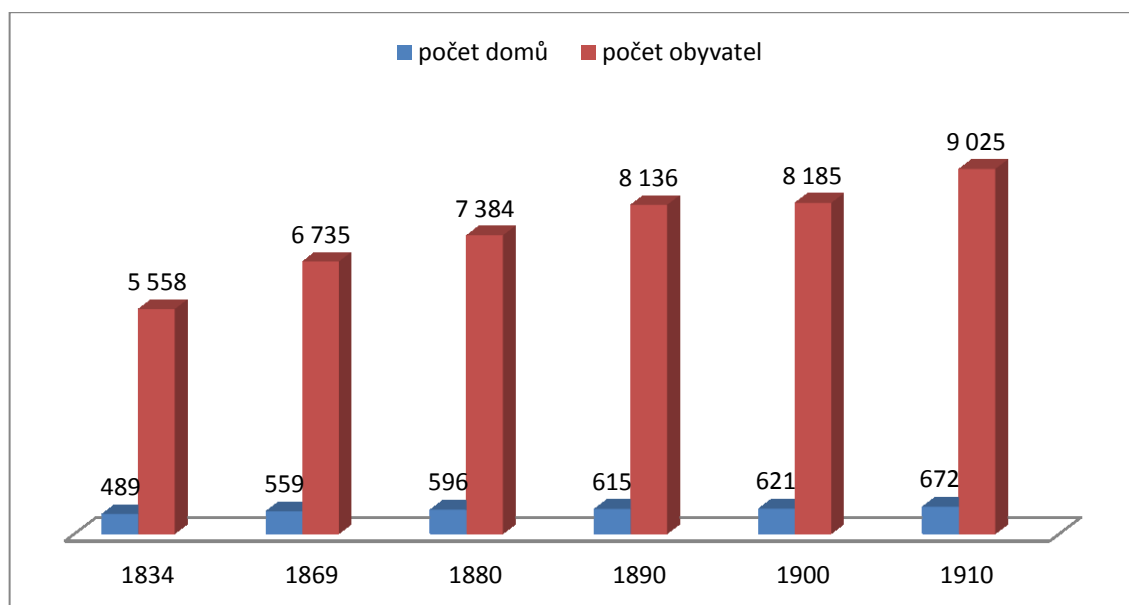
⁶¹ Přerov měl v roce 1834 pouze 4 455 obyvatel. V polovině 19. století však počet obyvatel Přerova předčil stav v Hranicích. Dynamický nárůst obyvatelstva Přerova byl zřejmě způsoben zásluhou Severní dráhy Ferdinandovy. KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. 2 díl. *Muži z radnice*. Ostrava 2008, s. 539.

⁶² BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Ostrava 1978, s. 129.

⁶³ Tomáš Pospěch v publikaci *Hranice – c. k. rakousko – uherské vojenské ústavy* píše, že v roce 1852 v časopise *Die Biene* byl popisován zápas mezi městy Brnem, Kroměříží a dalšími o to, kde budou

Následkem toho vzrostl roku 1876 počet obyvatel města na 7 200, díky čemuž se Hranice staly jedním z největších měst Moravy.⁶⁴ Jen v roce 1880 bylo v Hranicích 478 židovských vojenských chovanců. Dále 58 žen, což ve většině případů byly manželky zmíněných vojáků nebo jejich služebné. V tomto roce evidujeme také 12 dětí pocházejících z těchto manželství.⁶⁵ V roce 1900 mělo město 8 185 obyvatel a nedlouho před 1. světovou válkou vzrostl počet obyvatel, ve srovnání se stavem z roku 1854, o více než čtyři tisíce.⁶⁶ Ve srovnání s jinými městy nebyl nárůst obyvatelstva Hranic tak prudký⁶⁷, ale můžeme pozorovat určitou dynamičnost zvláště ve 2. polovině 19. století snad zásluhou zmíněných vojenských ústavů.

Graf č. 1: Nástin vývoje počtu domů a obyvatel Hranic.

Pozn.: Údaje jsou převzaty z Retrospektivního lexikonu Československé socialistické republiky 1850–1970. Praha 1978 a Historického místopisu Moravy a Slezska, sv. 6, Ostrava 1978.

vojenské ústavy postaveny. Autorem oněch záznamů byl Jan Karel Rýpar. BEDNÁŘ, Václav – POSPĚCH, Tomáš: *Hranice – c. k. rakousko-uherské vojenské ústavy*. Hranice 2005, s. 2.

⁶⁴ Tamtéž, s. 2.

⁶⁵ Státní okresní archiv Přerov (dále jen SokA Přerov), fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 2319, fascikl č. 14

⁶⁶ Retrospektivní lexikon Československé socialistické republiky 1850–1970. Praha 1978, s. 864.

⁶⁷ Po sčítání lidu v roce 1910 se v týdeníku Hlasy z Pobečví polemizuje nad nízkým přírůstkem obyvatel a jako důvod uvádí nedostatek menších bytů, což způsobuje, že se lidé usídlují především v okolních obcích. (Hlasy z Pobečví, roč. 14, 1911, č. 6, nestr.)

5. Obecní samospráva a její činnost

5.1. Nástin legislativy

Požadavek obecní samosprávy jako jeden z požadavků revoluce 1848⁶⁸ přinesl prozatímní obecní zákon ze 17. března roku 1849 (č. 170/1849 říšského zákoníku), známý také jako Stadionovo prozatímní obecní zřízení. Stadionův zákon umožnil městům a obcím, za předpokladu dodržování zásad a nařízení obecního zákona, rozvíjet se samostatně bez zásahů vnějších institucí. Zavedením obecní samosprávy se také naskytlá příležitost pro komunální politiku.⁶⁹

Prozatímní obecní zřízení z roku 1849 je první zákonná úprava obcí, která říká, že „základem svobodného státu jest obec svobodná“.⁷⁰ V této svobodné obci, dle prozatímního obecního zákona, žili „členové obce“ nebo „cizinci“.

Zákon dále charakterizoval členy obce, kterými byli *měšťané* a *příslušníci obce*. Měšťanem byl ten, kdo v dané obci vlastnil dům, pozemek či vykonával nějaké řemeslo nebo živnost, z čehož poté odváděl určitou výši přímých daní. Měšťanem se stal také ten, kdo jím byl obcí formálně uznán (čestní občané). Příslušníkem obce byl ten, kdo se v obci narodil nebo byl přijat do svazku obce (rozhodnutím obce, tichým vydržováním, získáním rakouského občanství nebo v případě, že se jednalo o ženu sňatkem s členem obce)⁷¹. Výjimku tvořili státní úředníci, vojenští důstojníci, duchovní a veřejní učitelé, kteří se příslušníky obce, ve které vykonávali dané povinnosti, stali automaticky.⁷²

Volebním právem disponovali měšťané a z kategorie příslušníků obce mohli volit duchovní, státní úředníci, vojenští důstojníci, osoby s akademickým titulem „doktor“ získaným na rakouských univerzitách a veřejní učitelé. Tito obecní příslušníci byli také často nazýváni souhrnným názvem tzv. *honorace*, ačkoliv byl tento název zákonem definován až v 60. letech.⁷³ Volební právo měly také ženy, které platily daně. Své volební hlasy však mohly uplatnit výhradně pomocí jiné osoby, které svěřily svou

---

⁶⁸ Měšťané se chtěli podílet na politické moci a splnění tohoto požadavku bylo možné docílit pouze zavedením samosprávy. ČOPÍK, Jan: *Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850-2010)*. 1. díl. *Do roku 1945*. Praha 2014, s. 28.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ „Die Grundfeste des freien Staates ist die freie Gemeinde“. *Prozatímní obecní zákon* přístupný na webových stránkách Vědecké knihovny v Olomouci. (FRANTIŠEK JOSEF I.: Prozatímní zákon obecní. Olomouc 1849).

⁷¹ ČOPÍK, Jan: *c. d.*, s. 28-29.

⁷² *Prozatímní obecní zákon*, par. 7-16.

⁷³ KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. I. díl. *Vývoj legislativy*. Ostrava 2007, s. 17.

plnou moc (plnomocník—ve většině případů jím byl její manžel). Volen mohl být kdokoli starší třiceti let⁷⁴ a jeho povinností bylo volbu přijmout.

Oprávněnými voliči byli takoví, kteří odváděli předepsanou výši výdělkové daně, domovní, z příjmu, vyššího služného, nebo důchodkové daně (daně z nemovitosti) a následně byli zaevidováni do seznamu oprávněných voličů postupně od nejvyšší po nejnižší odváděnou daň. Poté byli rozděleni do jednotlivých voličských kurií, které byly v Hranicích celkem tři (první, druhá a třetí kurie).⁷⁵ Rozdělení voličů do volebních kurií probíhalo tak, že na každý sbor „připadla zhruba třetina daní“⁷⁶. Počet voličů v jednotlivých sborech byl sice různý, ale každý sbor volil stejný počet členů obecního výboru. V tomto případě platila jednoduchá rovnice, která zněla „jeden voličský sbor = třetina odvedených daní = třetina míst v obecním výboru“⁷⁷. Každá volební kurie pak volila třetinu obecního výboru a třetinu náhradníků. Z archivních pramenů uložených ve Státním okresním archivu v Přerově víme, že v roce 1850 mělo volební právo v Hranicích celkem 594 voličů. Z nich 46 zastupovalo první kurii, 78 druhou a nejpočetnější byla třetí kurie se 470 voliči. První kurie byla sice početně malá, ale představovaly ji významné osoby a dokonce i Severní dráha císaře Ferdinanda. Dalšími byli například majitelé nemovitostí, obchodníci, statkáři, státní úředníci, farář, učitel a další. Ve třetí kurii převládali menší řemeslníci a živnostníci. Nejnižší odváděná daň byla jeden zlatý.

Zákonem stanoveno bylo také to, že čestní občané a příslušníci obce se budou nacházet ve stejném sboru jako největší daňoví poplatníci, tedy v prvním sboru. V Hranicích představovali v roce 1850 státní úředníci (tedy příslušníci obce) téměř polovinu prvního volebního sboru, jak je znázorněno v grafu viz níže. V tomto roce jsem nezaznamenala kategorii čestných občanů. Město zřejmě v 50. letech nejmenovalo čestné občany města.

---

⁷⁴ Samozřejmě i zde byli výjimky, které stanovovaly, že volena nemohla být nezletilá osoba, manželka, vdova a svobodná žena, muži ve vojenských službách, obecní úředníci, chudé osoby a lidé bez rakouského státního občanství. Zcela vyloučení z volebního práva byli dlužníci, trestně stíhaní a osoby, jejichž majetek byl v zástavě. (*Prozatímní obecní zákon*, par. 28-35.)

⁷⁵ KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. I. díl. *Vývoj legislativy*. Ostrava 2007, s. 17. Počet volebních kurií nebyl pevně stanoven na tři, ale odvíjel se od množství oprávněných voličů. V menších obcích mohli být pouze dvě volební kurie a větších městech čtyři.

⁷⁶ ČOPÍK, Jan: *c. d.*, s. 35.

⁷⁷ FASORA, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851-1914*. Brno 2007, s. 36.

Během čtrnácti dní, kdy byly volební seznamy veřejně „vyvěšeny“ k nahlédnutí, mohl ten, kdo byl nespokojen se zněním nebo údaji v nich obsažených, podat námitku vůči volebním seznamům (k námitkám, reklamacím hranických voličů viz níže). Tyto námitky měly být v nejbližších dnech prošetřeny a popřípadě opraveny. Volby probíhaly ústně a veřejně před volební komisí, která jednotlivé hlasy zapisovala do volebních seznamů. Každý volič volil tolik osob, kolik mělo být členů obecního výboru a tolik osob, kolik mělo být zvoleno náhradníků. Pokud se někdo voleb nezúčastnil, pohlíželo se na to tak, že souhlasí s výsledkem voleb.

Do obecního výboru, jehož funkční období trvalo tři roky, byl zvolen ten, kdo obdržel nejvíce hlasů. Počet členů obecního výboru se odvíjel od celkového počtu oprávněných voličů. Zákon z roku 1849 stanovil určitá pravidla, která určovala, kolik má mít obecní výbor členů. Celkový počet zvolených členů obecního výboru musel být dělitelný třemi (tři volební sbory).⁷⁸ V Hranicích, s 594 oprávněnými voliči, bylo v roce 1850 zvoleno 24 členů obecního výboru. Z jejich středu byli zvoleni obecní představení, a sice purkmistr (Franz Genser) a tři obecní radní (Karl Hanslian, Johann Pinaus, Johann Frydl).⁷⁹ Jak obecní představení, tak členové obecního výboru museli mandát přijmout, přestože se jednalo o neplacenou funkci. Právo odmítnout funkci měli jen osoby starší 60-ti let, duchovní a státní úředníci, osoby s vojenským povoláním nebo osoby, které v předchozích třech letech zastávaly funkci člena obecního výboru nebo obecního představeného. V případě, že někdo odmítl funkci přijmout a nesplňoval ani jednu ze zmíněných podmínek, dostal pokutu až 100 zlatých. Obecní výbor měl pouze funkci usnášející a dohlížecí, moc výkonnou mělo obecní představenstvo. Usnášení obecního výboru provedl purkmistr. Do kompetencí purkmistra spadalo i samostatné rozhodování v policejních a potažmo i trestněprávních záležitostech.⁸⁰

Obecnímu zastupitelstvu bylo zákonem stanoveno vykonávat během roku dvě řádné schůze, na nichž mělo prodiskutovat obecní účty a schválení rozpočtu pro následující rok. Schůze byly přístupné veřejnosti. Ze zápisů ze schůzí hranického obecního výboru je patrné, že se zasedání konalo častěji, než pouze dvakrát ročně.⁸¹

---

⁷⁸ Počet voličských sborů mohlo být i méně nebo více, ale vždy jimi musel být dělitelný celkový počet členů obecního výboru.

⁷⁹ Státní okresní archiv Přerov (dále jen SokA Přerov), fond Archiv města Hranice (dále jen AM Hranice), Protokolní kniha o schůzích obecního výboru, inv. č. 141.

⁸⁰ ČOPÍK, Jan: *c. d.*, s. 29.

⁸¹ SokA Přerov, fond AM Hranice, Protokolní knihy o schůzích obecního výboru, inv. č. 141-145.

V tomto případě se jednalo o mimořádné zasedání, s jehož svoláním musela souhlasit třetina řádných členů obecního výboru nebo o jeho svolání požádal okresní hejtman.⁸²

Stadionovo obecní zřízení vymezilo působnost obcí na přirozenou a přenesenou. Přirozená neboli samostatná působnost v sobě zahrnovala vše, co mělo sloužit pro blaho obce a bylo provedeno na území obce. Přenesená působnost byla ta, která byla obcím nařízená státem.⁸³

Neoabsolutismus⁸⁴ způsobil, že zmíněný prozatímní zákon o obecní samosprávě byl ve své podstatě zrušen. Během 50. let byl totiž stále upravován. Ještě téhož roku, kdy proběhly první volby obecních výborů, bylo politickému úřadu umožněno zasahovat do voleb.⁸⁵ Další změny nastaly v roce 1852. Obce se ocitly pod přísným dohledem a byla zrušena veřejnost jednání obce.⁸⁶ Nařízení z března 1852 dále stanovilo, že obecní představenstvo bude ustanoveno se schválením státních úřadů. Volby, které měly proběhnout v roce 1853, byly odloženy, načež byly vládním nařízením v roce 1854 tak, jak je známe z prozatímního obecního zřízení z roku 1849, pozastaveny. Zákonem z roku 1859 mělo dojít k dalším výrazným úpravám v obecním zákoně, ale vlivem nadcházejících událostí nedošlo k jeho realizaci.⁸⁷ V roce 1861 proběhly volby do obecních výborů a jednání obce byla znovu přístupná veřejnosti. Nová politická situace na počátku 60. let zapříčiněná zahraniční politikou i nastalé vnitropolitické změny (pád bachova absolutismu), způsobilý rozšíření požadavku znovuzavedení obecní samosprávy. Myšlenka byla zakotvena v říšském zákonu z roku 1862 (Říšský obecný zákon č. 18 ř. z. ze dne 5. března 1862) a posléze i v obecních zákonech pro Slezsko a Moravu. Pro Markrabství moravské byl na základě zmíněného říšského zákona vydán zemský zákon č. 4 ze dne 15. března 1864. Nový zákon se od prozatímního obecního zákona nijak zvlášť nelišil. Pouze v některých bodech došlo ke změně. Na místo purkmistra vzniklo nové označení, a sice starosta.

---

⁸² ČOPÍK, Jan: *c. d.*, s. 29.

⁸³ Tamtéž, s. 29-30.

⁸⁴ Absolutismus byl obnoven silvestrovskými patenty 31. prosince roku 1851.

⁸⁵ Došlo k tomu ministerských nařízením ze 7. března 1850 č. 116 ř. z. (KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. I. díl. *Vývoj legislativy*. Ostrava 2007, s. 18.)

⁸⁶ Podrobněji viz JANÁK, Jan–HLEDÍKOVÁ, Zdeňka–DOBES, Jan: *Dějiny správy českých zemí od počátků státu po současnost*. Praha 2005, s. 299.

⁸⁷ KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. I. díl. *Vývoj legislativy*. Ostrava 2007, s. 19.

Co si měl člověk představit pod pojmem obecní jmění? Odpověď našel ve výnosu ministerstva vnitra ze dne 11. prosince 1850,⁸⁸ který říkal, že pojem obecní jmění v sobě zahrnoval všechny movité i nemovité věci, kterými obec disponovala. Obecní jmění se dále rozlišovalo na obecní jmění (všechny záležitosti ve vlastnictví obce, kdy příjmy z nich plynoucí jsou určeny k zaplacení obecních výloh) nebo obecní statek. Obecní statky se dělily na obecní statek v širším smyslu a užším smyslu. Pod pojmem obecní statek v širším smyslu chápeme věci, které slouží potřebám obce, tedy i všem lidem žijícím v obci. Jsou to například obecní cesty, mosty nebo studny apod. Tyto obecní statky mohl užívat každý obyvatel žijící v obci, za předpokladu, že dodržoval případná omezení spojená s jejich užíváním (hradil mostní mýta, dodržoval předpisy, jako byla rychlost a váha přepravovaného nákladu). Obecní statky v užším smyslu byly obecní majetky jako lesy, louky, obecní pastviny, které sloužily pouze členům obce.

Členové obce nebo *příslušníci obce*, jak je nazýval říšský zákon z roku 1862, byli obyvatelé, kteří měli domovské právo v dané obci, ale příslušníky mohli být i čestní občané. Dalšími kategoriemi obyvatelů žijících v obci byli *sousedé* a *společníci*. Sousedem byl ten, kdo měl od obce sousedské právo. Společníkem se nazýval ten, kdo nebyl ani příslušník obce, ani soused. Vedle toho se v obci rozlišovali i tzv. *cizí (přespolní)*, což byli všichni ti, kteří v obci bydleli, ale nebyli občany.⁸⁹ V roce 1870 žilo v Hranicích z celkových 6 735 obyvatel 2 603 tzv. cizích.⁹⁰

Domovským právem v určité obci disponoval ten, jehož otec v okamžiku, kdy se dítě narodilo, měl v dané obci domovské právo. V případě nemanželského dítěte získalo dítě domovské právo tam, kde jej měla jeho matka v době porodu. Pokud se jednalo o manželské dítě, získal domovské právo tam, kde ho měl i jeho otec. Osoba zaměstnaná ve veřejném úřadu získala domovské právo v té obce, ve které práci vykonávala. Žena získala domovské právo tam, kde jej měl i její manžel.⁹¹ Příslušnost k nějaké obci přinášela lidem nezanedbatelné výhody. Občané s domovským právem v místě bydliště měli v případě chudoby nárok na chudinskou péči, kterou jim poskytovalo město. Jestliže měla ve městě domovské právo jen určitá část obyvatelstva, přinášelo to městu jisté finanční výhody. Po novelizaci domovního zákona získal každý

---

⁸⁸ Jednalo se sice o novelu Stadionova prozatímního zákona z roku 1849, ale pro jeho provedení jej bylo možné převzít i do nového říšského zákona. (KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. I. díl. *Vývoj legislativy*. Ostrava 2007, s. 19).

⁸⁹ ČOPÍK, Jan: *c. d.*, s. 32.

⁹⁰ Morava, roč. 2, 1870, č. 108.

⁹¹ MATZENAUER, Josef: *c. d.*, s. 19-20.

člověk žijící v daném městě deset let automaticky nárok na udělení domovského práva a to i v případě, že se v obci nenarodil.⁹²

Hranické obecní zastupitelstvo se v roce 1864 sestávalo z 30-ti členů⁹³, neboť nový zákon určil předpisy, dle kterých mají obce s více, jak 600 voliči zvolit do správy obce 30-ti členné obecní zastupitelstvo. Nově již nebyl úřad představeného obce nazýván purkmistr, ale *starosta*. Jeho volba i volba obecních radních probíhala tak, jak ji stanovil Stadionův prozatímní zákon, tedy ze středu obecního výboru. V případě nutnosti mohl být počet radních rozšířen, ale nikdy nesměl přesáhnout třetinu členů obecního výboru. Což v tomto případě nemělo být více, jak 10 obecních radních. Hranice měly obvykle tři až čtyři obecní radní a jejich počet se nikdy příliš nelišil, až na počátku 20. století se jejich počet znásobil. Město mělo šest obecních radních. Nově zvolený starosta a obecní radní museli po svém zvolení složit slib, který zněl: „*Jakožto nově zvolený (starosta, obecní radní) slibuji na místě přísahy při nastoupení úřadu svého, že chci císaři pánu věrným a Jeho poslušným býti, zákony zachovávat a své povinnosti svědomitě plniti. Tak mi dopomáhej bůh.*“ Odmítnutím složení slibu hrozila starostovi nebo obecním radním stejná sankce, kterou by dostali, kdyby odmítli úřad přijmout (pokuta až 100 zlatých). Nový zákon upravil i podmínky, za kterých mohl zvolený kandidát do obecního výboru či do obecního představenstva mandát odmítnout. Nově tak mohli učinit veřejní učitelé, státní a zemští úředníci, osoby postižené handicapem, který by jim bránil ve výkonu funkce a osoby, jejichž povolání je natolik zaměstnává, že by se nemohli věnovat funkci ve správě města.⁹⁴ Obecní výbor byl volen na tři roky, ale zůstával ve funkci do té doby, dokud nebylo zvoleno nové zastupitelstvo. Často se stalo, že bylo jeho funkční období prodlužováno, zejména kvůli podávání stížností na průběh voleb k vyšším státním úřadům. V případě, že došlo během tříletého funkčního období k úmrtí některého z členů obecního výboru nebo by nemohl z jiných vážných důvodů svěřenou funkci vykonávat, jmenoval na jeho místo starosta obce náhradníka s nejvyšším počtem hlasů v příslušném sboru. Pokud stejná situace nastala v úřadě starosty, musel jeho místo, do doby než byl zvolen nový starosta, zaujmout první radní. V následující tabulce můžeme sledovat počet členů obecního zastupitelstva ve vybraných letech.

---

⁹² KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. 2 díl. *Muži z radnice*. Ostrava 2008, s. 540.

⁹³ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 665, kart. č. 54.

⁹⁴ MATZENAUER, Josef: *c. d.*, s. 32.

Volební právo mají čestní občané, sousedé obce a příslušníci obce, kteří po dobu alespoň jednoho roku platí určitou výši přímé daně z nemovitého majetku nebo z provozování živnosti. Volit mohli také společníci obce a právnické osoby (korporace, ústavy, továrny, družstva, společenstva, záložny apod.) prostřednictvím svých představených. Nejnižší ročně odváděná daň byl jeden zlatý, který musel být placen nejméně jeden rok. Osoby, které neplatily daně a měly právo volit, byly stejné jako ty, které stanovil Stadionův zákon: dvorští, státní a zemští úředníci, důstojníci nebo jiné vojenské osoby, lékaři, osoby s akademickým titulem získaným na rakouských univerzitách, učitelé a profesori obecných a vyšších škol (tzv. honorace). Volba byla vykonávána osobně, pouze v některých zákonem stanovených případech⁹⁵ mohl volič využít plnomocníka.⁹⁶

---

⁹⁵ Ženy, neplnoletí majitelé nemovitostí, důstojníci ve službě, nepřítomní voličové nebo majitelé nemovitostí, kteří v obci nebydlí. (MATZENAUER, Josef: *c. d.*, s.762).

⁹⁶ MATZENAUER, Josef: *c. d.*, s.762; Dále: ČOPÍK, Jan: *c. d.*, s. 35.

5.2. Hranický obecní výbor⁹⁷ a personální kontinuita jeho členů

Hranický obecní výbor měl v letech 1850 a 1861 24 řádných členů a 12 náhradníků. Od r. 1864 měl již 30 řádných členů a 15 náhradníků.⁹⁸ Řádní členové výboru byli voleni jednotlivými sbory a ke každému sboru byli voleni náhradníci, kteří byli v polovičním počtu řádných členů.⁹⁹ Náhradníci se zasedání obecního výboru účastnili pouze v okamžiku nepřítomnosti jednoho z řádných členů sboru. Z toho důvodu nebylo v jejich moci bezprostředně ovlivňovat politiku a podílet se na rozhodování města.¹⁰⁰ Náhradníci se na rozhodování obecního výboru podíleli, respektive stávali se členy obecního výboru tehdy, zemřel-li jeden z řádných členů a na jeho místo nastoupil náhradník s nejvyšším získaným počtem hlasů v daném sboru. To tedy znamená, zemřel-li například člen prvního sboru, mohl na jeho místo nastoupit pouze náhradník prvního sboru.

Starosta, který byl společně s obecními radními volen ze středu obecního výboru, měl od r. 1904 k dispozici dva náměstky a šest obecních radních. Městská rada se dělila na tři odbory, a sice odbor policejní, hospodářský a finanční.¹⁰¹

Po detailnějším rozboru pramenů pozorujeme pohyb některých členů obecního výboru v rámci jednotlivých sborů a funkcí náhradníků. Například Antonín Balliš, který byl v roce 1905 členem třetího volebního sboru, byl v roce 1908 zvolen do prvního volebního sboru.¹⁰² Můžeme také sledovat pohyb náhradníků v rámci jednotlivých sborů. Například Bohdan Grimm (v roce 1908 náhradník prvního sboru a v roce 1911 náhradník druhého sboru), Jan Piskoř (v roce 1908 náhradník druhého sboru a v roce 1911 náhradník třetího sboru) a Klement Tomanec (v roce 1908 náhradník druhého sboru a v roce 1911 náhradník třetího sboru).¹⁰³ Ve volebním roce 1867 obchodník Eduard Zámorský z původního člena prvního sboru zůstal náhradníkem. Běžnou praxí bylo také to, že náhradníci se stali řádnými členy obecního výboru. Například v roce

---

⁹⁷ Informace o hranickém obecním výboru, respektive o jeho personálním složení, průběhu voleb, volebních seznamech apod. se nám pro 80. léta nedochovaly, pro 90. léta pouze pro rok 1894 a nedochovaly se nám ani pro rok 1901 a 1903 (1904). Poslední zjištěné údaje k volebním seznamům a personálnímu složení obecních výborů jsou k roku 1876, poté k roku 1894 a pak až k roku 1908. Z dostupných informací jsem se snažila vyčerpávat všechny možné informace a podat, co možná nejefektivnější obraz o hranickém obecním výboru po stránce personální a organizační.

⁹⁸ Jak jsem uvedla výše, počet členů se dovíjel od celkového počtu oprávněných voličů ve městě.

⁹⁹ Tzn. 8 členů výboru = 4 náhradníci, 10 členů výboru = 5 náhradníků.

¹⁰⁰ KLADIWA, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850–1913*. Ostrava 2004, s. 35.

¹⁰¹ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 199.

¹⁰² SokA Přerov, fond Archiv města Hranice, inv. č. 672, kart. č. 60.

¹⁰³ Tamtéž, inv. č. 672, kart. č. 59.

1908 byli do obecního výboru zvoleni hned čtyři náhradníci, Karel Lipenský (náhradník prvního sboru zvolen do výboru), Eduard Jaroš (náhradník prvního sboru zvolen do výboru), Josef Lukeš (náhradník třetího sboru zvolen do výboru) a Karel Šindler (náhradník třetího sboru zvolen do výboru).

Komparací nově zvolených obecních výborů s předchozími výbory můžeme sledovat jejich personální kontinuitu. Ve volbách mohli být zvoleni jak noví, tak i předchozí členové obecního výboru. Personální kontinuita hranického výboru je podle níže uvedených výpočtů, velmi rozdílná. S výjimkou 60. let, kdy na sebe obecní výbory celkem výrazně navazovaly (v roce 1861 z tehdejšího 24členného obecního výboru přešlo celkem 17 výborníků do nově zvoleného výboru a po volebním roce 1864 obsadili předchozí členové obecního výboru celkem 21 křesel v novém obecním výboru) nebyla kontinuita mezi jednotlivými výbory příliš výrazná. S novým obecním výborem se výrazně lišil počet nových a původních členů. Nejcitelnější rozdíly byly ve výborech 1864–1870, tehdy se výrazně lišil počet nově zvolených nebo počet členů přecházejících do dalšího obecního výboru. V 70. letech se praxe relativně ustálila a rozdíly mezi jednotlivými výbory v personálním složení nebyly nikterak markantní. Po vítězství české strany v národnostním sporu o vedení města se personální kontinuita na počátku 20. století pohybovala mezi 40 % až 47 %. Nebyla příliš vysoká, ale zároveň se zásadně nelišila. Po volbách v roce 1911 sledujeme určitou návaznost, kdy téměř polovina členů (konkrétně Antonín Balliš, Eduard Jaroš, Václav Jonáš, Hilar Kautský, Jaroslav Bureš, Albert Hudec, Jan Paus, Josef Smetánka, Josef Šindler, Josef Lukeš, Josef Slovák, Alois Schützer, Karel Šindler, Eduard Zábranský) přešla do nového obecního výboru. V r. 1914 vytvořilo 12 původních členů výboru nový obecní výbor.

Tabulka č. 6: Celkový počet „výborníků“ zvolených v jednotlivých letech a počet členů obecních výborů, kteří přešli do dalšího obecního výboru.

Rok	Celkem „výborníků“	Do dalšího obec. výboru přešli	v %
1850	24	10	41,66
1861	24	17	70,83
1864	30	21	70

1867	30	9	30
1870	30	13	43,33
1873	30	14	46,66
1876	30	14	46,66
1904	30	12	40
1908	30	14	46,66
1911	30	14	46,66

Nejmarkantnější přechod byl v roce 1870, protože do nového obecního výboru bylo zvoleno nejvíce nových členů. Celkem 21 utvořilo s původními devíti členy nové městské zastupitelstvo. V následujícím volebním roce 1873 utvořilo obecní zastupitelstvo celkem 17 nových zastupitelů. Přestože do poloviny 70. let proudili do obecních výborů noví lidé, setkáváme se s řadou členů, kteří byli zvoleni více než jednou a dlouho dobu se objevovali v zastupitelstvu města a podíleli se na jeho vedení. Takovými byli například továrník Johann Blaschke zvolený čtyřikrát za sebou v letech 1850, 1861, 1864 a 1867 a pak letech 1873 a 1876, Franz Petschner zvolen 1861-1867, řezník a majitel gruntu Anton Anders volen 1861-1867, soukeník Franz Stáhala zvolený v roce 1861 a naposledy v roce 1870. Ovšem nejdéle setrval v zastupitelstvu obchodník se sukny a starosta města Franz Blaschke, volen nepřetržitě od roku 1861 do roku 1876. Byl tedy zvolen šestkrát a v městském zastupitelstvu působil dlouhých 18 let. Starostou města byl v letech 1864-1870 a 1873-1879. Od roku 1850 byl do obecního výboru nepřetržitě volen František Václavík (Franz Watzlawik)¹⁰⁴. V letech 1870-1873 a pak v letech 1879-1890 působil jako starosta města Hranic. Byť se zpočátku angažoval jako Čech (zasadil se o zřízení českého gymnázia), postupem času se národnostně vyhradil a v roce 1885 stál na straně německé menšiny, na jejímž vítězství měl své zásluhy.¹⁰⁵ Od roku 1870 byl členem obecního zastupitelstva JUDr. Friedrich Plachky a od roku 1890 byl dalším hranickým starostou, jímž byl až do roku 1903, kdy ve volbách vyhráli Češi, a novým starostou se stal advokát JUDr.

¹⁰⁴ SokA Přerov, fond AM Hranice, volební protokoly, inv. č. 613, kart. č. 31; Tamtéž, inv. č. 620, kart. č. 33; Tamtéž, inv. č. 665, kart. č. 54.

¹⁰⁵ BEDNÁŘ, V. a kol.: *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*. Hranice 2006, s. 72-73.

František Šromota. Fr. Šromota byl ve funkci starosty vystřídán v r. 1912 Ludvíkem Poppem.

Tabulka č. 5: Nově zvolení členové obecních výborů v následujících letech: 1861, 1864, 1867, 1870, 1873, 1876, 1908, 1911 a 1914.

Volební rok	Počet nově zvolených	
	celkem	v %
1861	14	58,33
1864	14	46,66
1867	9	30
1870	21	70
1873	17	56,66
1876	16	53,33
1908	19	63,33
1911	16	53,33
1914	18	60

Od roku 1850 do roku 1914 se ve funkci starosty vystřídal pouhých šest mužů, přičemž někteří, jak jsem se již zmínila, byli zvoleni opakovaně. Prvním hranickým starostou byl Franz Genser (1850-1861). Volby v roce 1850 byly na dlouhou dobu posledními, což bylo způsobeno bachovským absolutismem, který obecní volby zrušil. Další obecní volby se konaly až v r. 1861 a při nich byl novým starostou zvolen Dr. Bernhard Wagner, který setrval na postu starosty nejkratší dobu. Byl jím po tři léta do dalších voleb v r. 1864, kdy jej vystřídál Franz Blaschke. Tento obchodník se sukem byla významná osoba 2. poloviny 19. století. Byl nadporučíkem c. k. dělostřelectva a v roce 1866 mu císař František Josef I. propůjčil Zlatý záslužný kříž za zásluhy během pruské okupace Hranic v roce 1866 a za účast na likvidaci cholery ve městě. Během svého života získal mnoho dalších ocenění mezi nimi Důstojnickou válečnou medaili, kříž saského Albrechtova řádu a papežskou Pamětní

medaili. V roce 1865 se jako starosta města zasloužil o osvětlení ulic města petrolejovými lampami.¹⁰⁶ V r. 1870 byl zvolen na jedno volební období František Václavík a v r. 1873 byl starostou opět Franz Blaschke až do r. 1879. V letech 1879–1890 působil na postu starosty opět František Václavík. V r. 1890 byl starostou zvolen Němec Dr. Friedrich Plachky, kterého po dlouhém národnostním boji mezi českou a německou stranou v r. 1903 vystřídal JUDr. František Šromota. Po smrti Šromoty v r. 1912 byl starostou zvolen Ludvík Popp.¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ BEDNÁŘ, V. a kol.: *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*. Hranice 2006, s. 51.

¹⁰⁷ SokA Přerov, fond AM Hranice, Protokolní knihy o schůzích obecního výboru, inv. č. 142-145.

5.3. Obecní volby, komunální politika a národnostní spory v Hranicích

Od poloviny 19. století se v Hranicích volby uskutečnily v letech 1850, 1861, 1864, 1867, 1870, 1873, 1876, 1879, 1882, 1885, 1888, 1891, 1894, 1898, 1903, 1904, 1908, 1911 a 1914.¹⁰⁸ Pomineme-li jedenáctiletou odmlku od volebního ruchu v době bachova absolutismu, zachoval se do 80. let původní model tříletého funkčního období. V dalších letech jsou nejen výsledky voleb, ale i organizace poznamenány národnostními spory. Kvůli nespokojenosti s voličskými seznamy, s průběhem voleb apod. se volby nekonaly ve stanovenou dobu a docházelo k prodlužování funkčních období. V souvislosti s tím se podávaly i tzv. reklamace, jichž se v Hranicích hojně využívalo v 90. letech vůči volebním seznamům i vůči samotnému průběhu voleb.¹⁰⁹

Obvykle bylo pro volby vyhrazeno více dnů, přičemž třetí volební sbor volil nejdéle, neboť byl nejpočetnější. Volba řádných členů třetího sboru byla rozvržena do tří až čtyř dní a volba náhradníků třetího sboru trvala povětšinou dva dny. Voliči třetího sboru byli rozděleni do jednotlivých dnů podle posloupnosti ve voličských seznamech. To znamená, že první den volili voliči od prvního čísla po číslo 250, druhý den volili jedinci s číslem od 250 po číslo 550 a tak dále.¹¹⁰ Voliči druhého sboru volili v jeden den deset zastupitelů a další den byl určen pro volbu náhradníků. Volba deseti řádných členů prvního sboru a pěti náhradníků probíhala v jednom dni po sobě. Sečteme-li voličské dny, volby trvaly osm až devět dní.¹¹¹

Komunální politika 2. poloviny 19. století většiny měst byla ovlivněna nacionálními spory mezi Čechy a Němci. Tak jako v mnoha jiných městech (např. v Moravské Ostravě, Prostějově, Olomouci, Kroměříži, Vyškově, Uherském Hradišti, Litovli atd.), i v Hranicích poznamenalo toto soupeření komunální volby, komunální politiku a v konečném důsledku i společenský život.

---

¹⁰⁸ Archivní prameny k obecním volbám uloženy v Státním okresním archivu v Přerově ve fondu Archiv města Hranice. V materiálních fondu Archiv města Hranice nebyly zmínky o obecních volbách v roce 1879, 1882, 1885, 1888 a 1891, 1898.

¹⁰⁹ Častým důvodem podání reklamace byla nesprávně uvedená výše odváděné daně a z toho vyplývající chybné zařazení do volebního sboru, neoprávněné vyloučení z volebních seznamů. Jednou z mnoha reklamací je například reklamace podaná v roce 1893 proti vedení firmy S. Hellera vdova a syn v první kurii s daní 300 zl. a současně proti vedení majitele firmy Maxe Hellera ve druhém volebním sboru s daní 116 zl. (SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 613, kart. č. 31.)

¹¹⁰ Hranicko-lipnické noviny, roč. 2, 1894, č. 7, s. 3.

¹¹¹ Hlasy z Pobečví, roč. 6, 1903, č. 2, nestr; Dále: SokA Přerov, fond Archiv města Hranice, inv. č. 620, kart. č. 33.

K problematice tzv. „bojů o radnice“, jak jsou nacionální konflikty před rokem 1914 nazývány, mimo jiné přispěl i Jiří Malíř studií *Obecní samospráva a nacionální politika na Moravě před rokem 1914* (deset poznámek k boji o radnice moravských měst), v němž krátce analyzuje všeobecné tendence moravských měst v procesu boje o radnici. Malíř upozorňuje, že obyvatelé měst s německou samosprávou kvůli národní neuvědomělosti nerozlišovali rozdíl mezi Čechem a Němcem, tudíž pro ně nebyl problém zvolit do samosprávy kandidáta německé národnosti. Jejich chápání národní příslušnosti bylo spíše lokálního charakteru a je otázkou, kdy došlo k nacionálnímu chápání voleb a obecní samosprávy. Je to záležitost samozřejmě individuální v závislosti na místním vývoji jednotlivých měst, která souvisela spíše, než s národnostním složením obyvatel, se „*stupněm nacionalizace života místní společnosti*“.¹¹² V Hranicích byli Němci poprvé zvoleni v prvním a druhém volebním sboru v roce 1885. Podle Malíře se spory o vedení ve městě prudce rozdmýchaly zejména v 90. letech 19. století. V Hranicích dochází k nacionálnímu chápání voleb a obecní samosprávy po tzv. české pasivní rezistenci, a tedy v 90. letech. V Hranicko-lipnických novinách se doslova uvádí, že „*Hranice spaly, dokud se Dr. Plachky nestal starostou města,*“ což bylo v r. 1890. Tvrdou odvetu českých obyvatel Hranic můžeme sledovat v množství nově založených českých spolků (školský spolek Galaš, založen 1897, tělocvičná jednota Sokol založena 1887, Školská pokladna založena 1891 nebo Okresní hospodářský spolek Hranický založený 1891 a mnoho dalších)¹¹³, v nových českých periodikách (Hranicko-lipnické noviny, později přejmenované na Hlasy z Pobečví) apod.

Je zřejmé, že na celé věci má svůj nezanedbatelný podíl volební systém, který v podstatě zvýhodňoval bohaté a vzdělané obyvatelstvo, kterým bylo obyvatelstvo německé národnosti se značnou hospodářskou převahou. Volební systém byl, jak již víme, postaven na principu odváděných daní, díky čemuž byli ve výhodě bohatí Němci a židovští podnikatelé.¹¹⁴ Hraničtí židé významně ovlivňovali hospodářství města, neboť největší průmyslové podniky a továrny v Hranicích ve 2. polovině 19. století vlastnili židé. Díky své ekonomické pozici byli rozhodujícím činitelem ve volbách do obecní samosprávy. Vedle toho existovala zákonem povolená možnost udělení statusu

---

¹¹² MALÍŘ, Jiří: *Obecní samospráva a nacionální politika na Moravě před rokem 1914. Deset poznámek k boji o radnice moravských měst*. In: Národnostní problémy v historii měst. Sborník příspěvků z konference. Prostějov 1993, s. 75-77.

¹¹³ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 196-197.

¹¹⁴ MALÍŘ, Jiří: *c. d.*, s. 76-77.

tzv. čestného občana (viz výše), která byla právě v době národnostních bojů významně zneužívána. V roce 1864 patřil mezi největší poplatníky v prvním volebním sboru německý úvěrní ústav (Löbliche Gutsinhabung) s daní téměř 1 807 zlatých. Druhým největším poplatníkem byla továrna na likéry žida Abraháma Wolfa s daní téměř 714 zlatých ročně. V prvním sboru byli další židovští podnikatelé jako například Noe Stross.¹¹⁵ V roce 1870 byla situace podobná, navíc dalším významným židovským podnikatelem byl Max Heller s daní 238 zlatých ročně.¹¹⁶ Největšího daňového poplatníka od roku 1885 do roku 1903 bohužel neznáme, protože se nám nedochovaly volební seznamy z tohoto období.

Nacionální spory mezi oběma národnostmi představovaly natolik důležitý problém, že upozadily či spíše zastavily jakýkoli politickostranický vývoj ve městě. Místní komunální politiku představovaly dvě strany česká národní strana a německá liberální strana. K české národní straně se hlásili stoupenci české majority, tzv. uvědomělí vlastenci a jejím hlavním představitelem byl JUDr. František Šromota. V rámci německé liberální strany se angažovali zejména obyvatelé německé národnosti¹¹⁷, ale také židé a jejich vůdcem byl starosta JUDr. Friedrich Plachky¹¹⁸. Každá ze stran se snažila využívat ve své předvolební kampani školství. Zejména v 90. letech, kdy byly boje o radnici nejostřejší, se česká národní strana snažila agitovat ve školách o důležitosti českého školství. V Lidových novinách z roku 1894 se doslovně uvádí: „*Dle usnesení nedávné schůze otců má být svolána velká veřejná schůze otců a matek českých dětí, na níž by pozvaní řečníci mluvili o důležitosti české školy.*“ Ve stejném roce Češi rozšiřovali volební materiál s heslem „svůj k svému“ mezi venkovské obyvatele, neboť oni se vyslovili pro změnu poměru sil na radnici.¹¹⁹ Ačkoliv se česká strana snažila v předvolební kampani hájit zájmy českého obyvatelstva, nebylo jim to příliš platné. V dubnových volbách roku 1894 opět zvítězila německá strana, která se však nebála použít i nezákonných prostředků. Vedle toho byli u voleb přítomni i četníci, kteří dohlíželi na průběh voleb, neboť německá strana se obávala projevů nesouhlasu

---

¹¹⁵ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 613, kart. č. 31.

¹¹⁶ Tamtéž, inv. č. 620, kart. č. 33.

¹¹⁷ V soudobém tisku se můžeme často setkat s pojmem „renegát“, kterým byly označovány osoby, které byly původně české národnosti, ale postupem času se přiklíněly k Němcům. Byli to tzv. přeběhlíci, odrodilci.

¹¹⁸ Friedrich Plachky byl členem zastupitelstva od 70. let. Byl náměstkem starosty Františka Václavíka a později byl i předsedou místní školní rady. Byť se v roce 1871 účastnil založení českého reálného gymnázia v Hranicích, později se vyhrnil a přiklonil se k německým liberálům v Hranicích. (MALÍŘ, Jiří: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861-1918*. Brno 2012, s. 489.)

¹¹⁹ Lidové noviny, roč. 2, 1894, č. 68, s. 5.

českých voličů.¹²⁰ Německý tisk o volbách své čtenáře informoval následovně: „*Musíme pográtulovat naší německé straně v Hranicích a jejich znamenitému vůdci starostovi Dr. Plachkemu za srdečné včerejší volební vítězství. To potvrdilo naše očekávání, že hrozby a zastrašování budou marné. (...) Český nápor se tak opět silně srazil.*“¹²¹ Česká strana v čele s F. Šromotou, Koutským a Šidlem poté podala stížnost, s níž však neuspěli.

Byť bylo v Hranicích v r. 1896 900 českých dětí a jen 66 německých dětí, byly ve městě pouze německé školy, které navštěvovaly všechny děti. Proti této skutečnosti se bouřili především rodiče českých dětí za pomoci Občanské jednoty s předsedou JUDr. Františkem Šromotou. Dne 23. února 1896 se konala veřejná schůze, kterou zorganizovala právě Občanská jednota a na níž se projednávala školská situace a požadavek rodičů zřídit ve městě českou školu. Občanská jednota a Ústřední matice školská se ujaly iniciativy pro zřízení české školy v Hranicích.¹²² Záměr se zdařil a r. 1896 byla obecná škola rozdělena na českou a německou.¹²³

Německá liberální strana měla od r. 1885 většinu hlasů v prvním a druhém sboru, zatímco třetí volební sbor v podstatě zůstal české národní straně. Německých voličů bylo mnoho především díky německým úředníkům a čestným občanům, které si německá strana „pořizovala“ právě pro získání většiny hlasů ve druhém volebním sboru. K 52 uměle vytvořeným čestným občanům Němci přidali i osm penzistů.¹²⁴ Představitelé české strany věděli, že ke změně situace bude nutný organizovanější a promyšlenější přístup. Němci se voleb ve třetím sboru nezúčastňovali a stejně tomu bylo i v roce 1898. Tehdy byli ve volbách ve třetím sboru zvoleni JUDr. František Šromota, Ludvík Popp, Klement Stáhala, Gustav Očka, Vojtěch Pešl, František Řehák, Alois Hanslián, Karel Křenek, Prokop Zapletal a Jan Jambor.¹²⁵ Obě strany spolu soupeřily o křesla ve druhém sboru, kde však opět zvítězila německá strana. Voleb

---

¹²⁰ Lidové noviny, roč. 2, 1894, č. 68, s. 5.

¹²¹ Německé znění: Wir beglückwünschen heute unseren deutschen Parteigenossen in Mährischen Weiskirchen und ihren vortrefflichen Führer Bürgermeister Dr. Plachky aufs herzlichste zu ihrem gestern errungenen Wahlsiege. Dieser bestätigte unsere Voraussetzung, das die Drohungen und Einschüchterungsversuche der Regner fruchtlos sein würden. (...) Der tschechische Ansturm ist dadurch wieder einmal kräftig abgeschlagen. (Mährisches Tagblatt, 1894, č. 84, nestr.)

¹²² Hranicko-lipnické noviny, roč. 4, 1896, č. 9, s. 1-3.

¹²³ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 133.

¹²⁴ Lidové noviny, roč. 9, 1901, č. 93, s. 3.

¹²⁵ Našinec, roč. 34, 1898, č. 33, s. 3.

prvního sboru se už Češi nezúčastnili¹²⁶, což znamená, že Němci opět volby vyhráli v prvním i druhém volebním sboru.

Před volbami v r. 1901 si JUDr. František Šromota uvědomoval, že pro příznivý výsledek voleb musí mít česká strana většinu hlasů v prvním volebním sboru. Vzhledem k tehdejšímu volebnímu systému a tomu, že první volební sbor měl celkem 30 voličů, bylo nutné získat 16 hlasů v prvním sboru.¹²⁷ Představitelům české strany se podařilo dostat do prvního volebního sboru osm českých voličů, což samozřejmě Němci označili jako fingované obchody a podali stížnost k C. k. zemskému finančnímu ředitelství v Brně. Stížnosti bylo vyhověno, načež z české národní strany se ozývalo, že „*rozhodnutí zemského finančního ředitelství je nezákonné a tendenční*“, protože nebyly shledány žádné pochybení, pouze bylo rozhodnuto, že daně osmi voličů jsou příliš vysoké. Všech osm poplatníků podalo reklamace k okresnímu hejtmanství, které byly vyřízeny až po osmi měsících. V reklamačním řízení byly daně uznány sedmi voličům. Majitelé oněch osmi obchodů podali stížnost k ministerstvu vnitra proti snížení jejich daní, které v této věci mělo rozhodnout.¹²⁸ Ministerstvo rozhodlo stejně jako okresní hejtmanství, ale nové volby vypsány nebyly. Proto česká strana podala žádost k okresnímu hejtmanství, aby nařídil vypsání voleb.¹²⁹

Jiří Malíř v příspěvku dále píše, že proti průběhu voleb a jiným nesrovnalostem, které nebyly v souladu se zákonem, bylo možné se odvolat k vyšším státním úřadům. Často tak činily nespokojené strany, které nesouhlasily s výsledkem voleb nebo s údaji ve voličských seznamech.¹³⁰ Tato praxe způsobila, že obecní volby v roce 1898 byly na dlouhou dobu volbami posledními. Volby v roce 1901 se vůbec nekonaly. Německá liberální strana v čele se starostou JUDr. Plachkym měla v úmyslu nové obecní volby neustále odsunovat. Nakonec bylo starostovi Plachkemu nařízeno okresním hejtmanstvím, aby do 30. ledna r. 1903 stanovil termín voleb, který měl být nejpozději do 15. února. Měl tedy v nejbližší době svolat schůzi, na které by byla zvolena volební komise a dle zákona sestaven volební seznam prvního sboru.¹³¹ Po předchozích nezdarech byla volební komise zvolena na schůzi obecního výboru 28. ledna 1903¹³²

---

¹²⁶ Našinec, roč. 34, 1898, č. 35, s. 3.

¹²⁷ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 136.

¹²⁸ Hlasy z Pobečví, roč. 4, 1901, č. 19, nestr.

¹²⁹ Tamtéž, roč. 5, 1902, č. 36, nestr.

¹³⁰ MALÍŘ, Jiří: *c. d.*, s. 76-77.

¹³¹ Hlasy z Pobečví, roč. 6, 1903, č. 4, nestr.

¹³² Předmětem této schůze byl pouze jeden bod, a sice zvolení volební komise.

a byla tvořena těmito muži Antonín Balliš (Čech), Leopold Scheidl (Němec), Leopold Hermann (Němec) a Samuel Hoffmann (Němec). Jako náhradníci byli zvoleni Čech Ludvík Wellart a Němec Jakub Benisch. Týdeník Hlasy z Pobečví píše, že chování JUDr. Plachkeho nasvědčovalo tomu, že jeho plánem bylo pouze protahovat volby.¹³³ Kromě toho měla česká strana obavy z toho, že starosta Plachky má v úmyslu nezákonně sestavit seznam prvního sboru, a sice místo nařízených 30 voličů naplnit seznam 35 voliči.¹³⁴ Rozhodnutí správního soudu a ministerstva totiž nařizovalo Plachkému sestavit první volební sbor ze 30 voličů, přičemž 17 hlasů mělo patřit Čechům a 13 Němcům. Nechtěné se stalo skutečností. Nové volby byly vypsány od 9. února ve třetím sboru, náhradníci třetího sboru se měli volit 13.–14. února. Volba řádných členů druhého sboru byla naplánována na 16. února a volba náhradníků na 17. února. První volební sbor měl být volen 18. února. Co však bylo protizákonné, bylo to, že starosta sestavil první volební sbor z 34 voličů, nikoliv z 30, jak mu nařizovalo rozhodnutí vyšších úřadů. Tyto čtyři hlasy získal tím způsobem, že vzal čtyři německé daňové poplatníky z druhého sboru a dodal do prvního sboru, čímž došlo k vyrovnání hlasů (17:17). Jeho jednání, které, jak píše Moravské orlice, bylo pod patronací nejmocnějšího muže na Moravě barona d'Elverta, „bylo výsměchem všem úřadům do očí“.¹³⁵ Spíše než pokus o dosažení vítězství ve volbách, to byly poslední pokusy o odložení voleb, protože starosta zřejmě musel počítat s tím, že česká strana nepřipustí nezákonnou volbu a proti volebnímu seznamu se odvolá k vyšším úřadům. Česká národní strana si v této době byla v případných volbách jista svého vítězství. Napovídá nám to soudobý tisk například Moravská orlice, v níž se píše v článku „Boj o Hranice“ umístěném na titulní straně, že „české veřejnosti můžeme dnes prohlásiti, že se voleb nebojíme, že zvítězíme, že jsme na vše připraveni“. Jak víme, do zvolení nového obecního zastupitelstva setrvalo v úřadu původní obecní zastupitelstvo, které do této chvíle bylo ve funkci již šestým rokem. Jeho obsazení bylo začátkem roku 1903 v chatrném stavu, neboť následkem smrti, odstěhování se nebo vzdáním se mandátu čítalo obecní zastupitelstvo i s náhradníky pouze 28 členů, což bylo velice málo vzhledem k tomu, že původně bylo 45 členů výboru i s náhradníky (v poslední chvíli se svého mandátu vzdal kvůli vážné nemoci i pokladník okresní nemocenské pokladny

---

¹³³ Hlasy z Pobečví, roč. 6, 1903, č. 4, nestr.

¹³⁴ Tamtéž, roč. 6, 1903, č. 5, nestr. Volba, která by byla provedena na základě nesprávně sestavených volebních sborů nebo by nebrala zřetel na rozhodnutí správního soudu, byla by dle správního soudu považována za neplatnou a její výsledek by byl zrušen.

¹³⁵ Moravská orlice, roč. 41, 1903, č. 25, s. 2.

František Rozehnal).¹³⁶ Česká strana v čele s JUDr. Fr. Šromotou, Ludvíkem Poppem, Antonínem Ballišem a Antonínem Kunzem skutečně situaci řešila tím způsobem, že 3. února rozšířila v tisku „Provolání“, jímž promlouvala ke všem českým městům na Moravě a žádala o pomoc a účast. Představitelé české strany vyzývali města, aby zaslala c. k. místodržitelenskému tajemníku v Brně Karlovi ze Žerotína otevřený dopis s upozorněním na nastalou situaci v Hranicích a s apelem na správné zakročení.¹³⁷ Na dopis reagovalo mnoho zainteresovaných měst jako například Kojetín, Kyjov, Prostějov, Valašské Meziříčí, Rožnov, Napajedla, Lomnice a další.¹³⁸ Česká strana se také nechala slyšet, že pokud by nové volby neměly být podle zákona, že nechce raději žádné volby. Dne 13. února publikovaly Hlasy z Pobečví „Prohlášení“ starostů měst hranického a lipnického okresu, ve kterém prohlašovali, že „v případě, že c. k. místodržitelství a c. k. ministerstvo vnitra proti jasnému znění zákona a proti souhlasným rozhodnutím správního soudu neslýchané vpašování nových voličů do prvního sboru nezrušilo a spravedlivým požadavkům Čechů hranických nevyhovělo, přerušíme veškeré styky c. k. úřady a zastavíme veškerou svoji působnost v oboru správy přenesené.“ Na to místodržitelství reagovalo rozhodnutím, že první sbor bude sestaven z 31 voličů, z čehož 16 hlasů budou mít Češi a 15 hlasů Němci (po smrti jednoho z německých voličů měla německá strana v prvním sboru pouze 14 hlasů). Volby však mohly být vypsané až po schválení voličů prvního sboru ministerstvem.¹³⁹ Německá strana viděla, že se opět schyluje k volbám, rozhodla se s českou stranou vyjednat kompromis,¹⁴⁰ který byl okamžitě zavržen. 15. března konal Politický pokrokový spolek pro Markrabství moravské 12 veřejných schůzí lidu v obcích Hranice, Drahotuších, Velké, Černotíně, Kelči, Hustopečích, na Zbrašově, Olšovci, Miloticích, Špičkách, Jindřichově a Paršovicích. Spolek konal i schůzi v Olomouci, na které bylo přítomno mnoho důležitých lidí. Schůzi uspořádal předseda zmíněného spolku Dr. Fischer a v předsednictvu byli JUDr. František Šromota a Ludník Popp. Zúčastnění jednomyslně protestovali proti JUDr. Plachkemu a proti násilí, které páchal na českém obyvatelstvu v Hranicích. Vyjadřovali nesouhlas s kroky brněnských a vídeňských

---

¹³⁶ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 147; Dále: *Moravská orlice*, roč. 41, 1903, č. 152, nestr.

¹³⁷ *Hlasy z Pobečví*, roč. 6, 1903, č. 6, nestr.

¹³⁸ Jeden příklad za všechny bych uvedla dopis lomnického starosty Josefa Doubky, ve kterém se píše následující: Jeho Excellenci panu místodržiteli na Moravě! Zastupitelstvo obce Lomnice protestuje, co nejrozhodněji proti úmyslnému porušování práva starostou hranickým a žádá, aby c. k. úřady ujaly se rozhodně většiny české proti drzé hrstce Němců hranických. (*Hlasy z Pobečví*, roč. 6, 1903, č. 6, nestr.)

¹³⁹ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 147.

¹⁴⁰ Kompromis byl složení českých a německých hlasů v prvním sboru. Němci navrhovali do prvního sboru 16 Němců a 14 Čechů.

úřadů, které prý neměly dostatek energie, aby včas spravedlivě zasáhly. Zároveň žádají, aby hranické obecní zastupitelstvo bylo rozpuštěno. Také se jim nelíbí, že úředníci, kteří jsou placeni z peněz daňových poplatníků, se vysmívají českému národu a podnikají kroky proti němu. Žádají poslance, aby provedli změnu zákona v duchu spravedlnosti a pokroku. Na závěr se zavazují, že v Hranicích budou podnikat vše podle hesla „svůj k svému“ a proti případnému nepříteli.¹⁴¹ Za krátko se konaly stejné schůze i v dalších moravských městech¹⁴², která tímto dávala najevo svou účast a podporu české straně v Hranicích v národnostním boji o radnici a také se vyslovila proti umělému protahování voleb ve městě.¹⁴³ Rozhodnutí ministerstva vnitra o uspořádání volebního seznamu prvního sboru bylo známo na konci června r. 1903. Ministerstvo potvrdilo složení sboru s počtem 31 voličů. Starosta Plachky musel tedy vypsát nové volby do obecního výboru. Volby se konaly v zasedací síni radnice ve dnech 16., 17., 18., 20., a 21. července. Třetí volební sbor volil od 16. do 17. července. Druhý sbor volil 20. července a konečně první sbor volil 21. července. Každý sbor volil 10 členů obecního výboru a pět náhradníků.¹⁴⁴ Německá strana se ještě na poslední chvíli pokusila volby zmařit, 13. července podala žádost o odložení voleb, která však byla zamítnuta. Starosta Plachky se sice pokoušel na poslední chvíli volby odročit, ačkoliv sám musel vědět, že se mu to již zvonu nepodaří. Krátce předtím se však městem proslýchalo, že starosta Plachky chce na pány JUDr. Fr. Šromotu, Lud. Poppa, Pinkavu a Klementa Stáhalu podat trestní oznámení, aby je tím vyloučil ze seznamu voličů, protože jak bylo napsáno výše, lidé trestně stíhaní nesměli volit. Zdali je to pravda a starosta Plachky to měl opravdu v plánu udělat, se dnes můžeme jen dohadovat. Jisté však je, že by to bylo falešné obvinění a jako takové by tomu, kdo jej podal, hrozil trestní postih a starosta Plachky jako advokát musel jistě vědět, jak by situace dopadla.¹⁴⁵

Volby ve třetím sboru se německá strana nezúčastnila. Starostu ve volební komisi zastupoval jeden z obecních radních. Hlasy z Pobečví podaly zprávu, že volební komise při volbách nedělala žádné problémy a volby proběhly svorně. Výsledek voleb

---

¹⁴¹ Hlasy z Pobečví, roč. 6, 1903, č. 12, nestr.

¹⁴² Jednalo se o města Litovel, Přerov, Kroměříž, Valašské Meziříčí, Uherské Hradiště, Kojetín, Moravská Ostrava, Tovačov, Prostějov, Třebíč, Místek, Moravské Budějovice. (Hlasy z Pobečví, roč. 6, 1903, č. 14, nestr.)

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Hlasy z Pobečví, roč. 6, 1903, č. 28, nestr.

¹⁴⁵ Moravská orlice, roč. 41, 1903, č. 152, s. 1.

ve třetím sboru byl naprosto jednoznačný. Kandidáti České národní strany obdrželi celkem 447 hlasů.¹⁴⁶

Druhý volební sbor čítal 220 volebních hlasů, z nichž 60 bylo českých voličů, 50 „pochybných“ a 110 bylo německých hlasů. Z těchto 110 hlasů bylo 40 Němců čestnými občany a 30 hlasů patřilo židovským voličům. Téměř všichni židé volili pro německé kandidáty. Němečtí kandidáti získali 103 hlasy, zatímco čeští pouze 56. Ve volbě druhého sboru tedy zvítězila německá strana.¹⁴⁷

21. července 1903 se konaly volby v prvním sboru. Představitelé německé strany se voleb nezúčastnili, neboť byli přesvědčení, že situace je pro ně ztracená. Voleb v prvním sboru se zúčastnilo 16 českých voličů.¹⁴⁸

Výsledek voleb byl po volbách následující 20 Čechů a 10 Němců utvořilo nové obecní zastupitelstvo, což znamenalo, že česká strana měla od toho dne většinu v obecním zastupitelstvu a vedení města bylo opět v rukou české většiny.

Obecní zastupitelstva mohla být i přímo zrušena vyššími státními institucemi. V takovém případě na čas (do zvolení nového zastupitelstva) přebírala vedení obecní agendy pověřená osoba těchto státních úřadů. K takovéto situaci došlo i v Hranicích. V roce 1904 podal stížnost německý spolek Stadt Weiskirchen Spar- und Vorschussverein C. k. moravskému místodržitelství.¹⁴⁹ Spolek nesouhlasil s volbou prvního sboru, která byla vedena před údajně nezákonně utvořenou komisí. C. k. moravské místodržitelství rozpustilo hranické obecní zastupitelstvo a prozatímním vedením obecních záležitostí pověřilo místodržitelského tajemníka Petra Korndlmayera z Ehrcufeldu. Současný starosta JUDr. František Šromota musel odevzdat úřadování, zejména záležitosti obecní, spořitelní i záležitosti týkající se zdejší nemocnice, do rukou zmíněného místodržitelského tajemníka.¹⁵⁰ Všechny stížnosti na adresu voleb z července roku 1903 byly správním soudem prošetřeny a vyvráceny. Nové volby prvního sboru se uskutečnily 29. prosince 1904 a jejich vedením se ujal prozatímní správce obecních záležitostí Petr Korndlmayer. Byť bylo v prvním volebním sboru 16 českých voličů z celkových 31, panovaly mezi českými představiteli i obyvateli

---

¹⁴⁶ Hlasy z Pobečví, roč. 6, 1903, č. 31, nestr.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Lidové noviny, roč. 11, 1903, č. 165, s. 5.

¹⁴⁹ Našinec, roč. 40, 1904, č. 147, nestr.

¹⁵⁰ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 672, kart. č. 59.

obavy z neúspěchu. Ovšem uklidňovala je skutečnost, že Korndlmayer byl člověk se smyslem pro dodržování zákona.¹⁵¹ Voličů německé národnosti bylo po smrti jednoho z nich, Bernarda Wolfa, v závěru pouze 14. V nových volbách bylo, až na jednu výjimku, zvoleno stejné obecní zastupitelstvo jako v předešlém roce.¹⁵² Německá liberální strana se opět nechtěla smířit s výsledkem a znovu podala stížnost, ta však byla zamítnuta¹⁵³ a úřad byl starostovi F. Šromotovi předán zpět 20. ledna 1905.¹⁵⁴

Ještě do roku 1914 se v obecních volbách ve městě rozlišovaly pouze dvě strany, německá a česká. Důležitost nacionálních bojů v předchozích letech způsobila, že ve volebním roce 1911 byl bedlivě hlídán poměr českých a německých voličů. Česká strana měla tehdy ve všech sborech většinu.¹⁵⁵ Podobná situace vládla i v Prostějově, ve kterém i po vítězství české strany v roce 1892 udržovala moc ve svých rukou Národní strana až do roku 1914.¹⁵⁶

---

¹⁵¹ Lidové noviny, roč. 12, 1904, č. 298, s. 3.

¹⁵² Konkrétně byli v prvním sboru zvoleni tito obecní zastupitelé: Leopold Černý, Jan August Horák, Hillar Kautský, Antonín Kunz, Dr. Štěpán Kurfürst, Dr. Josef Smetánka, Jan Pinkava, Klement Stáhala, Josef Václavík, Ludvík Wellart.

¹⁵³ Moravské národní noviny, roč. 1, 1905, č. 3, nestr.

¹⁵⁴ Soka Přešov, fond AM Hranice, inv. č. 665, kart. č. 54.

¹⁵⁵ Hlasy z Pobečví, roč. 14, 1911, č. 15, nestr.

¹⁵⁶ MALÍŘ, Jiří: *Nacionalizace obecní samosprávy a limity demokratizace komunální politiky před rokem 1914 na příkladu Moravy*. In: Pešek, J., Ledvinka, V. (eds.): *Mezi liberalismem a totalitou. Komunální politika ve středoevropských zemích 1848–1948*. Praha 1997, s. 83.

5.4. Sociální struktura voličské základny¹⁵⁷

Jak již bylo řečeno výše, rozhodovala o voličově zařazení do příslušné volební kurie výše odváděné daně výdělkové, ale také výše daně z nemovitosti, kterými disponuje. Tudíž bylo u jeho jména ve volebním seznamu v místě pro povolání často psáno majitel domu, pozemku nebo půdy¹⁵⁸, jak je možno vidět v grafech viz níže. Pavel Kladiwa se vzhledem k těmto skutečnostem přiklání k tomu nazývat tuto problematiku spíše „sociální struktura voličské základny“.¹⁵⁹

Porovnáme-li první volební kurii z roku 1850 s volební kurií roku 1861, vidíme, že došlo k vývoji nejen po kvantitativní stránce, ale i po kvalitativní. Nárůst byl o pět voličů, z původních 46 stoupl celkový počet na 55. V první kurii z roku 1861 vidíme, že přibýlo vzdělaných jedinců, městských úředníků, lékařů, jedinců s právním vzděláním a učitelů. Městští úředníci nebo živnostníci museli ustoupit do druhé kurie. Srovnáním první volební kurie z roku 1850 (popř. 1861) s kurií v roce 1914 jsou evidentní rozdíly. Zatímco první volební kurie z roku 1850 je tvořena téměř z poloviny městskými úředníky, v roce 1914 je jejich zastoupení v první volební kurii téměř mizivé. Městští úředníci se z první kurie postupem času vytráceli a dostávali se do druhé volební kurie. Místo nich se postupně začali v první kurii objevovat velkoobchodníci, podnikatelé a průmyslové podniky. Tyto skupiny voličů postupně narůstaly a v roce 1914 patřilo celkem 14 hlasů ze 30 velkopodnikatelům (továrníci, továrny, majitelé domu a realit, stavitelé a obchodníci). Šest hlasů měli čestní občané, kteří byli ve 2. polovině 19. století vedeni v první volební kurii, ale v roce 1908 představovali největší skupinu voličů ve druhém sboru.¹⁶⁰ Během sledovaného období počet voličů prvního sboru stále kolísal. V roce 1850 jich bylo 46, v roce 1861 a 1864 55, v roce 1870 41 a v roce 1914 pouze 30.¹⁶¹

---

¹⁵⁷ K probádání této problematiky nám slouží voličské seznamy podle stupně jejich dochování k jednotlivým volebním rokům. Jak uvádí Lukáš Fasora v knize Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914, voličské seznamy jsou primárním pramenem při zkoumání sociálních podmínek voličů–daňových poplatníků, popřípadě členů obecního zastupitelstva, dnešní terminologií zvané jako lokální politické elity. (FASORA, L.: *Svobodný občan ve svobodné zemi? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno 2007, s. 41.)

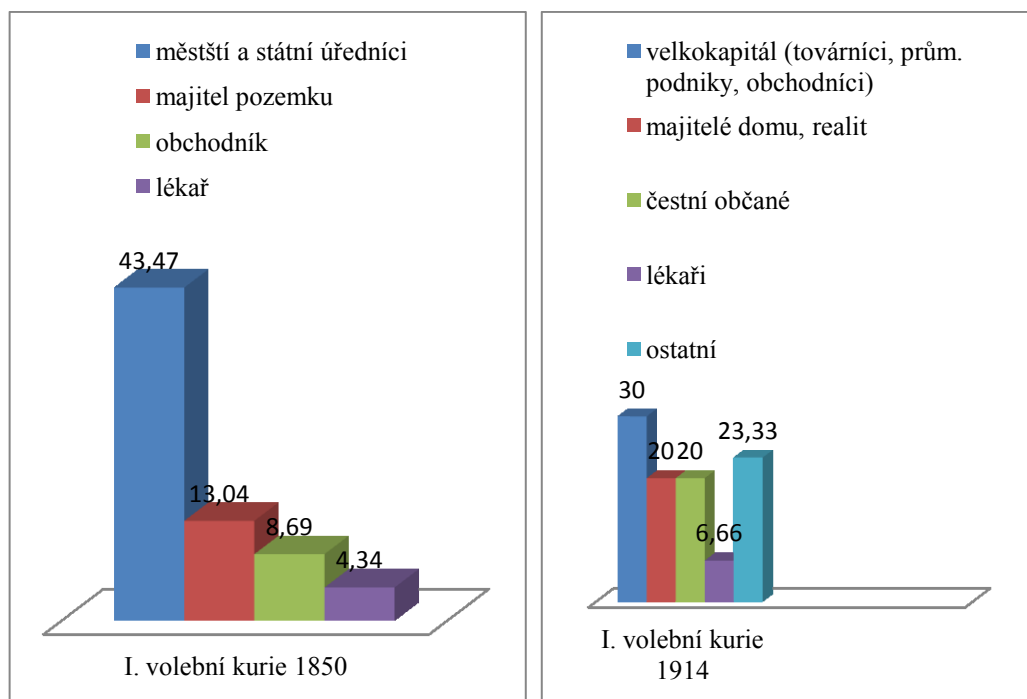
¹⁵⁸ KLADIWA, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850–1913*. Ostrava 2004, s. 34.

¹⁵⁹ KLADIWA, Pavel: *Obecní volby v Moravské Ostravě 1850–1908 a formování české společnosti*. In: Slezský sborník. Opava 2002, s. 18.

¹⁶⁰ Ze soudobého tisku víme, že čestní občané představovali velkou skupinu voličů již v 90. letech 19. století. Jednalo se tehdy o čestné občany německé národnosti, kteří pomohli německé straně vyhrát volby ve druhém sboru.

¹⁶¹ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 672, kart. č. 59-61.

Graf č. 2: Srovnání první volební kurie z roku 1850 a první kurie z roku 1914 (kategorie povolání v prvních kuriích).

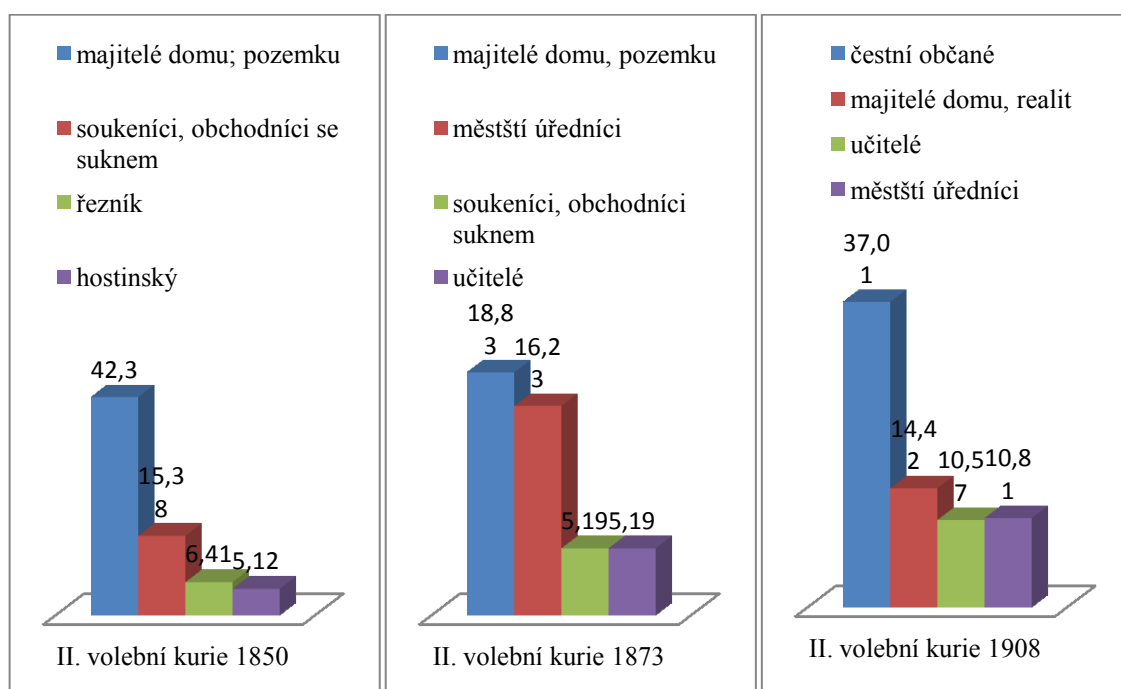
Pozn.: V první volební kurii v roce 1850 bylo 46 voličů. Největší zastoupení ve volební kurii měla skupina městských a státních úředníků, kteří tvořili téměř polovinu všech voličů. Méně početnou skupinou dále byli majitelé pozemku, následovali čtyři obchodníci a dva lékaři. Dalšími voliči, kteří však nejsou v grafu znázorněni, jsou farář, učitel, statkář, obchodník se sukrem, soukeník, malíř, hospodský, Severní dráha císaře Ferdinanda a major c. k. vojenských ústavů.

V roce 1914 bylo celkem v první volení kurii 30 voličů. V kategorii „ostatní“ se nacházeli okresní hejtman, ředitel gymnázia, Severní dráha císaře Ferdinanda, Antoinetta hraběnka z Althánů, advokát, obchodník, Družstvo knihtiskárny, stavitel, lékárník a spořitelna Vorschussverein.

Ve druhé volební kurii z roku 1850 převládali především majitelé domu (pozemku). Z celkového počtu voličů (78) zaujímala tato skupinka 33 hlasů. Nezanedbatelnou skupinou voličů byli také soukeníci, prodejci sukna a obchodníci (12). Jak jsem se zmiňovala výše, původní voliči prvního sboru, městští úředníci, byli vytlačeni do druhého sboru. Můžeme tak vidět na příkladu volební kurie z roku 1873, kdy jsou městští úředníci vedle majitelů domu druhou nejpočetnější profesní skupinou. Nárůst počtu voličů druhé volební kurie byl značný. V roce 1873 měla 154 voličů, neboť se značně zvyšovalo zastoupení živnostníků, řemeslníků a obchodníků. Zvyšovalo se také zastoupení učitelů a gymnaziálních profesorů. Na přelomu 19. a 20. století prudce vzrostl počet čestných občanů, kterých bylo několik desítek. V grafu níže

můžeme vidět, velké procentuální zastoupení čestných občanů v roce 1908 ve druhé volební kurii. Je to výsledek národnostních sporů, kdy se jedna ze stran snažila opatřit si voliče, kteří by byli na její straně a dopomohli by jí k vítězství ve volbách. V případě Hranic si takto německá strana opatřovala hlasy v 90. letech a pak i na počátku 20. století. Po r. 1903 si česká strana zajišťovala dostatek českých hlasů vytvořením značného množství čestných občanů.¹⁶²

Graf č. 3: Srovnání profesního obsazení druhého volebního sboru v letech 1850, 1873 a v roce 1908.

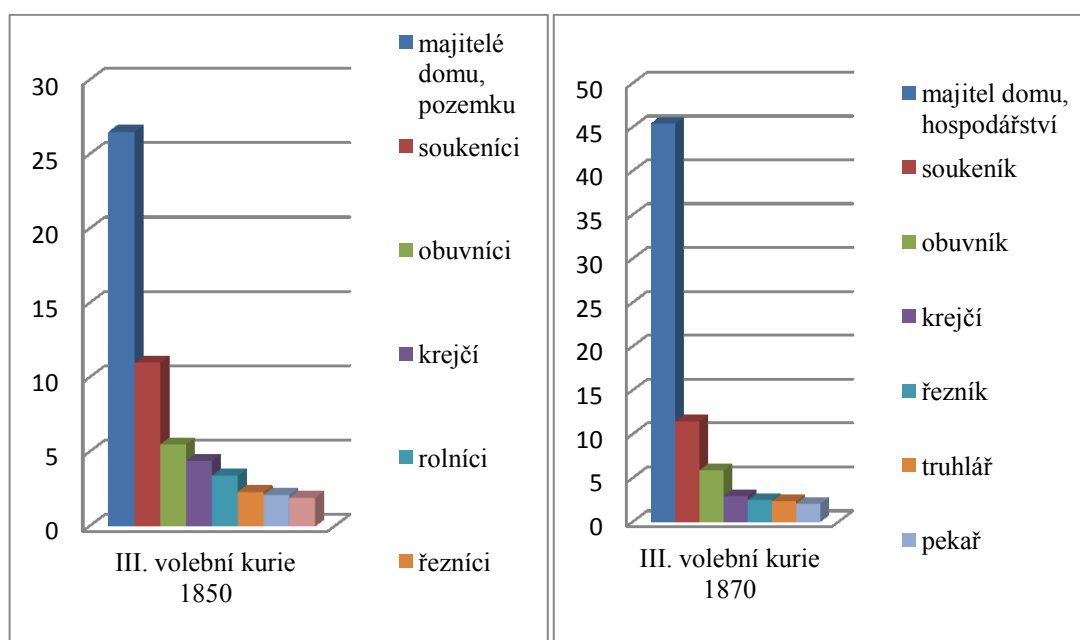
Pozn.: V roce 1850 bylo ve druhém sboru dohromady 78 voličů, v roce 1873 celkem 154 a v roce 1908 celkem 416 voličů.

Ve třetí volební kurii se vyskytovali především méně zámožní majitelé domů, kterých bylo ze všech skupin voličů nejvíce. Dalšími byli živnostníci a řemeslníci. Ještě v roce 1870 byli stále nejpočetnější skupinou voličů majitelé domu a majitelé hospodářství¹⁶³. Zaujímali bezmála polovinu volebního sboru. V těsném vleku za nimi byli soukeníci, další živnostníci, řemeslníci a drobní obchodníci. Marně bychom zde hledali úředníky.

¹⁶² SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 672, kart. č. 60.

¹⁶³ V pramenech uváděno jako „ökonombesitzer“. (SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 620, kart. č. 33).

Graf č. 3: Kategorie povolání vyskytující se ve třetí voličské kurii v roce 1850.¹⁶⁴

Pozn.: Celkový počet voličů v třetí volební kurii z roku 1870 byl 683.

Tabulka č. 1: Celkový počet voličů v jednotlivých kuriích v hranických obecních volbách v letech 1850, 1864, 1876, 1894, 1908, 1911:

rok	I.kurie		II. kurie		III. kurie	
	celkem	%	celkem	%	celkem	%
1850	46	7,74	78	13,13	470	79,12
1864	55	6,01	111	12,14	748	81,83
1870	41	4,83	124	14,62	683	80,54
1876	31	3,69	136	16,22	671	80,07
1894	58	4,84	204	17,05	934	78,09
1908	30	1,93	416	26,53	1 108	71,53
1911	30	1,96	401	26,24	1092	71,46

¹⁶⁴ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 613, kart. č. 31.

Tabulka č. 2: Podíl voličů v obecních volbách na obyvatelstvu města Hranic v letech 1850, 1867, 1876, 1894 a 1908:

skupina	rok				
	1850	1867	1876	1894	1908
voliči	594	819	838	1 196 ⁴	1 459
obyvatelstvo	5 929	6 735 ¹	7 200	8 136 ²	9 024 ³
podíl voličů na obyvatelstvu v %	10,02	12,16	11,63	14,70	16,17

Pozn.: ¹ Počet v roce 1869

² Počet v roce 1890

³ Počet v roce 1910

⁴ Údaj nalezený v tisku Hranicko-lipnické noviny, č. 8, roč. 2, 1894, s. 2-3.

Údaje o počtu obyvatel jsem získala z publikace Retrospektivní lexikon Československé socialistické republiky 1850–1970, Historického místopisu Moravy a Slezska a ze Special Ortsrepertorium von Mähren. Údaje o počtu voličů jsou převzaty ze seznamů voličů uložených v Archivu města Hranice.

Z předcházející tabulky je patrné, že volební právo v Hranicích mělo vždy deset a více procent obyvatel. V 60. letech počet oprávněných voličů rostl, v 70. letech se mírně snížil, ale poté se začal výrazně zvyšovat.

Tabulka č. 3: Přehled nejvyšších a nejnižších placených daní v jednotlivých kuriích.

rok	První kurie		Druhá kurie		Třetí kurie	
	nejvyšší	nejnižší	nejvyšší	nejnižší	nejvyšší	nejnižší
1850	567 ¹	40	40	9	9	1
1864	1 806	120K 8 h.	120	34K 66 h.	34K 43 h.	1
1876	1 566	110	92	26	25	1
1914	16 388 ²	748	?	?	?	2

Pozn.: ¹ Daň, kterou platil kníže Dietrichstein.

² Daň, kterou platila Severní dráha císaře Ferdinanda.

6. Hospodářský vývoj v letech 1850–1914

6.1. Rozpočtová politika města

Náklady, vydání obce i platy čelních představitelů města Hranic byly hrazeny z financí, které plynuly ze základního jmění obce. Tímto jměním byly pozemky louky, zahrady, pole, lom, vápenka, cihelna, obecní budovy,¹⁶⁵ cenné papíry, pronájem míst na trzích¹⁶⁶ a mýtné. Finance z tohoto jmění plynuly především z pronájmů. Město pronajímalo obecní podniky lom, cihelnu, vápenku a jiné obecní budovy. Pachtovné představovalo největší podíl všech příjmů města. Naopak největší část výdajů plynula na mzdy městských zaměstnanců a na školství. Po roce 1900 pak byla velká část výdajů vynakládána na splácení půjček.

Tabulka č. 6: Přehled příjmů a výdajů města Hranic v letech 1888-1901.

rok	příjmy	výdaje	schodek
1888	41 605	56 680	15 075
1889	27 452	40 789	13 337
1890	25 791	39 108	13 317
1891	27 807	42 925	15 617
1892	27 876	43 710	15 833
1893	28 488	44 464	15 976
1894	30 339	46 471	16 132
1895	31 562	48 800	17 237
1896	35 728	54 476	18 747
1897	43 293	62 055	18 762
1901	95 080	163 868	68 850

Pozn.: Informace o městském rozpočtu byly nalezeny v archivních materiálech Soka Přerov úřední knihy inv. č. 326-343. V příjmech nejsou zahrnuty přírážky k daním.

Ve 2. polovině 19. století však tyto prostředky ke krytí výdajů města Hranic již nedostačovaly a bylo nutné nalézt jiný zdroj, kterým by bylo možné vzniklé schodky

¹⁶⁵ Město pronajímalo budovy vojenské kasárny. Výše příjmů za tento pronájem činila v roce 1888 1 955 K.

¹⁶⁶ V roce 1935 vlastnilo město 221,90 ha půdy, jejichž cena činila 1, 120, 742 Kč. Hodnota obecních budov představovala 9, 915, 896 Kč. (MUSIOL, V. A.: *Soudní okres hranický; vývoj v letech 1900-1935*. Hranice 1936, s. 131.)

v rozpočtu obce pokrýt a vyrovnat tak příjmy a výdaje města.¹⁶⁷ Tento problém byl řešen přírážkami k daním a samostatnými dávkami. V případě Hranic měl být schodek pokryt „3% činžovním krejcarem, poplatkem ze psů, rozvržením 10% poplatku školního a 46% přírážkou obecní na přímou daň i se státní přírážkou“.¹⁶⁸ Výše přírážky, až na výjimky, kdy klesla o několik málo procent, se během 2. poloviny 19. století příliš rapidně neměnila. V roce 1888 byl schodek pokryt 2% činžovním krejcarem, poplatkem ze psů a 32% poplatkem na přímé daně. K výraznější změně došlo v roce 1895, kdy se zvýšila výše činžovního krejcaru na 3 % a k 24% poplatku na přímé daně nově přibyl 10% školní poplatek. Následně, tedy po roce 1900, se výše přírážek stále zvyšovala. V roce 1906 se činžovní haléř navýšil na 4 % a na 61% obecní přírážku.¹⁶⁹ V mnohých případech si obec musela na pokrytí schodku půjčit. Jak z těchto informací vyplývá, chod města (ale i mnohých moravských měst) a zvláště provoz městské infrastruktury vyžadoval značný přísun financí, které však nebylo možné získat a financovat z běžných příjmů. Proto se města neobešla bez obecních přírážek, bez nichž by sotva pokryla výdaje za provoz infrastruktury, ba dokonce by nebylo možné ji z těchto prostředků vybudovat. Tyto výdaje (spojené s koupí pozemku, budov, stavba vodovodu, škol, plynárny apod.) představovaly takové finanční zatížení, na které prostředky z městského rozpočtu nedostačovaly a musely být tyto investice pokryty bankovními půjčkami.¹⁷⁰ Částky, které Hranice získaly tímto způsobem, nejsou mezi příjmy v rozpočtech města vůbec zaneseny. Ve vydáních města jsou evidovány pouze splátky těchto půjček. V roce 1901 celková částka na splácení úvěrů činila 71 278 K, čímž se zvýšily výdaje města a bylo nutné navýšit i obecní přírážky k přímým daním. Schodek činil 68 850 K a byl pokryt 3% činžovním krejcarem, poplatkem ze psů, 12% školním poplatkem a 45% obecním poplatkem na přímé daně. Během působení starosty JUDr. Friedricha Plachkeho vzrostl dluh města v poslední čtvrtině 19. století na téměř 2 000 000 K.¹⁷¹ Úměrně k tomu byla navyšována i obecní přírážka, která stoupla až na 61 %. V pročesky zaměřeném soudobém tisku čteme, že německý starosta Plachky

---

¹⁶⁷ V roce 1899 činil schodek v rozpočtu obce 31 017 zlatých 44 krejcarů. (Hlasy z Pobečví, roč. 2, 1899, č. 23, nestr.).

¹⁶⁸ Hlasy z Pobečví, roč. 2, 1899, č. 23, nestr. V roce 1906 se navýšil schodek v obecním rozpočtu na 81 773 K. Finance na uhrazení schodku byly získány z přírážek. Jednalo se o 61% obecní přírážku, jejíž plánovaný výnos měl činit 66 073 K a o 4% činžovní haléř, který by vynesl 15 700 K. (BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 200).

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 200.

¹⁷⁰ KLADIWA, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850–1913*. Ostrava 2004, s. 121-122.

¹⁷¹ Hlasy z Pobečví, roč. 6, 1903, č. 6, nestr. S ohledem na tehdejší počet obyvatel, který se pohyboval kolem 8 000 (i s vojenskou posádkou) bychom dluh rozdělili tak, že na každou rodinu se třemi dětmi by připadal 1 000 K.

zadlužil město a že Hranice „vypadají v poslední době hůře nežli některá turecká vesnice“. Že se během jeho působení v pozici starosty města obecní dluh prudce zvýšil, je zřejmé. Jedním z důvodů je však také fakt, že v Hranicích, ale i v dalších městech se na přelomu 19. a 20. století musely vynakládat značné investice na vybudování obecních zařízení (tzv. policejní obecní zařízení) jako vodovod, jatka, kanalizace apod. Obecním zastupitelstvům zřizování těchto zařízení diktovala legislativa a státní úřady v tomto směru plnění těchto závazků kontrolovaly, popřípadě na obecní zastupitelstva vyvíjely tlak, aby své závazky splnila.¹⁷² Přelom 19. a 20. století tak byl v Hranicích ve znamení budování nových zařízení (nemocnice, vodovod, lesnická škola, německá chlapecká škola, německá obecná škola, česká dívčí a chlapecká škola obecná a na počátku 20. století stavba městské plynárny).¹⁷³ K provedení těchto staveb bylo zapotřebí značné množství financí. Z toho důvodu vzrostl obecní dluh k roku 1935 na 10, 585 000 Kč.¹⁷⁴

Na konci 80. a na počátku 90. let plynulo do obecní kasy nejvíce financí z potravních daní. Konzumní daně se vztahovaly především na alkoholické nápoje, a sice pivo, víno a lihoviny.¹⁷⁵ Z potravin bylo zdaněno maso. Od poloviny 90. let příjmy z pronájmu obecních budov a pozemků převýšily příjmy ze spotřebních daní. V následujících letech pak společně s příjmy z pronájmu obecních pozemků, budov a z pronájmu vodovodu představovaly nejvyšší částky plynoucí do městského rozpočtu.

Co se týče vodovodu, byly v městském rozpočtu evidovány pouze výdaje spojené s údržbou a provozem vodovodní sítě. Ve chvíli, kdy mělo dojít k výraznějšímu rozšiřování vodovodního systému, využívaly se půjčky. Do roku 1895 byly v rozpočtech města evidovány pouze vodní poplatky od židovské obce, až posléze s nově vybudovaným modernějším vodovodem rostly příjmy z pronájmu vodovodu.¹⁷⁶

V rozpočtech města nejsou zahrnuta jatka, která, jak bude vysvětleno níže, nebyla ve vlastnictví města. V příjmech městského hospodářství najdeme pouze

---

¹⁷² MAIER, Karel: *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938*. Praha 2005, s. 93. Dále: KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. 2. díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 274.

¹⁷³ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 131.

¹⁷⁴ MUSIOL, V. A.: *Soudní okres hranický; vývoj v letech 1900–1935*. Hranice 1936, s. 131.

¹⁷⁵ V roce 1888 konzumní daň za pivo činila 3000, za víno 250 a lihoviny 890. V roce 1901 byla spotřební daň za pivo i víno celkem 21 800, což je značný nárůst. (SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 329; Tamtéž, inv. č. 339).

¹⁷⁶ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 326–343.

zanedbatelné částky za „*ohledání dobytka a masa*“.¹⁷⁷ Tím samozřejmě město přicházelo o značný zdroj příjmů, které z provozu vlastních jatek měla například Moravská Ostrava. Na druhou stranu v Novém Jičíně byla jatka spíše prodělečná, která městu nepřinesla žádný zisk, a příjmy z jejich provozu nezaplatily ani zřizovací náklady.¹⁷⁸

Město Hranice ve 2. polovině 19. století investovalo značné částky do školství. Tyto částky zaujímaly v rozpočtu města třetinu každoročních výdajů. Město prakticky financovalo celou školní výuku, konkrétně údržbu a provoz školních budov, nákup školních pomůcek a učebnic, platy učitelů a zaměstnanců škol apod. Nejvíce bylo obecních škol, do kterých se samozřejmě investovalo nejvíce financí. Městu sice plynulo školné, to však ani zdaleka nemohlo vyrovnat vynaložené výdaje. Hranice tak v podstatě vkládaly peníze zcela zbytečně bez možnosti, že by se městu v budoucnu tyto investice vrátily. V roce 1888 pohltily platy učitelů, školníků, školní pomůcky a údržba školních budov celkem 10 142 K a v roce 1906 činila výše výdajů 40 976 K. Celková částka vložená do školních záležitostí v letech 1888 až 1906 se vyhoupla až na 364 595 K.¹⁷⁹

Od 90. let. šly velké částky na umořování dluhu a splácení kapitálu, které byly zpočátku přibližně stejně vysoké jako finance plynoucí na školství, ale po roce 1900 prudce stoupaly. Z půjček, které si město bralo od tamějších i vzdálených bank a spořitelen (město si půjčovalo od místních spořitelen, od Innomostské spořitelny, Moravské zemské hypoteční banky, Moravského zemského fondu a První moravské spořitelny v Brně) financovalo i stavby nových školních budov. Je pochopitelné, že další vysokou částkou je částka na mzdy a platy městských úředníků, zaměstnanců a sluhů městské správy.

S rostoucí životní úrovní, rostoucím počtem obyvatel a zároveň s rostoucí městskou zástavbou se zvyšovala potřeba osvětlení ulic města, dláždění a čištění ulic, čímž rostly náklady na tyto služby. Dláždění však bylo nákladné a příjmy Hranic nebyly, tak vysoké, aby mohlo město takovou nákladnou práci zaplatit. Proto

---

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. 2 díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 99-100; KLADIWA, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850–1913*. Ostrava 2004, s. 124.

¹⁷⁹ SokA Přerov, fond AM Hranice, (rozpočty města Hranic) inv. č. 326-344. Částka pouze za běžné záležitosti. Bez půjček například na stavby školních budov.

se většinou žádalo o různé státní subvence nebo o půjčky.¹⁸⁰ Vydláždění silnice k nádraží a nádražní třídy bylo uskutečněno za pomoci finanční dotace okresního silničního výboru a s využitím státního příspěvku 15 000 K.¹⁸¹

Každé město v Čechách, na Moravě a ve Slezsku hledalo způsob, jak vyrovnat výdajovou a příjmovou část komunálního hospodářství. Běžnou praxí bylo, jak jsem se zmiňovala výše, navyšovat obecní přírážky k přímým daním. Tento způsob řešení problému, jak píše Pavel Kladiwa, nebylo možné praktikovat dlouhodobě, neboť byl spíše „řešením z nouze“.¹⁸² Jiným podstatně lepším způsobem byla myšlenka podnikání ve vlastní režii, což by výrazně přispělo ke zlepšení přísunu financí do městského rozpočtu. Jedním z těchto komunálních podniků byl městský vodovod, který byl v roce 1896 modernizován a rozšířen. V roce 1901 byl příjem z vodovodu 13 355 K a v roce 1906 vzrostl příjem za vodovod na 16 000 K. Vodovod procházel neustálými modernizacemi a rozšiřováním a v roce 1935 byla jeho hodnota vyčíslena na 3 610 000 Kč.¹⁸³ Dalším obecním podnikem byla městská plynárna zřízená v roce 1904. Zřizovací náklady v celkové výši 271 253 K byly hrazeny z půjčky¹⁸⁴ od Zemědělské banky v Brně.¹⁸⁵ Před zahájením stavby plynárny muselo město koupit pozemek pro tuto stavbu v hodnotě 8 000 K. Společně se stavbou plynárny se na schůzích obecního výboru v roce 1904 projednávala i stavba mostu přes řeku Bečvu, na kterou město získalo subvenci od Silničního výboru v hodnotě 75 000 K, a kterou městu vyplácelo v pěti ročních lhůtách. Zároveň městská rada podotkla, že doufá v další finanční pomoc od Silničního výboru vzhledem k tomu, že město každoročně platí na silnice 18 000 K. Starosta města JUDr. Šromota se zavázal, že všechny tyto stavby budou provedeny, aniž by se obyvatelstvu navyšovaly přírážky.¹⁸⁶ Ty byly za bývalého starosty JUDr. Plachkeho navýšeny v roce 1902 až na 56 % domovní činže, 60 % výdělkové daně, 60 % pozemkové daně, 65 % důchodkové daně a 4 % činžovního haléře.¹⁸⁷

Většina staveb, které město po roce 1903 provedlo, byla hrazena z půjček od Zemědělské banky v Brně. Na poslední schůzi obecního výboru roku 1903 konané

---

¹⁸⁰ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 326-343.

¹⁸¹ Tamtéž, inv. č. 655, kart. č. 47.

¹⁸² KLADIWA, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850–1913*. Ostrava 2004, s. 125.

¹⁸³ MUSIOL, V. A.: *Soudní okres hranický; vývoj v letech 1900-1935*. Hranice 1936, s. 149.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 147-148.

¹⁸⁵ SokA Přerov, fond AM Hranice, Protokolní kniha o schůzích obecního výboru, inv. č. 144.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 341.

dne 29. prosince obecní výbor projednával převedení dluhů u Innomostské spořitelny a První moravské spořitelny v Brně, u nichž si město půjčovalo v době, kdy radnici ovládala německá strana na Zemědělskou banku v Brně.¹⁸⁸

Hospodaření města bylo ovlivněno od 80. let hospodářskou politikou německé liberální strany, která od roku 1885 ovládala radnici. Ze strany českého tábora se ozývaly protesty ve formě článků v českém tisku. V roce 1898 byl zveřejněn dlouhý článek o hospodaření německé strany. Také se objevovaly otevřené dopisy adresované JUDr. Plachkemu s dotazy na nakládání s penězi z půjček. České straně se nelíbilo, že obecní zastupitelstvo v čele s JUDr. Plachkym vkládá peníze z půjček schválených na zasedání obecního zastupitelstva jinam, než na to, na co byly původně určeny. Stalo se tak v roce 1898, kdy půjčkou 100 000 K určenou na stavbu školních budov byly uhrazeny například nedoplatky za stavbu vodovodu firmě Rumpel & Waldek celkem 5000 K, nedoplatek stavební firmě za lesnickou školu v hodnotě 10 000 K nebo jiné záležitosti. Hlavní důvod tohoto problému bylo to, že obecní výbor se starostou nevykazoval ve svém rozpočtu aktivní a pasivní nedoplatky.¹⁸⁹ Hlasy z Pobečví uvedly, že „*návrhy členů třetího sboru (v něm byli pouze Češi), aby se peněz užívalo jen k účelům těm, ku kterým byly obecním výborem určeny a ku kterým je zemský výbor povolil, zůstávají bez účinku a bez vlivu.*“ Členové obecního výboru se na schůzi konané dne 23. března 1900 dohodli na další půjčce u Zemědělské banky v Brně ve výši 100 000 zlatých, kterou by chtěli pokrýt stavební náklady spojené se stavbou spořitelny. Proti tomuto rozhodnutí podal nespokojený třetí sbor v obecním zastupitelstvu stížnost k zemskému výboru, v níž vysvětlil důvody toho, proč s další půjčkou nesouhlasí. V posledních letech totiž město provedlo několik staveb, jejichž celkové náklady činily 635 323 zlatých 69 krejcarů. Ovšem celková částka všech půjček určené ke krytí těchto staveb byla spočítána na 751 018 zlatých 88 krejcarů. Rozdíl je více než 100 000 zlatých. 6. ledna 1902 se v Hranicích konala veřejná schůze, kterou zorganizovali JUDr. Fr. Šromota, Ludvík Popp a Antonín Balliš. Předmětem této schůze byly obecní volby a zejména stav hospodářství města, který byl na schůzi vystaven značné kritice. Organizátoři JUDr. Plachkemu vyčítali obrovské zadlužení města a špatné hospodaření s komunálními financemi, které dospělo, tak daleko, že město hradilo běžné náklady půjčkami. Na schůzi byla všemi přítomnými přijata rezoluce, v níž bylo mimo jiné

---

¹⁸⁸ SokA Přerov, fond AM Hranice, Protokolní kniha o schůzích obecního výboru, inv. č. 144.

¹⁸⁹ Hlasy z Pobečví, roč. 1, 1898, č. 33., nestr.

požadováno rozpuštění nynějšího obecního zastupitelstva, a aby správa obce byla svěřena příslušnému komisaři.¹⁹⁰ Podle novin Hlasy z Pobečví byl dluh města v roce 1901 1 481 134 K 64 h.¹⁹¹ V roce 1902 bylo na zasedání obecního výboru zjištěno, že nemocnice má dluh, který vzrostl, až na 16 000 K. Česká strana to považovala za důsledek špatného hospodaření. Nové zastupitelstvo žádalo v roce 1904 o schválení půjčky na uhrazení tohoto schodku.¹⁹²

---

¹⁹⁰ Hlasy z Pobečví, roč. 5, 1902, č. 2, nestr.

¹⁹¹ Tamtéž, roč. 5, 1902, č. 15, nestr.

¹⁹² SokA Přerov, fond AM Hranice, Protokolní kniha o schůzích obecního výboru, inv. č. 144.

6.2. Budování komunální infrastruktury

Ke konci 19. století nebylo město především jeho technická infrastruktura v příliš dobrém stavu. Ve městě chyběla kanalizace a vodovod byl stále znečišťován odpadní vodou a žumpami odtékajícími z okolních domů. Nařízení okresního hejtmanství a zdravotní komise ukládalo obyvatelům problémy řešit a uvést do pořádku.¹⁹³ Ve městě se objevila hrozba nákazy cholery,¹⁹⁴ před níž vedení města vydávalo různá poučení a varování o tom, jak se nemoc šíří a jak jejímu nakažení předejít. Nebezpečí hrozilo také z nakažení chřipkou.¹⁹⁵ Obecní představenstvo si toho bylo vědomo, proto hrozilo pokutou 10 zlatých pro toho, kdo nebude plnit obecně daná nařízení o bezpečném chování.¹⁹⁶ Vodní zdroje ve městech byly také znečišťovány odpadními látkami vypouštěných z průmyslových podniků přímo do potoků a řek a následkem toho velká města způsobovala potíže se znečišťováním vody i blízkému okolí. Příkladem, kdy řeky přiváděly znečištěnou vodu, je město Brno a jeho okolí, ale také okres Přerov, kam řeka Bečva přiváděla značně znečištěnou vodu z vyšších oblastí. Ve chvíli, kdy si obecní zastupitelstva začala uvědomovat, že za vysokou úmrtností obyvatel a výskytem epidemií tyfu, cholery a dalších nemocí stojí nedostatečná kvalita pitné vody, začala se zastupitelstva výrazně věnovat budování kvalitnějších vodovodních potrubí.¹⁹⁷ Proto byl i v Hranicích ke konci 19. století dosavadní systém přívodu pitné vody pomalu nahrazován modernějším zařízením. Tehdejší dřevěné vodovodní potrubí, vybudované ve 40. letech 19. století, zachycovalo pramen u viaduktů směrem do města a zásoboval vodou pouze vrchnostenské budovy a zařízení (pivovar, palírnu, zámek a sladovnu). Až po čase byl vodovod rozšířen i do kašen, z nichž mohli lidé čerpat vodu pro své potřeby.¹⁹⁸ Protože množství vody získané

---

¹⁹³ Ve fondu Archiv města Hranice je mnoho záznamů o tom, že obyvatelé města museli, v případě, že jejich toaleta nebo chlívský hnůj znečišťovaly ulice a vodovod, odstranit tyto závady do určité doby pod pokutou 10 zlatých. (SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 659, kart. č. 49).

¹⁹⁴ Ve městě se cholera naposledy vyskytla v 50. letech 19. století. Nákaza si vyžádala 100 obětí. (BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 242.)

¹⁹⁵ Výskyt chorob, epidemií a vysoké úmrtnosti obyvatel byl problém většiny rozrůstajících se měst ve 2. polovině 19. století. Důvodem byla nedostačující úroveň zásobování obyvatel pitnou vodou a také nevyhovující nebo vůbec žádná kanalizace. (KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. 2 díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 63).

¹⁹⁶ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv.č. 660, kart. č. 50.

¹⁹⁷ KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. 2 díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 64-67.

¹⁹⁸ Tento způsob zásobování pitnou vodou do veřejných kašen byl ve větších městech zaváděn již od středověku a v některých velkých městech byly posléze budovány tzv. vodárenské věže. (KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. 2 díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 63).

z kašen už lidem nestačilo a proto, že potrubí svádějící vodu do těchto kašen bylo znečišťováno, byl stávající vodovod v roce 1895¹⁹⁹ nahrazen větším kovovým vodovodem nízkého a vysokého tlaku, který rozváděl vodu přímo do domů. Byť v Hranicích existovala známá továrna na vodovody a pumpy Antonína Kunze, usnesla se německá většina v obecním výboru, že stavbu bude realizovat vídeňská firma Rumpel a Waldek. Přestože vybudování nového vodovodu znamenal krok dopředu ve zkvalitnění technických zařízení ve městě, měl tento systém do dokonalosti daleko. Nedostatky v přísunu pitné vody byly patrné již nedlouho po zřízení vodovodu a v roce 1901 si obyvatelé Nádražní třídy stěžovali na nedostatek pitné vody. V roce 1905 z technického průzkumu vyplynulo, že během dne vodovod nestačil vodu do domů dodávat a v noci voda přetékala do potoka.²⁰⁰ Nedostatek vody převládá také v zimních obdobích, kdy docházelo k zamrznání vodovodu.²⁰¹ Městská rada proto nařizovala uzavření vodovodu od 9 hodin večer do 5 hodin ráno, kdy směl být vodovod otevřen. V r. 1904 řešil obecní výbor nepravdivé informace, které se šířily mezi lidmi, a sice že se má vodovod rozšiřovat s nákladem 54 000K. Město tuto informaci vyvrátilo s tím, že se touto otázkou ještě nezabývalo.²⁰² K dalšímu rozšiřování došlo, až v letech 1907–1910, kdy se rozšiřoval do dalších ulic města, avšak se vzrůstající kvalitou hygieny, vzrůstala i spotřeba vody, kterou však již tento zdroj pitné vody ani zdaleka nebyl schopen poskytnout. V lednu r. 1912 se opět ozývaly hlasy, které si stěžovaly na zamrznání vodovodu, na což radnice opět reagovala uzavřením vodovodu v nočních hodinách.²⁰³ Roční zisk města ze zmíněného vodovodu představoval přibližně 19 500K a vybudování většího vodovodního potrubí nepředstavovalo pro obecní výbor příležitost získání značného zdroje příjmů, tudíž neměl zájem do jeho rozšíření investovat. K nápravě došlo po roce 1945, kdy byla realizována stavba čerpací stanice a nového

---

¹⁹⁹ S prvními stavebními kroky se začalo již v roce 1893, kdy probíhaly práce s hledáním pramenů. (Hranicko-lipnické noviny, roč. 1, 1893, č. 13, s. 5.)

²⁰⁰ V tomtéž roce bylo zjištěno, že pouze nemocnice spotřebuje denně 118 hl, vojenské ústavy 90 hl, jatka 28 hl a plynárna 10 hl vody. (SokA Přerov, fond AM Hranice, inv.č. 1033, kart. č. 221.)

²⁰¹ V r. 1904 řešilo obecní zastupitelstvo na své schůzi dne 22. července stížnosti obyvatel, kteří si stěžovali na to, že ulice nejsou v horkém počasí postříkovány. Obecní výbor na stížnosti reagoval tím, že v nynějším horkém počasí je vody nedostatek a upozornil na to, že se s vodou zbytečně plýtvá zaléváním zahrad apod. (SokA Přerov, fond AM Hranice, Protokolní kniha o schůzích obecního výboru, inv. č. 144.)

²⁰² SokA Přerov, fond AM Hranice, Protokolní kniha o schůzích obecního výboru, inv. č. 144.

²⁰³ Hlasy z Pobečví, roč. 10, 1912, č. 3, nestr.

vodovodu. Stavitelem byl národní podnik Sigma Hranice, dřívější firma Antonína Kunze na vodovody a pumpy.²⁰⁴

Vedle nedostatečné kvality pitné vody a nevhodnému zásobování pitnou vodou ovlivňovala hygienické podmínky obyvatel také absence kanalizace. Počátky kanalizace v českých zemích můžeme pozorovat v tzv. prevétech důmyslně umístěných na středověkých hradech. Prevét dnes chápeme jako první kanalizační systém, který se však týkal pouze vyšších tříd. Před vybudováním kanalizačních zařízení proudil veškerý odpad ulicemi pouze v jakýchsi příkopech. Nevyhnutelným důsledkem těchto příkopů byl nejen silný zápach, ale samozřejmě výskyt nemocí. Není s podivem, že se volalo po vybudování lepších a uzavřených kanalizačních systémů. Hygienické návyky a podmínky neumožňující lidem dostatečně dbát o vlastní hygienu a potažmo zdraví ve 2. polovině 19. století se rovnaly středověkým podmínkám. Tuto všeobecnou situaci zhoršovala i probíhající industrializace, zejména vznikající průmyslové podniky, továrny apod., jejichž odpadní látky často znečišťovaly odpadní vody. Negen kvůli absenci vodovodu, ale také kvůli chybějící kanalizaci docházelo k šíření nemocí a epidemií.²⁰⁵ Vedle špatné kvality a nedostatku pitné vody řešilo obecní zastupitelstvo v r. 1899 zamýšlený projekt zřízení splachovací kanalizace z c. k. vojenských ústavů v Hranicích s vyústěním do řeky Bečvy. To by znamenalo, že veškeré výkaly 1 200 obyvatel ústavů, 200 koní a 100 vepřů by bylo svedeno do řeky Bečvy, která slouží jako mlýnská strouha zdejšímu mlýnu. Vzhledem k tomu, že obecní výbor se nedlouho před touto záležitostí zabýval znečišťováním vody v řece prosenickým cukrovarem, i přesto, že jejich odpadní vody jsou čištěny, s touto záležitostí zásadně nesouhlasil a žádal c. k. okresní hejtmanství, aby tento projekt nepovolil. Žádost však přišla na zmar, protože hejtmanství vydalo vyhlášku ohledně provedení splachovacího systému z vojenských ústavů. V r. 1902 byla zavedena splachovací kanalizace do c. k. vojenských ústavů s vyústěním do Bečvy, čímž byly poškozovány přilehlé obce Rybáře a Drahotuše. Obce proti tomuto rozhodnutí podaly r. 1905 stížnost vedenou JUDr. Františkem Šromotou s argumentem, že rozhodnutí o schválení stavby bylo protizákonné. Obec Drahotuše s osadou Rybáře se s vojenskými úřady dohodla, že se

---

²⁰⁴ Sto let hranického vodovodu 1896–1996: 1. Zásobování města Hranic pitnou vodou od jeho založení, Hranický týden, 25. 10. 1996, s. 6. Dále: Sto let hranického vodovodu 1896–1996: 2. První hranický vodovod s rozvodnou sítí, Hranický týden, 1. 11. 1996, s. 6.; Z historie hranického vodovodu. Za novou vesnicí Hranicka, 30. 5. 1958, s. 2; SokA Přešov, fond AM Hranice, inv.č. 642, kart. č. 40; Tamtéž, inv. č. 661, kart. č. 51; Tamtéž, inv. č. 662, kart. č. 52.

²⁰⁵ BRONCOVÁ, Dagmar (ed.): *Historie kanalizací. Dějiny odvádění a čištění odpadních vod v Českých zemích*. Praha 2002, s. 8-9.

nebude stavět proti vybudovanému kanalizačnímu systému ve vojenských ústavech, dostane jednorázové odškodné ve výši 18 000K a ve lhůtě jednoho roku si zajistí nový zdroj pitné vody (studny nebo vodovod).²⁰⁶

Porážku jatečního dobytka si lidé před vznikem centrálních jatek prováděli sami ve svých domech, což způsobovalo problémy, zejména kvůli neexistující nebo nevyhovující kanalizaci. Krev z mrtvých zvířat a odpadní živočišný materiál zatěžoval okolní prostředí, zvláště půdu a ovzduší, a stal se dalším z mnoha nepříznivě působících faktorů na zdraví obyvatel. Existence řeznických živností byla podmíněna dvěma předpoklady, a sice separace od obytných domů a blízkost klientele. Také způsob konzervace masa byl do 2. poloviny 19. století velmi nedokonalý, neboť neexistovala chladicí zařízení. Maso se prodávalo v tzv. masných krámech a nedaleko stojící cechovní porážky byly po roce 1859 transformovány v jatka společenstev řezníků.²⁰⁷ Podobně nevyhovující, byl i prodej na tzv. masných lávkách, kde bylo maso vystaveno na dřevěných deskách. Maso a masné výrobky byly vystavovány slunečnímu záření, okolním znečišťujícím vlivům a zároveň v teplém počasí podléhalo rychlému zkažení. Příkladem je třeba masná lávka v Opavě. Důsledkem prodeje masa na masných lávkách byly infekce zaživacího ústrojí, ale také silný zápach linoucí se v blízkém okolí.²⁰⁸ O existenci takové masné lávky v Hranicích nemáme zmínky. Nová moderní centrální jatka byla v Hranicích vybudována v roce 1889.²⁰⁹ Jejími majiteli bylo společenstvo řezníků a uzenářů, které jatka postavilo na vlastní náklady. V roce 1900 byl do jatek zaveden vodovod. S ohledem na splácení půjčky a úroků městské spořitelně se porážce příliš nedařilo. Výnosy porážky nebyly vysoké, v roce 1911 dokonce příjmy nestačily na výdaje. Porážka měla tehdy o téměř 2 250 K více výdajů než příjmů. I když hlavním důvodem vzniku jatek nebyl zisk, ale především složitá otázka hygienických poměrů ve městě²¹⁰, společenstvo chtělo neblahou finanční situaci zlepšit. V roce 1914 diskutovali podílníci jatek s městem o možnosti prodeje jednoho podílu jatek. Veškerá jednání

---

²⁰⁶ SokA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, inv. č. 1923, kart. č. 947-949.

²⁰⁷ KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. 2 díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 98. Dále: KLADIWA, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850–1913*. Ostrava 2004, s. 151-153.

²⁰⁸ POKLUDOVÁ, Andrea: *Obecní rada Opavy 1850-1912*. Opava 2007, s. 139.

²⁰⁹ BEDNÁŘ, Václav a spol.: *Kronikáři města Hranic*. Hranice 2004, s. 85. Ve srovnání s nedalekým Přerovem byla v Hranicích centrální jatka vybudována mnohem dříve, téměř o deset let. V roce 1903 se začaly proslýchat diskuze na téma vybudování nových jatek, ale až v roce 1908 se přistoupilo ke stavbě. (KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. 2 díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 110-111.)

²¹⁰ KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. 2 díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 113.

přerušilo vypuknutí 1. světové války. Když se společenstvo řezníků v roce 1916 znovu pokusilo navázat na přerušenou diskusi o možnosti prodeje, město se touto záležitostí odmítlo zabývat s odvoláním na probíhající válku a s tím související pokles porážek. Společenstvo řezníků v této věci město opětne urgovalo v roce 1918 a v roce 1920 bylo město majitelem jednoho podílu jatek.²¹¹ Jatka v roce 1904 provedla 5 503 porážek²¹² a o deset let později v roce 1914 7 579 porážek za jeden rok.²¹³

Dříve než v Hranicích vznikla městská nemocnice, fungovala ve městě soukromá Galašova nemocnice²¹⁴, která se nacházela v prostorách zakladatelova domu. Po Galašově smrti v roce 1840 provedla obec adaptaci tohoto domu. Dům měl šest místností, z nichž dvě byly určeny pro muže, tři pro ženy a jedna pro akutní případy. Celkem měla nemocnice až 29 lůžek. Se vzrůstajícími zdravotnickými požadavky se nemocnice stala kapacitně nevyhovující. Stále více se uvažovalo o nové větší nemocnici. Po dlouhých jednáních bylo v roce 1865 rozhodnuto o stavbě nemocnice na dnešní Třídě 1. máje. Zpočátku nemocnice neměla kvalifikované pracovníky. Ošetřování nemocných prováděli ranhojiči a pravidelně do nemocnice docházel městský lékař. Od roku 1884 byl tímto lékařem promován lékař dr. Gela.²¹⁵ Ke konci 19. století bylo opět slyšet volání po nové a větší nemocnici, která by splňovala další nezbytné požadavky. Stavba nemocnice, na kterou město vynaložilo značnou částku, byla zahájena v roce 1890 a o rok později byla nová budova otevřena.²¹⁶ V roce 1904 schválilo obecní zastupitelstvo na své schůzi 16. března stavbu infekčních pavilonů²¹⁷ nemocnice. V roce 1905 byla stavba dokončena. V návrzích pro stavbu pavilonů nebyl úmyslně zahrnut vodovod, neboť zastupitelstvo schválilo zavedení vodovodu ve vlastní režii, díky čemuž by město vynaložilo za materiál 2 122 K místo původních 4 000 K.²¹⁸ Tato nemocnice fungovala až do roku 1929, kdy se vedení města rozhodlo nahradit kapacitně nevyhovující budovu novou prostornou budovou.²¹⁹

---

²¹¹ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv.č. 791, kart. č. 111.

²¹² BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 37.

²¹³ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv.č. 791, kart. č. 111.

²¹⁴ Založil ji Josef Heřman Agapit Galaš. Své služby poskytoval především chudým a léčení prováděl bezplatně.

²¹⁵ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv.č. 630, kart. č. 38.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ V pramenech se setkáváme i s pojmem izolační pavilony.

²¹⁸ SokA Přerov, fond AM Hranice, Protokolní kniha o schůzích obecního výboru, inv. č. 144.

²¹⁹ MUSIOL, V. A.: *Soudní okres hranický; vývoj v letech 1900-1935*. Hranice 1936, s. 152-153.

Na hospodářský život většiny měst měly ve sledovaném období vliv finanční instituce a stejně tomu bylo i v Hranicích. Vzhledem k tomu, že pro menší živnostníky, střední a větší podnikatele byla možnost získávání úvěru nezbytná, znamenalo to významný předpoklad hospodářského rozvoje daného místa. Pro komunální infrastrukturu představovaly peněžní ústavy strategicky podstatný činitel a stávaly se i její nedílnou součástí.²²⁰ První v řadě peněžních ústavů byly spořitelny, které byly zakládány beze sporu proto, že podporovaly u obyvatelstva jeho spořivost tím, že zhodnocovaly jeho úspory. Vedle toho také spořitelny poskytovaly půjčky a část ze svého zisku věnovaly na dobročinné či obecně prospěšné účely. Z takzvaného rezervního fondu, v němž byl kumulován čistý zisk z hospodářské činnosti spořitelny, byla určitá část prostředků využívána k financování komunální infrastruktury. Během rozhodování, zda zřídit městskou spořitelnu hrál často významnou úlohu předpoklad zvýšení příjmů do městské pokladny.²²¹ Zájem na vzniku a existenci spořitelny ve městě měli především představitelé městské samosprávy. Není divu, protože do správních orgánů spořitelny byli voleni lidé právě městskou samosprávou, která do těchto funkcí dosazovala jedince ze svých řad. Proto bylo běžnou praxí, že ve městech, kde se vyskytovala vlivná německá menšina působící ve vedení města, zastávala i správní funkce ve výboru místní spořitelny. Příkladem je obecní spořitelna v Moravské Ostravě, v jejímž spořitelním výboru působili představitelé německé národnosti zastávající zároveň vládnoucí funkci v obecní samosprávě. Je to důkazem toho, že už tehdy si lidé byli vědomi klíčového významu ekonomických institucí. Stejně tomu bylo i v Hranicích, kde v roce 1870 někteří členové tehdejšího obecního zastupitelstva, národnostně především Němci, (Leopold Scheidl, Vendelin Hausmann, Karel Friedl, Max Heller, Karel Kotouczek Dr. Fridrich Palchký, Vilhelm Habiger, Ludvik Nöggerath a Adolf Wolf) v čele s okresním hejtmanem Gabrielem založili záložnu, jejímž účelem bylo „*půjčovat menším obchodníkům a řemeslníkům na malý úrok a přijímat kuložení sebe menší úspory jak od řemeslníka, tak od služebné vrstvy obyvatelstva*“.²²² Je pravděpodobné, že záložna byla založena na podporu německy mluvícího obyvatelstva města.

---

²²⁰ KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. 2 díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 127.

²²¹ Tamtéž, s. 144.

²²² Morava, roč. 2, 1870 č. 255, nestr.

V r. 1901 vznikl další peněžní ústav, a sice městská spořitelna. V prvních letech její existence ve výboru působilo německé vládnoucí představenstvo. Až po r. 1903 byl jejím předsedou starosta města JUDr. František Šromota. Aktuální vedení města ať už české nebo německé, dokázalo pro své záležitosti vytěžit ze spořitelny či jakéhokoli finančního ústavu určité výhody.²²³ Na správě spořitelny se angažovali i významní živnostníci Antonín Balisch a Ludvík Popp²²⁴, kteří byli v roce 1900 zvoleni také do vedení Obchodní záložny v Hranicích. Vedle nich se na správě záložny, která v Hranicích existovala od roku 1863, podíleli další významní hraničtí podnikatelé a živnostníci, jako byl Antonín Kunz, Ludvík Wellart a Karel Helsner. JUDr. František Šromota se angažoval ve funkci revizora.²²⁵

Ve 20. letech 20. století poskytla městská spořitelna téměř 500 půjček na stavby nemovitostí, různé adaptace a nástavby. Investovala výstavbu městské čtvrti u viaduktu, podílela se na financování rodinných domků a vil, zejména vilové čtvrti u Teplíc nad Bečvou a domy blízko hranické sokolovny.²²⁶ Od roku 1909 funguje v Hranicích Okresní spořitelna a záložna, která téhož roku vstoupila do Svazu českých spořitel, čímž začala podléhat revizím Svazu. Předsedou spořitelny byl zvolen stavitel Albert Hudec. Mezi členy představenstva byl i známý Peregrin Pešl, jeden z mála soukeníků, který se i nadále věnoval v Hranicích řemeslné výrobě sukna. Podle stanov přijatých 26. dubna 1911 bylo účelem spořitelny „*podporovati své členy při provozování živnosti a povznést jich poměry hospodářské, za kterýmž účelem bude jim povolovati úvěr, podporovati zřizování živnostenských družstev pro nákup surovin, družstev skladních, výrobních a dílenských a působiti jako společné peněžní ústředí k zlepšení platebních poměrů svého členstva.*“²²⁷ Delší tradici než spořitelna měla kontribučenská záložna, jejíž předchůdkyně existovaly již v 18. století. Poddaní si v době neúrody půjčovali obilí z kontribučenských obilních fondů za vysoký úrok, který byl odváděn vrchnosti. Kontribučenské záložny, čili peněžní ústavy, se transformovaly z obilních fondů císařským rozhodnutím ze dne 15. srpna 1864. Zákonem ze dne 15. března 1888 bylo záložnám umožněno přijímat vklady od svých členů a podílníků. Touto přeměnou

---

²²³ Jednalo se o oblast školství a spolky znázorňující ve své podstatě určité atributy obou národností. KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. 2 díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 130.

²²⁴ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 242.

²²⁵ Hlasy z Pobečví, roč. 3, 1900, č. 2, nestr.

²²⁶ MUSIOL, V. A.: *Soudní okres hranický; vývoj v letech 1900–1935*. Hranice 1936, s. 114.

²²⁷ ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KS Olomouc, sign Dr XIX 62, kart. č. 520.

prošla i hranická Kontribučenská záložna v roce 1890, čímž jí bylo umožněno podílet se na hospodářském životě. Záložna poskytovala úvěry nejen samostatným osobám, ale i obcím. Obcím Hrabůvka, Velká, Klokočí, Dub a Slavíč poskytla záložna úvěr na elektrizaci v jejich obci.²²⁸ Podobně se na rozvoji komunální infrastruktury podílel i Spořitelní a záloženský spolek, který vznikl v roce 1910. Ve 20. letech 20. století financoval stavby domů u Kostelíčka, poskytoval drobné půjčky a podílel se na vybudování Obchodní zadruby.²²⁹ S ohledem na to, že Hranice byly město s vlivnou německou menšinou, nacházela se v Hranicích německá spořitelna Stadt Weisskirchner Spar- und Vorschuss-Verein pro podporu německého obyvatelstva. Ve srovnání s Kontribučenskou záložnou, v jejímž rezervním fondu v roce 1904 bylo 4 856. 55 K, se v rezervním fondu německé spořitelny nacházelo 26 287. 26 K.²³⁰

Již v 70. letech 19. století se zastupitelé v čele se starostou města Hranic Henrichem Waczlawikem zabývali myšlenkou vybudování plynárny pro účely plynového osvětlení ve městě.²³¹ Později i na konci roku 1899, kdy se na téma osvětlení města diskutovalo na schůzi obecního výboru.²³² Diskuze probíhaly nejen proto, že se objevovaly stížnosti na nízkou kvalitu petroleje užívaného v petrolejových lampách, kterými byly ulice osvětlovány od roku 1864²³³, ale zejména z toho důvodu, že osvětlení obcí bylo považováno za „...*efektivní signál městského pokroku*“²³⁴. Přestože se o vybudování plynárny jednalo, k výstavbě nedošlo. Vybudování městské plynárny v Hranicích bylo prvním úkolem vítězné české strany v obecních volbách a nově zvoleného starosty JUDr. Františka Šromoty až v roce 1904. Stavba byla zahájena a do provozu byla plynárna uvedena 21. prosince 1904, přestože

---

²²⁸ MUSIOL, V. A.: *c. d.*, s. 111-113.

²²⁹ Tamtéž, s. 115.

²³⁰ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 244.

²³¹ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv.č. 643, kart. č. 41.

Podobně se o tom můžeme dočíst i v brněnském deníku *Morava* (později *Moravan*), který líčí, že místní velitel vojenských kasáren zamýšlel zřídit pro vojenské ústavy plynárnu, z které by i město odebíralo plyn k osvětlování pro své potřeby. (*Morava*, roč. 2, 1870, č. 68, nestr.)

²³² Obecní představení jednali o možnosti plynového, elektrického osvětlení, ale i o otázce spojení plynového osvětlení s elektrickým. Pro petrolejové osvětlení se nevyslovil nikdo. Firma Siemens & Halske dokonce v roce 1900 přednášela v prostorách radnice o možnostech elektrického osvětlení. (Hlas z Pobečví, roč. 3, 1900, č. 1, nestr.)

²³³ Ještě před petrolejem se používal argandový olej do tzv. argandových lamp (nazvané podle svého vynálezce francouzského původu Arganda z konce 18. století). INDRA, Bohumír: *Veřejné osvětlení v Hranicích od roku 1814 po dnešek*. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc nad Bečvou, 23, 1981, s. 6-8.

²³⁴ KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. 2 díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 21.

představenstvo obce chtělo plynárnu uvést do provozu už na začátku měsíce.²³⁵ Na schůzi obecního výboru v roce 1904 se zastupitelstvo usneslo na tom, že zavádění plynu budou provádět pouze instalatéri.²³⁶ Budova plynárny se nachází v dnešní Plynárenské ulici blízko hlavní trasy k centru a stojí dodnes.²³⁷ Zatímco v Hranicích se od 70. let 19. století diskutovalo o novém modernějším osvětlení města, v nedalekém Přerově se tato otázka začala řešit o dost později, což způsobilo, že Přerované nikdy nepoznali osvětlení města plynovými lampami. V Přerově tedy dlouho svítili petrolejem a následně začala etapa osvětlení elektrickou energií,²³⁸ kterou zase Hranicím poskytl Přerov. Osvětlování elektrickou energií patřilo obecně taktéž mezi blahodárné počiny zvyšující životní úroveň obyvatel. Avšak zavádění elektráren probíhalo relativně pomalu a poněkud složitěji, zejména proto, že cena elektrického osvětlení byla o poznání vyšší než cena plynového. Dalšími faktory, které nepříznivě ovlivnily uplatňování elektráren, byl složitější způsob výroby, nedokonalost zařízení a absence odborníků se zkušenostmi s výrobou elektrické energie.²³⁹ Hranice neměly svou vlastní elektrárnu a do roku 1924 ani nebyla do města zavedena elektrická energie. K elektrifikaci města došlo právě až v roce 1924, kdy byl do města zaveden proud ze Středomoravských elektráren v Přerově. O rok později byla elektrifikace dokončena, město na ni poskytlo 756 070 Kč.²⁴⁰

Ve sledovaném období mělo pro město obrovský význam rozvoj a budování klíčových komunikací pro spojení s okolními obcemi i se vzdálenějšími městy. Stejně výhodné to bylo jak pro město, tak pro okolní vesnice, kterým se tak dostalo dobrého spojení s městem a vyřešilo to sužující problémy. V Hranicích sídlil Okresní silniční výbor, který se staral právě o tyto komunikace. Ke konci roku 1904 spravoval Okresní silniční výbor asi 154 km silnic.²⁴¹ V roce 1906 jednalo představenstvo města Hranice s ministerstvem vnitra o udělení státní subvence na stavbu silnice Hranice–Paršovice.²⁴²

---

²³⁵ Soka Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 1010, kart. č. 214.

²³⁶ Tamtéž, Protokolní kniha o schůzích obecního výboru, inv. č. 144.

²³⁷ Fasáda městské plynárny byla vytvořena z neomítaných cihel, na nichž byly tvořeny neorománské prvky (obloučkový vlys a lizény). (POSPĚCH, Tomáš: *Hranická architektura 1815–1948*. Hranice 2000, s. 34.)

²³⁸ KLADIWA, Pavel a spol.: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*. 2 díl. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009, s. 34-35.

²³⁹ Tamtéž, s. 35-37.

²⁴⁰ *Elektrifikace města Hranice*. Přehled, 25. 3. 1932, s. 4; Tamtéž, 1. 4. 1932, s. 2-3.

²⁴¹ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 202.

²⁴² O zřízení zmíněné silnice usilovaly obce Hranice, Bystřice pod Hostýnem, Zbrašov, Valšovice, Paršovice, Rakov, Vitonice a Mrlínek již v roce 1898. Volání po této silnici však nebylo silničním

Jako argument pro schválení žádosti uvedlo představenstvo využití nezaměstnaných dělníků z vyhořelé Hellerovy továrny ke stavebním pracím, čímž by byli bývalí dělníci zaměstnáni a snížila by se nouze většiny z nich. Ministerstvo vnitra však této žádosti nevyhovělo. Jedním z důvodů byly finanční aspekty a dalším důvodem byla dle jejich odpovědi skutečnost, že pro stavbu cesty nelze využít „*slabých na pozemní práce nezvyklých továrních dělníků*“. Vzhledem k tomu, že v roce 1905 probíhala stavba silnice na území okresu Bystřice pod Hostýnem, a sice z města Bystřice pod Hostýnem přes obce Mrlínek, Vizovice a Býškovice směrem na Hranice, volaly obce hranického okresu (Rakov, Paršovice, Valšovice, Zbrašov), po dalších jednáních ke stavbě silnice v jejich obvodu. Silnice, která by nespojovala pouze jednotlivé obce, ale zároveň dva okresy hranický a bystřický měla být po tlaku obcí vedena nikoliv přes obec Zbrašov, ale odbočkou přes „Křivé“, čímž by se snížily nejen stavební náklady, ale zamezilo se i velkému stoupání v obci Zbrašov. Jednotlivé obce se zavázaly, že stavbu silnice na svém území budou hradit ze svých zdrojů za předpokladu, že se okresní silniční výbor přispěje jednu korunu na běžný metr a že po vystavění převezme silnici do své správy. V roce 1908 se v tisku objevovaly myšlenky na vystavění silnice z Hranic přes Potštát, Spálov, Vítkov do Opavy. Nedlouho poté žádala obecní rada Kelče o vystavění silnice přes Kelč, Vsechovice, Příkazy a Osíčko.²⁴³

Již v roce 1899 se v obecním výboru objevily úvahy o zřízení telefonního spojení mezi radnicí, místní policií a nemocnicí. Avšak první kroky k zavedení telefonního spojení do města se objevily až v roce 1903. Úvahy o zřízení telefonní sítě v Hranicích, která by mimo jiné spojila město Hranice „*s Vídní a tím s dalším světem*“, proběhly v okamžiku, kdy v Přerově již docházelo ke zřizování telefonní sítě a v Lipníku bylo k jejímu užívání přihlášeno již 20 předplatitelů. Přestože zřízením telefonní sítě se hranický obecní výbor zabýval již od roku 1903, tehdejší C. k. ministerstvo obchodu jej neschválilo. Bylo nutné čekat na jeho povolení. Hranický obecní výbor se zavázal příspěvím na zřízení telefonního spojení, které mělo být vedeno z Lipníka částkou 2 340 K, která měla být rozdělena mezi předplatitele. Každý předplatitel, který se zavázal připojením k telefonní lince, měl zaplatit před zahájením

---

výborem vyslyšeno kvůli nedostatečným finančním příspěvkům výše uvedených obcí. (SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 1040, kart. č. 224).

²⁴³ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 672, kart. č. 59.

výstavby částku 146 K.²⁴⁴ Mezi prvními zájemci, kteří se chtěli připojit ke státnímu telefonnímu spojení, byli například Družstvo knihtiskárny, majitel pekárny S. Schlesinger, majitel obchodu se smíšeným zbožím Ludvík Wellart, Alfréd Rosethal, továrna S. Hellera, vdova a syn, majitel továrny Antonín Kunz, majitel továrny na likéry Abraham Wolf, všeobecná nemocnice a radnice a další. S výstavbou telefonní linky se po dlouhých vyjednáváních začalo v roce 1905. V roce 1911 byla zřízena i telefonní linka pro místního městského lékaře MUDr. Václava Pozdílka, která byla vedena z policejní stanice a měla mu sloužit výhradně pro úřední záležitosti.²⁴⁵ V roce 1913 pak rada města aktivně vyjednávala s C. k. ředitelstvím pošt a telegrafů v Brně, konkrétně s dvorním radou Karlem Reusem, zřízení vedlejších telefonních stanic ve městě, které, jak sama napsala „*nutně potřebují*“.²⁴⁶

Poštovní úřad byl ve městě vybudován již v roce 1785. Jednalo se o stanici takzvané dostavníkové pošty, která sloužila k přepravě nejen poštovních zásilek a balíků, ale i k přepravě osob na trase z Olomouce, přes Lipník nad Bečvou, Hranice, Nový Jičín, Příbor, Frýdek–Místek, Těšín do Krakova. Takto fungovala dostavníková pošta v Hranicích až do roku 1847, kdy byla dokončena stavba nové železnice Ferdinandovy Severní dráhy se stanicí mimo jiné i v Hranicích. Od roku 1867 sídlil poštovní úřad v Radniční ulici a roku 1869 bylo do budovy poštovního úřadu zavedeno telegrafní spojení.²⁴⁷ Do obvodu hranické pošty patřily v roce 1904 obce Velká, Hrabůvka, Olšovec, Lhotka, Radíkov, Špičky, Ústí, Skalička, Zbrašov, Paršovice, Opatovice, Rakov a Valšovice.²⁴⁸

Zrušení cechů v roce 1859 mělo za následek sdružování řemeslníků, dle své specializace, do jednotlivých společenstev. V roce 1904 bylo v Hranicích celkem 14 společenstev, a sice Družstvo knihtiskárny v Hranicích, Vydavatelské družstvo Hlasů z Pobečví s předsedou JUDr. Františkem Šromotou, Společenstvo obchodníků s předsedou Ludvíkem Wellartem, Společenstvo soukeníků, Společenstvo výčepníků

---

²⁴⁴ Objevovaly se i negativní ohlasy na to, že předplatitelé musí na zřízení telefonní linky doplácet. I přesto, že se jednalo o třetinu z celkové částky, která byla na zřízení telefonní linky vyhrazena. Některým předplatitelům se nelíbilo, že musí státu na tuto záležitost přispívat, neboť on měl v následujících letech z využívání telefonní linky užitek ve formě každoročních poplatků od uživatelů.

²⁴⁵ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 789, kart. č. 111. Telefonní linka pro MUDr. Pozdílka byla zřízena poté, co ministerstvo obchodu výnosem ze dne 24. června 1911 snížilo předplatné o 50%.

²⁴⁶ SokA Přerov, AM Hranice, inv. č. 789, kart. č. 111.

²⁴⁷ INDRA, Bohumír: *200 let pošty v Hranicích*. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc nad Bečvou, 26, 1985, s. 7.

²⁴⁸ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 205.

s předsedou Ludvíkem Poppem, Společenstvo koncesovaných a svobodných živností, Společenstvo krejčích, Společenstvo obuvníků, Společenstvo řemeslných živností, Společenstvo pekařů, Společenstvo řezníků a uzenářů, Společenstvo řemeslníků pracujících ze dřeva a kovu²⁴⁹, Společenstvo smíšených řemesel a konečně Družstvo řeznické porážky (jatka).²⁵⁰

Město Hranice bylo ve 2 polovině 19. století centrem především zemědělského okresu, což podtrhovala i existence zdejšího velkostatku. V Hranicích převládaly zejména živnosti a řemesla.²⁵¹ Vedle soukenického řemesla od středověku ovlivňovalo hospodářství města Hranic také řemeslo pekařské. Další řemesla, která se sdružovala v ceších, bylo mlynářské řemeslo, tkalcovské a kovářské, v němž se sdružovali i zámečníci, stolaři, koláři a později i pekaři a hrnčíři.²⁵² Řemeslníci a živnostníci nabízeli své služby a výrobky na výročních trzích konaných čtyřikrát do roka přeložených v lednu 1875 z pondělí na úterý po svátku svatého Matěje, po Sv. Janu Křtiteli, v úterý před Nikodémem a poslední v řadě před slavností Početí panny Marie.²⁵³ Od roku 1896 do roku 1914 bylo koncesováno dohromady 809 živností.²⁵⁴

Literatura věnující se hranickému průmyslu, řemeslům a živnostem nás seznamuje s Hranicemi jako s městem, v němž dominovalo soukenické řemeslo. Soukenictví se ve městě znovu etablovalo na počátku 18. století a jeho úpadek bývá spojován se vznikem tovární výroby v polovině 19. století. Stav hranického řemeslného soukenictví byl v 19. století ovlivněn několika nepříznivými faktory, které měly za následek eliminování výroby sukna řemeslným způsobem. V roce 1791 bylo ve městě 238 soukenických mistrů a hranické sukno se odbývalo na světových trzích v Pešti. Na počátku 19. století stoupl počet soukenických mistrů na 400, ale vlivem zavádění strojů do výroby začal jejich počet klesat. V roce 1831 klesl počet soukenických mistrů na 300. Další nepříznivou událostí pro hranické soukenictví představovalo zrušení cechů v roce 1859, což způsobilo další úbytek soukenických mistrů v Hranicích. Po zrušení

---

²⁴⁹ Předsedou dřeva a kovozpracujících živností v Hranicích byl stolařský mistr Fabian Čihala, který byl nucen v roce 1913 ze zdravotních důvodů odstoupit z funkce. Ve funkci jej nahradil hranický stolařský mistr Antonín Terk. (ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Obchodní a živnostenská komora Olomouc, inv. č. 5210, kart. č. 633.)

²⁵⁰ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 253-254.

²⁵¹ BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, sv. 6, Ostrava 1978, s. 129.

²⁵² BARTOVSKÝ, Vladimír: *Rozkvět a úpadek hranických řemesel*. *Záhorská kronika*, 3, 1928, s. 65-67.

²⁵³ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 655, kart. č. 47.

²⁵⁴ SokA Přerov, fond Okresní úřad Hranice, Živnostenský rejstřík.

cechů se jednotlivá řemesla v Hranicích, tak jako i v jiných městech, začala sdružovat do společenstev. Hraničtí soukeníci se sdružili do tzv. Společenstva soukeníků. Dále můžeme předpokládat, že vznik známé Hellerovy soukenické továrny měl také svůj podíl na snižování výroby sukna tradičním řemeslným způsobem, neboť řemeslníci nebyli schopni konkurovat rychlejší a levnější výrobě sukna.²⁵⁵ Založení továrny²⁵⁶ tudíž zasadilo hranickému soukenictví poslední ránu. Vedle Hellerovy továrny působily v Hranicích další textilní podniky, a sice firma Bratří Dittelů a poboční závod firmy Noe Stross.²⁵⁷ Zmíněná Hellerova továrna však měla pro Hranice primární význam, neboť obchodovala na světových trzích. Byť tovární výroba sukna zažívala obrovský boom, hrstka hranických soukeníků se snažila udržet a konkurovat tovární výrobě tím, že v roce 1902 založila Strojové družstvo soukeníků. Družstvo převzalo budovy a majetky Společenstva soukeníků. Členem družstva mohl být pouze samostatně pracující soukeník, který zaplatil vstupní vklad 500 rakouských korun.²⁵⁸

---

²⁵⁵ INDRA, Bohumír: *Poslední soukeníci v Hranicích: Záhorská kronika*, 25, 1984, s. 5-8.

²⁵⁶ Literatura se rozchází v interpretaci roku založení továrny. Autoři jednotlivých studií s odlišnými roky vzniku továrny se individuálně přiklánějí k různým tvrzením. K roku 1841, nejstaršímu roku založení továrny, se přikláněl Čeněk Kramoliš v příspěvku *Nynější průmysl v Hranicích*. (KRAMOLIŠ, Čeněk: *Nynější průmysl v Hranicích: Záhorská kronika*, 14, 1931, s. 5.) Ve 40. letech 19. století přišel zakladatel továrny Samuel Heller do Hranic a začal provozovat soukenickou činnost za pomoci několika ručních tkalcovských stavů. (ZA Opava, pobočka Olomouc, fond S. Hellera vdova a syn, továrna na sukna, flanely a módní zboží, a. s., Hranice (dále jen S. Hellera vdova a syn), inv. č. 27, kart. č. 6.) Bohumír Indra ve svém příspěvku o soukenickém řemeslu uvádí rok založení 1869. (INDRA, Bohumír: *Poslední soukeníci v Hranicích: Záhorská kronika*, 25, 1984, s. 6.) Pravděpodobnější rok vzniku továrny je rok 1844 a přiklánějí se k němu i další autoři např.: BEDNÁŘ, Václav – POSPĚCH, Tomáš: *Židé na Hranicku*. Hranice 2007, s. 6.; POSPĚCH, Tomáš: *Hranická architektura 1815-1948*. Hranice 2000, s. 11.; BEDNÁŘ, V. a kol.: *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*. Hranice 2006, s. 57.)

²⁵⁷ Tyto firmy se řadily mezi menší podniky. Otec Noe Strosse, Jakub Stross se v 1. polovině 19. století začal věnovat manufakturní soukenické výrobě. Výrobnu předal Noemu, který se zasloužil o její zmodernizování a rozšířil ji do tovární podoby. Poté ji věnoval do Hellerovy továrny. (BEDNÁŘ, Václav: *Osobnosti pochované na židovském hřbitově v Hranicích*. In: PÁLKA, P. (ed): *Židé a Morava – XIV*. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 14. listopadu 2007. Kroměříž 2008, s. 100-101.)

²⁵⁸ INDRA, Bohumír: *Poslední soukeníci v Hranicích: Záhorská kronika*, 25, 1984, s. 5-8.

6.3. Průmyslové zastoupení ve sledovaném období

Přestože byl průmysl ve městě doslova nepatrný (ve srovnání s jinými městy), vzniklo zde několik podniků, které překročily hranice města i okresu. Především to byla již zmíněná Hellerova továrna na sukna, flanely a módní zboží, která vyvážela své výrobky téměř do celého světa (Albánie, Řecko, Egypt, Turecko).²⁵⁹ Významného věhlasu tato židovská firma docílila za vnuka zakladatele Richarda Hellera. Rodinný podnik vlastnil od roku 1906 a zasloužil se o jeho zmodernizování, ke kterému došlo bezprostředně po požáru 13. prosince 1905.²⁶⁰ V roce 1906 firma vystoupila ze závodu veřejného společníka Karla Hellera ve Vídni a dále působila jako firma jednotlivce.²⁶¹ R. Heller ve svém životě provedl několik diplomatických cest ve prospěch monarchie. V roce 1913 se vydal na cestu do Švýcarska, kde měl za úkol prozkoumat politické a hospodářské poměry, za což byl dokonce vyznamenán řádem železné koruny III. třídy.²⁶² Richard Heller se zasloužil o rozvoj továrny a města a byl členem městského zastupitelstva. Stejně jako jeho předchůdce ve vedení firmy, podporoval dobročinnou činnost a nechal pro své zaměstnance vybudovat první krytý plavecký bazén v Hranicích.²⁶³ V roce 1926 se podnik transformoval v akciovou společnost s názvem S. Hellera, vdova a syn. Richard Heller zemřel roku 1933 a ve vedení firmy jej vystřídal jeho syn Štěpán Heller. Jak je to s označením německá židovská rodina? Byla to židovská rodina, která však později konvertovala ke křesťanství. Richard Heller a jeho manželka Adéla inklinovali spíše k československé národnosti, byť byli vychováni německy. Vedle toho jejich syn Štěpán byl členem německé strany Deutsche Partei.²⁶⁴

---

²⁵⁹ Compass, 1926, s. 1535. V Compassu se také uvádí, že firma měla v polovině 20. let 20. století 380 zaměstnanců.

²⁶⁰ Požár zcela zničil všechna 3 patra dělnické budovy i s vybavením. Zachovány zůstaly pouze administrativní budovy. Na místě požáru zasahoval zdejší dobrovolný hasičský sbor, kterému velel předseda sboru, současně člen městské rady a pozdější starosta města Hranic Ludvík Popp. Nedlouho po vypuknutí požáru přijely na pomoc hasičské jednotky z Drahotuš, Zbrašova, Černotína, Hluzova, Velké a chvíli před půlnocí dorazil i sbor dobrovolných hasičů z Lipníka. Škoda způsobená požárem byla vyčíslena na 500 000K. Dosud není jasné, proč požár vznikl. V jednom okamžiku přišlo o práci 203 dělníků (včetně 8 mistrů, 5 úředníků, 1 domovníka a 2 kočí). Téměř všichni tito lidé se ocitli v existenční krizi. Celkem 194 dělníků zůstalo bez zaměstnání a bez mzdy, proto se obrátili na město Hranice s žádostí o podporu. Městská rada každému z dělníků udělila na štědrý den 5 korun z chudinského fondu. Asi 20 dělníků, kteří byli členy bývalé závodní pokladny, byli finančně podpořeni z jejího fondu. Další katastrofa postihla firmu roku 1928, kdy během větrné smršti byla stržena část střechy. Celková škoda činila 100 000 Kč. (SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 83, kart. č. 91).

²⁶¹ SokA Přerov, fond AM Hranice, inv. č. 672, kart. č. 59.

²⁶² Tamtéž, inv. č. 2331, kart. č. 37.

²⁶³ ZA Opava, pobočka Olomouc, fond S. Hellera vdova a syn, inv. č. 36, kart. č. 8.

²⁶⁴ SokA Přerov, fond AM Hranice, kronika města Hranic.

S textilním průmyslem v Hranicích byla spojena i firma bratrů Davida a Morice Baarů, kteří se svou činností začali 15. července 1899. Zpočátku však provozovali obchod se smíšeným zbožím pod názvem „Brüder Baar“ se sídlem v Hranicích. Od 24. března 1909 se firma specializovala na zasilání sukna a dále fungovala pod protokolovanou firmou „*Tuchversand „Hranicia“ Brüder Baar, Mährisch Weiskirchen*“ (Zasilatelství sukna „Hranicia“ bratří Baarové, v Hranicích, Morava). David Baar zemřel 4. dubna 1922 ve Vídni a jeho bratr Moric se stal jediným majitelem firmy.²⁶⁵

V letech 1900-1940 provozoval místní kožešník a současně i člen obecního zastupitelstva Max Honsik (1867–1956) kožešnictví a obchod s klobouky pod protokolovanou firmou „*Max Honsik, obchod klobouky a kožešnictví v Hranicích*“. Jeho hlavní živností bylo kožešnictví a obchod s klobouky provozoval pouze jako vedlejší činnost.²⁶⁶

Odchodu s kůžemi se věnoval i Šalamoun Brada. Svou firmu nechal zaprotokolovat u Krajského obchodního soudu v Novém Jičíně v roce 1910 pod názvem „*Šalamoun Brada, výkroj kůže a obchod obuvnickým a sedlářským příslušenstvím*“. V roce 1920 do firmy přistoupil zeť Jindřich Vlček, který podnik dále vedl i po smrti Šalamouna Brady v roce 1922.²⁶⁷

K textilnímu průmyslu patří také obchod Karla Barona, který si nechal zaprotokolovat v roce 1905 pod názvem „*Karel Baron, obchodník v Hranicích*“. Firma se specializovala na „*obchod s hotovým novým šatstvem, prádlem, botami, ženskými i dětskými střevíci, papučemi, čepicemi, slaměnými a plstěnými klobouky a deštníky*“. Po smrti otce Karla, který si v Židovské ulici nechal v roce 1910 vybudovat obchodní a obytný dům s bohatou secesní sgrafitovou fasádou v dnešní Janáčkově ulici²⁶⁸, zdědil podnik v roce 1922 v pozůstalosti Karlův syn Leopold Baron, který v podnikání dále pokračoval. V roce 1939 byla židovská firma arizována.²⁶⁹

V roce 1911 si nechal zaprotokolovat svůj obchod Julius Mlčoch pod názvem „*U města Paříže*“ zabývající se obchodem s textilním zbožím. Po smrti majitele v roce

---

²⁶⁵ ZA Opava, pobočka Olomouc, fond Krajský soud Olomouc (dále jen KS Olomouc), sign. A VII 72, kart. č. 174.

²⁶⁶ Tamtéž, sign. A VII 31, kart. č. 174.

²⁶⁷ Tamtéž, sign. A VII 17, kart. č. 173.

²⁶⁸ BEDNÁŘ, Václav – POSPĚCH, Tomáš: *Židé na Hranicku*. Hranice 2007, s. 7.

²⁶⁹ ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KS Olomouc, sign. A VII 29, kart. č. 173.

1941 přešel podnik do vlastnictví jeho manželky Marie Mlčochové, která z těchto důvodů nechala změnit znění firmy na „*J. Mlčoch, majitelka Marie Mlčochová*“.²⁷⁰

Obchodem krátkým, módním a střížním zbožím se zabývala i firma Josefa Nepraše a Jana Peroutky v Břeclavi, kteří v roce 1913 zřídili v Hranicích filiální podnik. V roce 1915 se oba společníci rozešli a každý z nich se ujal jednoho z podniků. Josef Nepraš se stal novým majitelem firmy v Břeclavi a Jan Peroutka toho v Hranicích, který vedl pod názvem *Jan Peroutka, obchodní dům* až do roku 1950, kdy byl závod začleněn do národního podniku Textilia.²⁷¹

Z průmyslových odvětví se na hospodářství města ve 2. polovině 19. století nejvýrazněji podepsal právě textilní průmysl, který navazoval na tradice středověkého soukenictví. Avšak na konci 19. a zejména pak na počátku 20. století pozorujeme stagnaci textilního průmyslu a zánik několika menších podniků především po roce 1918. Za těchto podmínek se do popředí začaly dostávat strojírenské závody a továrny, a sice továrna na vodovody a pumpy Antonína Kunze, nábytkářský podnik a. s. Thonet–Mundus či továrna na speciální hračky, prací stroje a mandly Melichar a Čejka.²⁷² Daleko za rakouskouherské hranice sahal význam továrny Antonína Kunze na vodovody a pumpy. Tento rodák z Plzně si v Hranicích v roce 1883 zřídil živnost pod názvem Antonín Kunz, výroba a oprava hospodářských strojů. Pomáhali mu pouze jeho otec a jeden učeň. V roce 1884 koupil dům (dnešní Kunzova vila), z něhož vybudoval továrenskou budovu v pseudobarokním slohu. Antonín Kunz mnoho cestoval, aby načerpal zkušenosti a nové poznatky v oblasti výrobních postupů a metod. Což se mu vyplatilo, neboť na základě svých zjištění vytvořil konstrukci větrného kola²⁷³, které Kunzovu továrnu bez nadsázky proslavilo po celém světě.²⁷⁴ Vojtěch Bartovský ve svém díle píše „*Není snad větší obce, okresu, země, říše a dílu světa kteréhokoliv na kontinentě, aby nebyla tato firma buď dodala neb zřídila větrný motor, vodovod, pumpy nejrozmanitějších druhů, jaké si jen bádavý lidský duch v dnešní*

---

²⁷⁰ Tamtéž, sign. A XII 298, kart. č. 226.

²⁷¹ Tamtéž, sign. A XII 304, kart. č. 226.

²⁷² BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, sv. 6, Ostrava 1978, s. 129.

²⁷³ Zkombinoval větrné kolo německé firmy Filler s americkou verzí Halladayova větrného motoru. (BEDNÁŘ, Václav a kol.: *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*. Hranice 2006, s. 102)

²⁷⁴ BEDNÁŘ, V. a kol.: *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*. Hranice 2006, s. 102.

*pokročilé době může domysliťi.*²⁷⁵ Po roce 1908 čekala firmu a především Antonína Kunze nepříjemná doba. Továrna se dostala do vážných finančních problémů, které byly způsobeny soudními spory kvůli špatné kvalitě motorů Samson. Soudní jednání dopadla nepříznivě pro firmu a Kunz, který situaci neunesl, se pokusil o sebevraždu. Zemřel 30. srpna 1910 v benešovské nemocnici. Jen díky reakci starosty města JUDr. Františka Šromoty byla firma zachráněna před konkurzním řízením a přeměněna v akciovou společnost.²⁷⁶

V roce 1904 byla zaprotokolována firma Rak a Wollner pod názvem „*Rak a Wollner, zasilatelský závod dříve Družstvo Český Sedlák v Hranicích*“. Jak z názvu firmy vyplývá, existovala společnost Český Sedlák, jejíž členové se roku 1904 rozešli a svůj podnik prodali zmíněnému Józovi Rakovi a Karlu Wollnerovi. Nedlouho poté byla na firmu uvalena exekuce a v roce 1905 vystoupil Karel Wollner z firmy. Vystřídal jej Vladimír Hobza, který se stal společníkem firmy. Zároveň se změnil předmět činnosti firmy, kdy se již nezabývali zasilatelstvím, ale začali se věnovat tovární výrobě pracích strojů a přístrojů. Konkrétně se jednalo o „*patentní prací stroje se značkou Ideal, ždímadla gumová a paragumová, mechanické mandly, odstředivá ždímadla pro pohon ruční, strojní a elektrický, zařízení parních prádelen, sušíren a desinfekčních aparátů pro ústavy městské, školní, pensionáty, nemocnice, hotely atd., žehlicí stroje, škrobicí stroje a přístroje pro prádelny.*“²⁷⁷ Oficiální název firmy zněl „*Rak a Hobza, první česká speciální továrna pracích strojů a přístrojů v Hranicích*“.²⁷⁸ Iniciátorem založení této firmy byl Józ Rak, který si jako jeden z mála uvědomoval, že na trhu chybí české výrobky pracích strojů, o které je však značný zájem. Skutečnost, že výrobků značky „Ideal“ bylo v roce 1905 vyrobeno 2 500 kusů, je toho důkazem. Továrna vyvážela své výrobky nejen po celém Rakousko-Uhersku, ale i do Ruska, Rumunska, Egypta.²⁷⁹ V roce 1906 přistoupil do firmy jako třetí společník Jaroslav Čejka²⁸⁰, čímž se také změnilo znění firmy na Rak, Hobza a spol., první česká speciální továrna pracích strojů a přístrojů. Józ Rak vystoupil v roce 1907 ze společnosti a jejími

---

²⁷⁵BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 255. V Compassu se uvádí, že firma vyvážela své výrobky na Balkán, do Polska, Německa, Rakouska, Maďarska, Jugoslávie, Orientu, Afriky, Ameriky. (Compass, 1926, s. 636). V roce 1910 měla továrna 250 zaměstnanců. (BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, sv. 6, Ostrava 1978, s. 130.)

²⁷⁶BEDNÁŘ, V. a kol.: Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších. Hranice 2006, s. 103.

²⁷⁷BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 259.

²⁷⁸ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KS Olomouc, sign. A XII 267, kart. č. 224.

²⁷⁹BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 259-263.

²⁸⁰Dosud vykonával funkci účetního ve firmě. (BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 259.)

společníky zůstali pouze Vladimír Hobza a Jaroslav Čejka. O tři roky později z firmy vystoupil Vladimír Hobza a jediným majitelem firmy „*Jaroslav Čejka dříve Hobza a spol.*“ se stal Jaroslav Čejka. Takto firma fungovala do roku 1922, kdy se druhým společníkem stal František Melichar. S tím souvisela i poslední změna názvu firmy, a sice „*Melichar a Čejka, továrna na spec hračky a stroje pro domácnost*“. Vedle pracích strojů se firma zaměřila i na výrobu dřevěných dětských aut různých velikostí a dřevěných houpacích hraček různých druhů.²⁸¹ V roce 1927 zemřel společník firmy Jaroslav Čejka. Po dohodě s vdovou Marií Čejkovou zůstal František Melichar jediným majitelem firmy až do roku 1950, kdy byl podnik z důvodu ukončení živnosti vymazán z obchodního rejstříku.²⁸²

Obchodem s uhlím, stavebními a hospodářskými potřebami se zabývala filiálka Aloise Kožušníčka zřízená v roce 1910.²⁸³

Výrazný podíl na hranickém průmyslu měly i potravinářské závody. Nejvýznamnější potravinářské podniky, kterými byly pivovar a lihovar Velkostatku Hranice zanikly na konci 19. století.²⁸⁴ Mezi dalšími podniky s nejdelsí tradicí, které byly zaprotokolovány, byla i továrna Abrahama Wolfa na výrobu kořalek a likérů. S provozováním výroby alkoholických nápojů začali již Abrahamovi předci na počátku 19. století, kdy měli pronajatou hranickou vrchnostenskou palírnu. V roce 1835 odkoupil Abraham Wolf spolu se svým bratrem Sigmundem objekty v hospodářské části hranického zámku a rok poté na tomto místě otevřeli palírnu a výrobu rumu, slivovice a likérů.²⁸⁵ Po smrti obou bratrů převzala podnik v roce 1874 vdova po Abrahamu Wolfovi Antonie Wolfová.²⁸⁶ Do roku 1879 byla jedinou majitelkou, tehdy se jejím společníkem ve firmě stal její syn Wilhelm Wolf²⁸⁷, který v roce 1865 převzal po svém otci Abrahamovi funkci starosty židovské náboženské obce. Pozdější léta

---

²⁸¹ KRAMOLIŠ, Čeněk: *Nynější průmysl v Hranicích: Záhorská kronika*, 14, 1931, s. 4-7.

²⁸² ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KS Olomouc, sign. A XII 267, kart. č. 224.

²⁸³ Tamtéž, sign. A XI 378, kart. č. 222.

²⁸⁴ BARTOŠ, Josef a kol.: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, sv. 6, Ostrava 1978, s. 130.

²⁸⁵ BEDNÁŘ, Václav: *Osobnosti pochované na židovském hřbitově v Hranicích*. In: PÁLKA, P. (ed): *Židé a Morava – XIV. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 14. listopadu 2007*. Kroměříž 2008, s. 95-116.

²⁸⁶ Byla druhou manželkou Abrahama Wolfa. S první manželkou Leou měl celkem tři syny a jednu dceru. Druhorozený syn Maxmilián Wolf byl vynikajícím hudebníkem s hudebním nadáním. Byl zařazen mezi menší mistry zlaté éry vídeňské operety. (BEDNÁŘ, Václav: *Osobnosti pochované na židovském hřbitově v Hranicích*. In: PÁLKA, P. (ed): *Židé a Morava – XIV. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 14. listopadu 2007*. Kroměříž 2008, s. 103-104).

²⁸⁷ ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KS Olomouc, sign. A VII 2, kart. č. 173.

existence továrny jsou ovlivněna židovským původem rodiny. Poslední majitel továrny Oskar Wolf zahynul s největší pravděpodobností v koncentračním táboře. Během 2. světové války začala výroba pozvolna upadat a po roce 1945 byla továrna znárodněna.²⁸⁸

V roce 1894 si Salomon (Samuel) Schlesinger (1836–1912) nechal zaprotokolovat svůj obchod se smíšeným zbožím. Předcházela tomu pekařská živnost, kterou získal v roce 1856. Kolem roku 1880 vystavěl ve svém židovském domě, kde současně provozoval i zmíněný obchod se smíšeným zbožím, novou pec i s novým systémem vytápění. V souvislosti s tím postavil i vysoký pekárenský komín.²⁸⁹ Schlesinger vedl podnik do roku 1908, tehdy jej předal svým synům Adolfovi a Felixovi. Ti rozšířili otcovo podnikání a v roce 1914 začali vedle obchodu se smíšeným zbožím provozovat i „*pekařství a pecnářství*“ a posléze pekli pro vojenskou posádku v Hranicích i v Brně. S vojenskou akademií v Brně měla firma S. Schlesinger smlouvu na pečení chleba od 1. ledna do 31. prosince 1923, avšak z důvodů nedodržování smluvních podmínek byla spolupráce skončena již 21. dubna 1923. Jakým způsobem nebyly podmínky dodržovány, nevíme. Spolumajitel firmy Felix Schlesinger z firmy 28. března 1923 vystoupil. Po smrti Adolfa Schlesingera zdědil podnik jeho syn Bedřich Schlesinger, který se však, i se svou manželkou Edith a dcerou Grétou, stal obětí holocaustu.²⁹⁰ Schlesingerovi byla židovská rodina, která se také aktivně angažovala ve veřejném životě, zejména v záležitostech židovské náboženské obce. Zakladatel podniku Salomon byl starostou židovské politické obce a stejnou funkci zastával od roku 1915 i jeho syn Adolf a byl jím až do sloučení obou částí, do roku 1919.²⁹¹

Další likérka vznikla v roce 1901. Nechal si ji zaprotokolovat Leopold Fischer ml. pod názvem „*Leopold Fischer jun., Spirituosenerz., Likör- und Rumfabrik.*“ Do obchodního rejstříku byla zapsána prokura jeho manželky Jenny Fischerové. Jednalo se o židovský podnik, který byl v roce 1942 arizován.²⁹²

---

²⁸⁸ BEDNÁŘ, Václav – POSPĚCH, Tomáš: *Židé na Hranicku*. Hranice 2007, s. 20.

²⁸⁹ Ten byl pro své účely využíván téměř jedno století. V roce 1973 byl komín při rekonstrukci demolován a nahrazen novým moderním systémem vytápění.

²⁹⁰ ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KS Olomouc, sign. A XII 255, kart. č. 224.

²⁹¹ BEDNÁŘ, Václav – POSPĚCH, Tomáš: *Židé na Hranicku*. Hranice 2007, s. 18-19.

²⁹² ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KS Olomouc, sign. A VII47, kart. č. 174.

V roce 1903²⁹³ bylo v Hranicích zřízeno Rolnické mlékárenské družstvo, jehož úkolem bylo „*jen od krav společníků nadojené mléko prodávati, toto na společný účet zpracovati a výrobky mléčné zpeněžiti a tak společným provozováním mlékařství v mlékárně spolkové ku zvelebení hospodářství i ku zvýšení výnosu hospodářského společníků přispívati.*“ Družstvo mělo k roku 1905 celkem 81 členů, kteří byli povinni zaplatit členský poplatek 30K²⁹⁴, přičemž jejich členství končilo úmrtím, vystoupením nebo vyloučením. Ten, kdo chtěl z družstva vystoupit, musel podat písemné prohlášení před ukončením správního roku, ale členem přestal být až koncem pátého roku po správním roce, ve kterém své vystoupení ohlásil. Přesto musel až do ukončení svého členství plnit veškeré povinnosti a závazky vůči společenstvu. Jestliže by nedodával mléko do družstevní mlékárny, musel by družstvu nahradit ušlý zisk a pokrýt i případné škody. Vedení družstva mohlo svého člena ze společnosti vyloučit a to v případě, že jejich člen neplnil řádně povinnosti vůči družstvu nebo záměrně vystupoval proti zájmům družstva. Také, byl-li uveden do konkurzu. Důvodem vyloučení člena ze společnosti představovalo zbavení jeho svéprávnosti a konečně v případě, že člen po dobu šesti měsíců neplatil své závazky, bylo vedení družstva oprávněno jej ze společnosti vyloučit a dluh vymáhat. Po svém zřízení družstvo pro účely své činnosti přestavělo budovu, jejíž přestavbu provedl stavitel Albert Hudec. Náklady na přestavbu budovy činily 43 000K. Vzhledem k tomu, že podíl 30K členové povětšinou neplatili hotově a celou částku najednou, ale byl jim tento obnos strháván po částech z výplaty za mléko, muselo si družstvo potřebný kapitál opatřit půjčkou v Kontribučenské záložně. Družstvo nebylo po finanční stránce v prvních letech existence v příliš výhodné situaci, neboť jej zatěžovala půjčka na pořizovací náklady, které se v prvních šesti letech odečítaly ze zisku. Až v pozdější době se zisk rozděloval mezi členy ve formě příplatku za mléko nebo se převáděl do rezervního fondu. V roce 1907 mělo družstvo již 120 řádných členů a o tři roky později o dalších 55 členů více.²⁹⁵ Cena za mléko se pohybovala v haléřích, až od roku 1919 byla navýšena a dělila se podle obsahu tuku v mléce. Cena mléka za jeden litr s obsahem 3,1% tuku vzrostla na jednu korunu. Mléko, které obsahovalo méně tuku, bylo levnější.

---

²⁹³ V knize Soudní okres hranický stojí, že myšlenka zřídit v Hranicích rolnickou mlékárnu byla odsouhlasena na valné hromadě 15. ledna 1904. Z archivních materiálů však víme, že žádost o zapsání společenstva byla c. k. obchodnímu soudu v Novém Jičíně zaslána již v prosinci roku 1903. (ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KS Olomouc, sign. Dr XIX 59, kart. č. 519).

²⁹⁴ V následujících letech byl zápisný poplatek snížen na 2 K a v roce 1913 byl navýšen na 10 K.

²⁹⁵ V roce 1913 mělo 202 členů, v roce 1916 208 členů a v roce 1919 se počet členů navýšil na 215.

V letech 1850–1914 bylo zaneseno do obchodního rejstříku sedm obchodů se smíšeným zbožím, z nichž nejdelší tradici měl obchod Ludvíka Wellarta. Byl zapsán v roce 1880 pod názvem „*Ludvík Wellart, kramářství a prodej cukru, kávy a kořeného zboží*“. Ludvík Wellart byl významný hranický měšťan, který se zapojoval do veřejného dění v době, kdy politickou aktivitu na radnici převzala vlivná německá menšina. Po roce 1903 se stal členem městské rady a obecního zastupitelstva.²⁹⁶ Ve 20. letech 20. století koupila rodina Wellartů mlýn v Drahotuších, ten byl od té doby nazýván Wellartův mlýn.²⁹⁷ V roce 1920 předal Ludvík svému synu Janovi podnik, který se od té chvíle specializoval na obchod se smíšeným zbožím.²⁹⁸

Další obchod se smíšeným zbožím byl do obchodního rejstříku zapsán v roce 1893. Jeho majitel Karel Antonín Siegl byl „*obchodníkem s moukou a zbožím kořeným*“. Když v roce 1917 zemřel, zdědil obchod syn Eduard, jeden z jeho šesti dětí.²⁹⁹

V roce 1905 byly do obchodního rejstříku zaneseny dva podniky, jejichž předmětem podnikání byl rovněž obchod se smíšeným zbožím. Jedním z nich byla firma Marie Vágnerové. Po smrti majitelky v roce 1934 zdědil obchod její manžel Jan Vágner. Ten však o pár let později onemocněl a nebyl schopen pokračovat dále v podnikání. Vzdal se tedy své živnosti a roku 1940 zemřel.³⁰⁰ Druhým byl obchod Františka L. Wellarta. Firma existovala pod vedením jednoho majitele až do roku 1950, kdy se Wellart vzdal své živnosti.³⁰¹ V roce 1906 si žid Theodor Braun nechal zaprotokolovat svůj obchod se smíšeným zbožím. Majitel se však dostal do dluhů a do úpadku. Na podnik, jakož i na zbytek jeho majetku byl uvalen konkurz, po jehož ukončení byla firma v roce 1939 vymazána z obchodního rejstříku.³⁰²

V roce 1911 byly také zaprotokolovány dva obchody se smíšeným zbožím Antonína Svobody a Karla Kotouccka³⁰³, kteří shodně v roce 1934 ukončili svou

---

²⁹⁶ BARTOVSKÝ, Vojtěch: *Hranice*, s. 199-200.

²⁹⁷ INDRA, Bohumír: *Zaniklé vodní mlýny v Hranicích: Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc nad Bečvou*, 23, 1981, s. 292.

²⁹⁸ ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KS Olomouc, sign. A XII 259, kart. č. 224.

²⁹⁹ Tamtéž, sign. A VI 282, kart. č. 172.

³⁰⁰ Tamtéž, sign. A VII 40, kart. č. 174.

³⁰¹ Tamtéž, sign. A XII 276, kart. č. 225.

³⁰² Tamtéž, sign. A VII 1, kart. č. 173.

³⁰³ Tamtéž, sign. A VII 85, kart. č. 174.

živnost obchodníka. Antonín Svoboda dále pracoval jako úředník v hranické městské plynárně.³⁰⁴

V Hranicích se ve sledovaném období nacházely dvě drogerie. Majitel jedné z nich, Theodor Jureček, překročil předepsanou výši daně výdělkové a byl vyzván, aby nechal svůj podnik zapsat do obchodního rejstříku. K protokolaci došlo v roce 1900.³⁰⁵ Druhou byla „*medicinální drogerie spojená s obchodem zbožím materiálním*“ majitele Josefa Paříka protokolována v roce 1910. Po smrti Josefa Paříka se majitelem drogerie stal nový manžel vdovy po Josefu Paříkovi, Josef Lipert.³⁰⁶

Předepsanou výši daně výdělkové překročil i Johann Kriegelstein, majitel lékárny si tak musel své podnikání v roce 1907 nechat zapsat do obchodního rejstříku pod názvem „*Johann Kriegelstein, apotheke*“. Později se lékárna přejmenovala „U zlatého lva“.³⁰⁷ Lékárna s nejdělsí tradicí v Hranicích patřila svým majitelům do roku 1945. Tehdy ji rodině Kriegelsteinů zabavila německá národní správa.³⁰⁸

V roce 1894 byla do obchodního rejstříku zanesena firma „obchodníka s papírem a zbožím galanterním“ Johanna Kubina. Firma zněla „*Papier-und Galanteriewarenhandel Johann Kubin*“. V roce 1917 se novým majitelem stal Dominik Gabriel a podnik posléze změnil název na „*Knihkupectví–papírnictví Dominik Gabriel, hudebniny–umělé výrobky*“. Po smrti majitele převzala firmu a dále ji vedla vdova po majiteli Leopolda Gabrielová.³⁰⁹

Josef Siegl, majitel obchodu a od roku 1912 současně člen představenstva městské spořitelny, vedl od roku 1900 protokolovaný „*obchod vším zbožím ve svobodném obchodu dovoleným*“. V roce 1913 zřídil vedlejší závod v Hrabůvce, který byl po jeho smrti v roce 1932 zrušen. Vdova po majiteli Julie Sieglová dále vedla pouze hlavní podnik v Hranicích.³¹⁰

---

³⁰⁴ Tamtéž, sign. A VII 84, kart. č. 174.

³⁰⁵ Tamtéž, sign. A XII 256, kart. č. 224.

³⁰⁶ Tamtéž, sign. A XII 297, kart. č. 226.

³⁰⁷ Tamtéž, sign. A XII 266, kart. č. 224.

³⁰⁸ BEDNÁŘ, V. a kol.: *Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších*. Hranice 2006, s. 64.

³⁰⁹ ZA Opava, pobočka Olomouc, fond KS Olomouc, sign. A XII 261, kart. č. 224.

³¹⁰ Tamtéž, sign. A XII 272, kart. č. 225.

7. Závěr

Tato diplomová práce nabízí pohled do obecní samosprávy města Hranic a jeho hospodářského vývoje v letech 1850-1914. Práce si kladla za cíl osvětlit směr vývoje města od zavedení obecní samosprávy v roce 1850 s ohledem na město, respektive obecní zastupitelstvo, jeho činnost v procesu budování komunální infrastruktury a činnost lokálních politických elit v prostředí města s nepříliš rozvinutým průmyslem.

Do rozvoje města bezpochyby zasáhly národnostní problémy, se kterými se město potýkalo od 1. října 1885, kdy německá menšina vyhrála obecní volby s většinou v prvním a druhém sboru, respektive od r. 1890, kdy se hranickým starostou stal JUDr. Friedrich Plachky. Přibližně od tohoto roku dochází k nacionalizaci obecní samosprávy, k národnostnímu rozlišování mezi Čechy a Němci a k rozvinutí národnostních sporů mezi oběma tábory.

Je paradoxní, že v r. 1870 psal český brněnský deník Morava při příležitosti zřízení záložny ve městě, že „s přispěním zámožných a spanilomyslných měšťanů vstoupil u nás do života ústav, který bude jedenkrát moci být velkým dobrodincem nemajetných vrstev obyvatelstva“.³¹¹ Bylo to na adresu Němců a německých židů (Noe Stross, Leopold Scheidl, Hausmann, Karl Friedl, Max Heller, Karl Kotouczek, Dr. Friedrich Plachký, Wilhelm Habiger, Ludvik Nöggerath a Adolf Wolf) v Hranicích, kteří v klíčových momentech národnostních sporů sehraji důležité role.

Je pochopitelné, že každá ze stran ať už německá nebo česká, která aktuálně spravovala město, se mnohdy při nakládání s komunálními financemi ohlížela více na svou stranu a její zájmy. V Hranicích můžeme tento jev sledovat, jak v době německé správy, tak po vítězství české strany v roce 1903. Jak víme, německý starosta JUDr. Friedrich Plachky se během výkonu funkce starosty zasloužil o vznik mnoha školních zařízení (zvláště německých), ale také nemocnice, kasáren a vodovodu. Jestli by situace byla jiná a zadlužení města by nebylo, tak vysoké, kdyby městu vládli Češi, nemůžeme s jistotou říci. Mnoho měst se totiž potýkalo s problémy s pokrytím rozpočtu a s vysokými obecními přírážkami na přímých daních, byť bylo v českých rukou.

---

³¹¹ Morava, roč. 2, 1870, č. 255, s. nestr.

K takovým městům patří například město Beroun, kde obecní přírážka činila v roce 1910 93 % a v roce 1914 dokonce 105 %.³¹²

Na druhou stranu nelze německé správě upřít nehospodárné zacházení s komunálními financemi a penězi z půjček ke krytí stavebních nákladů, které často vkládala jinam, než kam byly původně určeny a schváleny na zasedání obecního výboru. Jistě v tom hrálo roli i podporování německého živlu, což můžeme vidět u výběru stavební firmy hranického vodovodu. Německá strana pro tuto práci vybrala rakouskou firmu Rumpel & Waldek, byť v Hranicích existovala známá továrna První moravská továrna na vodovody a pumpy Antonína Kunze.

Pro objektivní zhodnocení hospodářství města je nutné na chvíli zapomenout na nacionální aspekty. Budování moderní komunální infrastruktury totiž vyžadovalo velké množství financí, na které prostředky z obecního rozpočtu v žádném případě nedostačovaly. Město tak muselo zajišťovat obrovské půjčky na vystavění komunálních podniků, přičemž vrácení investic se pohybovalo mnohdy i v desítkách let. Přesto musely být komunální podniky (vodovod, kanalizace, plynárna atd.) vybudovány. Při dobrých podmínkách tyto podniky městu vrátily vložené investice a v konečném důsledku mohly přispívat značné částky do městské pokladny. V tomto případě můžeme mluvit i o tzv. municipálním socialismu, což znamená, že město je vlastníkem podniků, které mu mimo jiné opatrovaly finance do městské pokladny. V Hranicích známe případ jatek, které byly ve vlastnictví Společenstva řezníků, a město bylo pouze majitelem jednoho podílu, který odkoupilo po první světové válce. Podobnou situaci zaznamenáváme například v Moravské Ostravě, která vlastnila pouze 15 % akcií elektrárny, jež byla ve vlastnictví soukromé společnosti.³¹³

Národnostní spory ve městě zapříčinily to, že se ve městě v podstatě utvořily dvě politické strany německá liberální strana a česká Národní strana. Jakákoli další politickostranická diferenciacce nebyla možná a do roku 1914 se poměry nezměnily, neboť ještě ve volbách v roce 1911 byl poměr hlasů české a německé strany striktně hlídán. O existenci německé nacionální strany se nepodařilo dohledat žádné informace.

---

³¹² TOŠNEROVÁ Marie a kol.: *Beroun*. Praha 2008, s. 214.

³¹³ KLADIWA, Pavel: *Obecní výbor Moravské Ostravy 1850-1913*. Ostrava 2004, s. 160.

Hranice ve 2. polovině 19. století a na počátku 20. století patřily k mnoha dalším národnostně smíšeným moravským městům, které byly podrobeny německé vládě. Těmi dalšími byl například Uherský Brod, Prostějov, Třebíč, Lipník a další.

Během zpracovávání tématu vyplynuly na povrch další okruhy a alternativy zkoumání fungování obecní samosprávy, které s sebou přinášejí vlnu otázek a které by se mohly stát předmětem dalších bádání. Otázka spolčování a realizace členů hranického obecního výboru ve spolkovém životě a projevy v obecní samosprávě je jedním z dalších případných předmětů zkoumání. Prozkoumání tohoto bodu by mohlo odkrýt, do jaké míry a jakým způsobem byli představitelé obecní samosprávy spjati se spolkovým životem, což by přispělo k odhalení jejich názorové a politické orientaci. Objasnění příbuzenských vztahů mezi členy obecního výboru by mohl být také další případný předmět bádání. Také bych neopomněla zmínit další předmět hlubšího zkoumání, a sice původ členů obecního výboru, jejich vyznání či obcovací řeč.

8. Přílohy

Tabulka č. 1: Přehled některých příjmů města Hranic v jednotlivých letech.

Příjmy	1888	1890	1892	1894	1895	1896	1897	1901
Pronájem budov a pozem.	3 465	4 058	8 697	8 966	11 458	14 288	17 284	41 051
Příjmy z trhů	1 299	1 125	1 399	1 411	1 659	1 689	1 769	3 190
Konzumní daně	4 857	11 710	11 125	11 995	12 152	12 824	13 100	27 740
Školné	4 471	4 473	3 796	4 870	4 779	4 779	4 607	5 101
Příjmy vodovod	9,66	9,66	9,66	9,66	9,66	609	3 509	13 355

Pozn.: Do roku 1895 představuje částka v kolonce „příjmy z vodovodu“ vodní poplatek od židovské obce městu. Od roku 1896 jsou částky z pronájmu vodovodu stále vyšší, což svědčí o tom, že stále více obyvatel se připojovalo k městskému vodovodu.

Tabulka č. 2: Procentuální vyjádření některých skupin příjmů města Hranic v jednotlivých letech.

Příjmy	1888	1890	1892	1894	1895	1896	1897	1901
Pronájem budov a pozemků	8,33	15,73	31,19	29,55	36,30	39,99	39,92	43,17
Příjmy z trhů	3,12	4,36	5,01	4,65	5,25	4,72	4,08	3,35
Konzumní daně	11,67	45,40	39,90	39,53	38,50	35,89	30,25	29,17

Školné	10,74	17,34	13,61	16,05	15,14	13,37	10,64	5,36
Příjmy z vodovodu	0,02	0,03	0,03	0,03	0,03	1,70	8,10	14,04

Tabulka č. 3: Přehled vybraných skupin výdajů v Hranicích v jednotlivých letech.

Výdaje	1888	1890	1892	1894	1895	1896	1897	1901
Mzdy, platy a příspěvky městským úředníkům	5 126	5 482	5 440	6 049	6 769	7 865	9 161	19 150
Platy učitelům a školství	10 142	12 202	11 633	11 418	13 731	14 254	14 873	31 210
Daně z městského majetku	1 204	1 341	2 532	2 093	2 184	2 271	2 316	6 023
Úroky a splácení půjček	4 047	3 331	12 599	15 310	14 454	18 079	25 364	71 278
Vojenské výlohy	2 564	2 700	1 400	824	724	724	874	2 100
Osvětlení, dláždění a čištění ulic města	3 200	3 950	2 950	4 300	4 800	5 100	4 400	8 700
Vodovod-údržba a provoz	360	360	360	360	360	360	600	3 960

Pozn.: Školství: r. 1888 odečtena subvence Obchodní komory v hodnotě 600 K.

r. 1890 odečtena subvence Obchodní komory v hodnotě 826 K.

r. 1892 odečtena subvence Obchodní komory v hodnotě 760 K.

r. 1894 odečtena subvence Obchodní komory v hodnotě 760 K.

r. 1895 je odečtena subvence Obchodní komory v hodnotě 760 K.

r. 1896 odečtena subvence Obchodní komory v hodnotě 760 K.

r. 1897 odečtena subvence Obchodní komory v hodnotě 660 K.

r. 1901 subvence nebyla poskytnuta.

Tabulka č. 4: Přehled některých skupin výdajů městského rozpočtu Hranic v letech 1902, 1903 a 1904.

Výdaje	1902	1903	1904
Mzdy, platy a příspěvky městským úředníkům	22 014	22 974	25 620
Platy učitelům a školství	33 511	39 357	38 533
Daně z městského majetku	5 043	4 088	4 020
Úroky a splácení půjček	74 824	83 702	73 710
Vojenské výlohy	920	720	1 020
Osvětlení, dláždění a čišťení ulic města	10 700	9 550	9 850
Vodovod-údržba a provoz	1 460	1 460	1 760

Pozn.: Školství: r. 1903 odečtena subvence 1 200 K.

r. 1904 odečtena subvence 600 K.

Tabulka č. 5: Procentuální vyjádření některých skupin výdajů městského rozpočtu v následujících letech.

Výdaje	1888	1890	1892	1894	1895	1896	1897	1901
Mzdy, platy a příspěvky městským úředníkům	9,04	14,01	12,44	13,01	13,87	14,43	14,76	11,68
Platy učitelům a školství	17,89	31,20	26,61	24,57	28,13	26,16	23,96	19,04
Daně z městského majetku	2,12	3,42	5,79	4,50	4,47	4,16	3,73	3,67

Úroky a splácení půjček	7,14	8,51	28,82	32,94	29,61	33,18	40,87	43,49
Vojenské výlohy	4,52	6,90	3,20	1,77	1,48	1,32	1,40	1,28
Osvětlení, dláždění a čistění ulic města	5,64	10,10	6,74	9,25	9,83	9,36	7,09	5,30
Vodovod- údržba a provoz	0,63	0,92	0,82	0,77	0,73	0,66	0,96	2,41

9. Soupis biografie

9.1. Literatura

- BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Ostrava 1978.
- BARTOVSKÝ, Vojtěch: Hranice. Statisticko-topografický a kulturně-historický obraz spolu s úplným adresářem. Hranice 1906.
- BARTOVSKÝ, Vojtěch: Vlastivěda moravská. Hranický okres. Brno 1909.
- BEDNÁŘ, Václav – POSPĚCH, Tomáš: Hranice – c. k. rakousko-uherské vojenské ústavy. Hranice 2005.
- BEDNÁŘ, Václav a kol.: Hřbitovy v Hranicích a Drahotuších. Hranice 2006.
- BEDNÁŘ, Václav – INDRA, Bohumír – LAPÁČEK, Jiří: Kronikáři města Hranic. Hranice 2004.
- BEDNÁŘ, Václav – POSPĚCH, Tomáš: Židé na Hranicku. Hranice 2007.
- BEDNÁŘ, Václav: Osobnosti pochované na židovském hřbitově v Hranicích. In: PÁLKA, P. (ed): Židé a Morava. XIV. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 14. listopadu 2007. Kroměříž 2008, s. 95-116.
- BRONCOVÁ, Dagmar (ed.): Historie kanalizací. Dějiny odvádění a čištění odpadních vod v Českých zemích. Praha 2002.
- ČOPIK, Jan: Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850-2010). I. díl. Do roku 1945. Praha 2014.
- FASORA, Lukáš: Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914. Brno 2007.
- FASORA, Lukáš: Brněnský vodovod z Březové a jeho význam pro modernizaci města (1880–1914). In: Fejtová, O. a spol. (eds.): Město a voda. Praha město u vody. Praha 2005, s. 405–414.
- FASORA, Lukáš a spol. (eds): Občanské elity a obecní samospráva 1848-1948. Brno 2006.
- FASORA, Lukáš: Správa města Brna v přechodu mezi „honorálním“ a „výkonným“ typem v letech 1850-1905. In: Časopis matice moravské. Brno 2004, s. 77-91.
- GALLAŠ, J. H. A: Mé žalosti a mé bolesti. (ed) Hranice 2006.
- HLAVAČKA, Milan: Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862-1913. Praha 2006.
- HOSÁK, Ladislav a spol.: Hranice–dějiny města. I. díl. Od nejstarších dob do třicetileté

války. Hrance 1969.

INDRA, Bohumír: Historie hranických domů. Hranice 2005.

INDRA, Bohumír: Zaniklé vodní mlýny v Hranicích. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplic nad Bečvou, 23, 1981, s. 11-15.

INDRA, Bohumír: Poslední soukeníci v Hranicích. Záhorská kronika, 25, 1984, s. 5-8.

JANÁK, Jan–HLEDÍKOVÁ, Zdeňka–DOBEŠ, Jan: Dějiny správy v českých zemích. Od počátků po současnost. Praha 2005.

KADLEC, Petr: Počátky gymnaziálního školství v Hranicích (Vznik a vývoj prvního hranického gymnázia do roku 1882). In: Sborník Státního okresního archivu Přerov. Přerov 2010, s. 5-27.

KADLEC, Petr: Německé gymnázium v „českém“ městě aneb závěrečné období existence prvního gymnázia v Hranicích (1903-1922). In: Sborník Státního okresního archivu v Přerově. Přerov 2011, s. 52-68.

KLADIWA, Pavel: Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. 1. díl. Vývoj legislativy. Ostrava 2007.

KLADIWA, Pavel a spol.: Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. 2. díl, 1. svazek. Muži z radnice. Ostrava 2008.

KLADIWA, Pavel a spol.: Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914. 2. díl, 2. svazek. Finance a infrastruktura. Ostrava 2009.

KLADIWA, Pavel: Obecní výbor Moravské Ostravy 1850-1913. Ostrava 2004.

KLADIWA, Pavel: Podnikatelstvo v procesu budování moderní městské infrastruktury v letech 1850–1914. In: Štaif, Jiří (ed.): Moderní podnikatelské elity. Praha 2007, s. 179-191.

KLADIWA, Pavel, ZÁŘICKÝ, Aleš (eds.): Město a městská společnost v procesu modernizace 1740–1918. Ostrava 2009.

KLADIWA, Pavel: Obecní volby v Moravské Ostravě 1850-1908 a formování české společnosti. In: Slezský sborník. Opava 2002, s. 11-42.

KLADIWA, Pavel: Podnikatelské elity průmyslového regionu před první světovou válkou (na příkladu Severomoravsko-slezského svazu průmyslníků v Moravské Ostravě). In: Slezský sborník. Opava 2003, s. 52-67.

KLOUBEK, Vilém: Obecní zřízení zemí republiky Československé se všemi zákony k tomu se vztahujícími a s příslušnou judikaturou až do doby nejnovější. Praha 1929.

KRAMOLIŠ, Čeněk: Nynější průmysl v Hranicích. Záhorská kronika, 14, 1931, s. 4-7.

MACHAČOVÁ, Jana: O středních vrstvách společnosti 19. století v českých zemích.

- In: Slezský sborník. Opava 2002, s. 251-255.
- MAIER, Karel: Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938. Praha 2005.
- MALÍŘ, Jiří: Nacionalizace obecní samosprávy a limity demokratizace komunální politiky před rokem 1914 na příkladu Moravy. In: Pešek, J., Ledvinka, V. (ed.): Mezi liberalismem a totalitou. Komunální politika ve středoevropských zemích 1848–1948. Praha 1997, s. 73–93.
- MALÍŘ, Jiří: Obecní samospráva a národnostní problematika na Moravě před rokem 1914. Deset poznámek k boji o radnice moravských měst. In: Národnostní problémy v historii měst. Sborník příspěvků z konference v Prostějově. Prostějov 1993.
- MALÍŘ, Jiří: Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861-1918. Brno 2012.
- MALÍŘ, Jiří: Staročeši a mladočeši v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Brno 1998.
- MUSIOL, V. A.: Soudní okres hranický; vývoj v letech 1900-1935. Hranice 1936.
- NEBESKÝ, J. K. Jiří: Hranice. Praha 2007.
- POKLUDOVÁ, Andrea: Obecní rada Opavy 1850-1912. Opava 2007.
- POKLUDOVÁ, Andrea: Vývoj obecní samosprávy a obecní volby v Opavě v druhé polovině 19. a na počátku 20. století. In: Slezský sborník. Opava 2003, 17-51.
- POSPĚCH, Tomáš: Hranická architektura 1815-1948. Hranice 2000.
- Retrospektivní lexikon Československé socialistické republiky 1850–1970. Praha 1978.
- SCHOLZ, Libor: Památky města Hranic; Ku stoleté slavnosti posvěcení farního chrámu Páně 24. června 1764. Hranice 1864.
- TOŠNEROVÁ, Marie a kol.: Beroun. Praha 2008.
- ZŘÍDKAVESELÝ, František: Počátky elektrifikace Moravy 1878–1919. Brno 1978.

9.2. Archivní prameny

Státní okresní archiv v Přerově:

Archiv města Hranice

Okresní úřad Hranice:

- presidiální spisy
- sčítací operáty

Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc:

Obchodní a živnostenská komora v Olomouci

Krajský soud Olomouc; firemní spisy

S. Hellera vdova a syn, továrna na sukna, flanely a módní zboží, a. s. Hranice

9.3. Tištěné prameny

Industrie Compass, Praha 1926, 1927.

Chytilův úplný adresář Moravy, Praha 1924.

9.4. Soudobý tisk

Hlasy z Pobečví, ročník 2, 3, 4, 5, 6, 10, 14

Hranicko-lipnické noviny, ročník 1, 2, 4

Lidové noviny, ročník 2, 9, 11, 12

Mährisches Tagblatt, číslo 84

Morava (Moravan), ročník 2

Moravská orlice, ročník 41

Moravské národní noviny, ročník 1

Našinec, ročník 34, 40

9.5. Internetové odkazy

http://aleph.vkol.cz/F/NV5VDPLX4XRXIUTG7DPFTLL81XMB5UVMDESG73VINBD4K4VC4A-00865?func=full-set-set&set_number=013538&set_entry=000002&format=999#

10. Resumé

The thesis called „Municipal government town Hranice in the years 1850-1914, an insight into the city economy and industrial development“ is devoted to the history of the town Hranice in the second half of the 19th century and early 20th century. This thesis examines the functioning of the municipal government and the economy of the town in the period. The thesis also deals with industrial development.

Town Hranice has been influenced by national disputes between Czechs and Germans. These disputes have affected the evolution of the city, especially the period of German administration headed by the mayor JUDr. Friedrich Plachky.

These national disputes lasted until 1903, when the Czechs won the municipal elections. Then the town Hranice were again under Czech administration. Czech new mayor was elected in municipal elections lawyer JUDr. František Šromota.

In the Hranice in the second half of the 19th century and early 20th century there were several companies that shaped the city's history. The first was the Heller factory cloth, flannel and fashion goods. Heller's family was Jewish family, who later converted to Christianity. Another distillery factory was Abraham Wolf. Abraham Wolf was also a Jew. Another well-known factory, the factory was Antonín Kunz (First Moravian factory for water pipes and pumps).

11. Anotace

Autor: Bc. Jana Synková

Katedra: Historie

Fakulta: Filozofická

Název diplomové práce: Obecní samospráva Hranic v letech 1850–1914, pohled do hospodářství města a průmyslového vývoje

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Michael Viktořík, Ph.D.

Počet znaků: 135 962

Počet příloh: 5

Počet titulů použité literatury: 47

Klíčová slova: hospodaření, komunální, infrastruktura, 19. století, 20. století, Hranice, podnik, firma, volby, městský, podnikatelstvo, volič.

Stručná charakteristika: Práce se věnuje hospodářskému vývoji města Hranic v letech 1850–1914. V úvodu se věnuje dějinám města od první písemné zmínky, přes další historická období a události (třicetiletá válka, rekatolizace), která město výrazně ovlivnila po stránce společenské a hospodářské. Pozornost je věnována výčtu majitelů, kteří město v průběhu staletí vlastnili. Práce neopomíjí také židovské obyvatelstvo působící v Hranicích a od 30. let 17. století žijící dokonce v samostatné židovské obci s vlastní samosprávou. Hlavním tématem práce je komunální samospráva Hranic a její činnost od roku 1850 (od prvních voleb obecního výboru) do roku 1914.